

Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет

В. В. Зянько, В. Г. Фурик, І. М. Вальдшмідт

**Фінанси підприємств
Частина 1**

Навчальний посібник

Вінниця
ВНТУ
2016

УДК 658.15(075)
ББК 65.291.9я73
З-99

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного технічного університету Міністерства освіти і науки України (протокол № 9 від 24 квітня 2014 р.)

Рецензенти:

Т. Г. Васильців, доктор економічних наук, професор

О. О. Мороз, доктор економічних наук, професор

А. В. Шегда, доктор економічних наук, професор

Зянько, В. В.

З-99 **Фінанси підприємств** : навч. посіб. Частина 1 / Зянько В. В.,
Фурик В. Г., Вальдшміт І. М. – Вінниця : ВНТУ, 2016. – 126 с.

Навчальний посібник написано відповідно до чинної програми курсу «Фінанси підприємств». Розглянуто такі теми: основи фінансів підприємств, формування власного капіталу підприємства, організація грошових розрахунків, формування і розподіл доходів та прибутку підприємств, оподаткування підприємств та основні напрями його реформування.

Посібник призначено для студентів економічних спеціальностей, а також буде корисним науковцям та підприємцям.

УДК 658.15(075)

ББК 65.291.9я73

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ОСНОВИ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ	6
1.1 Зміст, особливості, значення і функції фінансів підприємств. Умови фінансової діяльності	6
1.2 Фінансові ресурси та фонди грошових засобів.....	9
1.3 Організація і зміст фінансової роботи на підприємстві	12
1.4 Фінансовий механізм підприємства	15
1.5 Взаємовідносини підприємств із державними структурами, бюджетом, банківською системою і власними працівниками	18
1.6 Особливості організації фінансів підприємств різних форм власності	20
Контрольні запитання	22
2 ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.....	23
2.1 Визначення і функції власного капіталу. Складові власного капіталу	23
2.2 Загальні умови формування статутного капіталу	25
2.3 Особливості формування статутного капіталу державного підприємства	26
2.4 Особливості формування статутних капіталів акціонерних товариств, товариств з обмеженою відповідальністю	27
2.5 Особливості створення та формування статутного капіталу приватного підприємства	31
Контрольні запитання	33
3 ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ	34
3.1 Сутність та принципи організації грошових розрахунків у діяльності підприємств	34
3.2 Відкриття рахунків в установах банків та їх обслуговування	36
3.3 Форми безготівкових розрахунків	40
3.4 Організація готівково-грошових розрахунків на підприємстві.....	45
3.5 Розрахунково-платіжна дисципліна	47
Контрольні запитання	49
4 ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ ТА ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ.....	50
4.1 Доходи в системі бухгалтерського обліку	50
4.2 Формування і розподіл прибутку підприємства	52
4.3 Витрати підприємства. Собівартість виробленої і реалізованої продукції	56

4.4	Методика підрахунку резервів зниження собівартості	59
	Контрольні запитання	61
5	ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ	62
5.1	Економічна суть і функції податку. Принципи оподаткування	62
5.2	Класифікація податків	65
5.3	Прямі податки	67
5.4	Непрямі податки	95
5.5	Реформування системи оподаткування	110
5.6	Основні зміни до Податкового кодексу України, які набули чинності з 1 січня 2016 року	119
	Контрольні запитання	122
	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	123

ВСТУП

У сучасних економічних умовах, що характеризуються як ринкові, ефективність діяльності підприємств значною мірою визначається достатнім забезпеченням та рівнем функціонування фінансових ресурсів. За останні роки фінансова справа зазнає докорінних змін.

Особливу роль в умовах ринкових відносин виконують фінанси підприємств і суб'єктів господарювання, оскільки за рахунок таких фінансів формується більша частина бюджетних надходжень і позабюджетних державних загальнообов'язкових фондів. За рахунок фінансів підприємств задовольняються нагальні соціальні потреби працівників та їхніх сімей. Інтерес до вивчення фінансової діяльності підприємств зростає, оскільки вся їхня господарська і економічна діяльність опосередковується системою грошових відносин. Вивчення будь-якого явища в діяльності сучасного підприємства неможливе без врахування умов і особливостей його фінансового забезпечення. Зростає інтерес до вивчення фінансового механізму сучасного підприємства загалом.

Однак в умовах обмеженого доступу студентів до даних фактичного стану фінансової діяльності підприємств створюються певні перешкоди для поєднання теоретичних положень з практикою господарювання. Виходячи із такого стану, викладення основних теоретичних матеріалів посібника за програмою курсу пов'язано із виконанням практичних завдань, що витікають із особливостей тієї чи іншої теми. Для досягнення цієї мети кожна із наведених у посібнику тем доповнюється конкретними практичними завданнями з наведеною авторами методикою їх виконання в умовах самостійної позааудиторної роботи студентів. Такі завдання враховують чинні на підприємствах методики визначення показників та форми фінансової звітності.

Навчальний посібник охоплює такі основні складові фінансової діяльності підприємства: фінанси підприємств як складова частина фінансових відносин (вивчення теоретичних основ фінансової діяльності підприємств); формування власного капіталу підприємства як основи його ритмічної і беззбиткової роботи та недопущення фінансової кризи; характеристику організації грошових розрахунків та грошових надходжень підприємств; формування доходів, витрат і прибутку підприємства; фінансове забезпечення відтворення основних засобів; фінансове забезпечення відтворення оборотних засобів; оподаткування підприємств; кредитування підприємств; оцінювання фінансового стану підприємства; фінансове планування на підприємствах; фінансова санація підприємств.

Програма посібника охоплює 11 тем, які поділено на дві частини.

Основна навчальна мета дисципліни – здобуття студентами теоретичних знань і практичних навиків фінансової роботи в умовах сучасних ринкових відносин.

Розвивальною метою є розвиток творчого мислення і творчої активності студентів; формування навичок самостійної роботи з фінансами на рівні суб'єкта господарювання.

1 ОСНОВИ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Зміст, особливості, значення і функції фінансів підприємств. Умови фінансової діяльності

Розвиток ринкових відносин вимагає від керівників підприємств та їх фінансових служб глибоких знань теорії і практики фінансової системи й, зокрема, фінансів підприємств як найбільш важливої ланки такої системи.

Фінанси підприємств – це грошові кошти та товарно-матеріальні цінності, що мають грошову оцінку і забезпечують процес виробництва товарів та надання послуг на рівні окремого підприємства.

Як економічна категорія фінанси підприємств – це система економічних відносин підприємств із державними і комерційними структурами й власними працівниками з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємств.

Система економічних відносин підприємств характеризується такою структурою:

- між підприємством і його засновниками (власниками) щодо формування статутного капіталу;
- усередині підприємства (між його підрозділами) – щодо розподілу коштів на формування фондів основних і оборотних засобів та розподілу прибутку, що залишається після сплати податків та обов'язкових платежів;
- між підприємством і його працівниками з приводу створення фонду оплати праці, матеріального заохочення та ін.;
- між підприємством та його постачальниками і покупцями щодо виконання господарських договорів і зобов'язань;
- між підприємством і державою у межах законодавства про оподаткування, соціальне страхування, пенсійне забезпечення, формування загальнодержавних цільових грошових фондів (бюджетних та позабюджетних);
- між підприємством і банками щодо проведення розрахунків з постачальниками, покупцями, бюджетом і позабюджетними фондами, одержанням і погашенням кредитів, сплатою відсотків за них;
- між підприємством та суб'єктами господарювання стосовно інвестування у статутні фонди інших підприємств та у цінні папери і одержання від цих операцій доходів у вигляді відсотків, дивідендів;
- між підприємством і страховими компаніями щодо сплати страхових внесків та одержання страхового відшкодування за різними видами страхування;
- між підприємством та аудиторськими компаніями щодо організації аудиторської перевірки та оплати даних послуг.

Отже, **об'єктом** фінансів будь-якого підприємства є кошти та товарно-матеріальні цінності, що мають грошову оцінку і забезпечують процес розширеного відтворення та задоволення соціальних потреб на мікроекономічному рівні.

Суб'єктами фінансових відносин є підприємства та організації, держава, банківські установи та страхові компанії, інвестиційні фонди, аудиторські організації, працездатні громадяни та кінцеві споживачі продукції.

Система фінансових відносин підприємства схематично зображена на рис. 1.1.

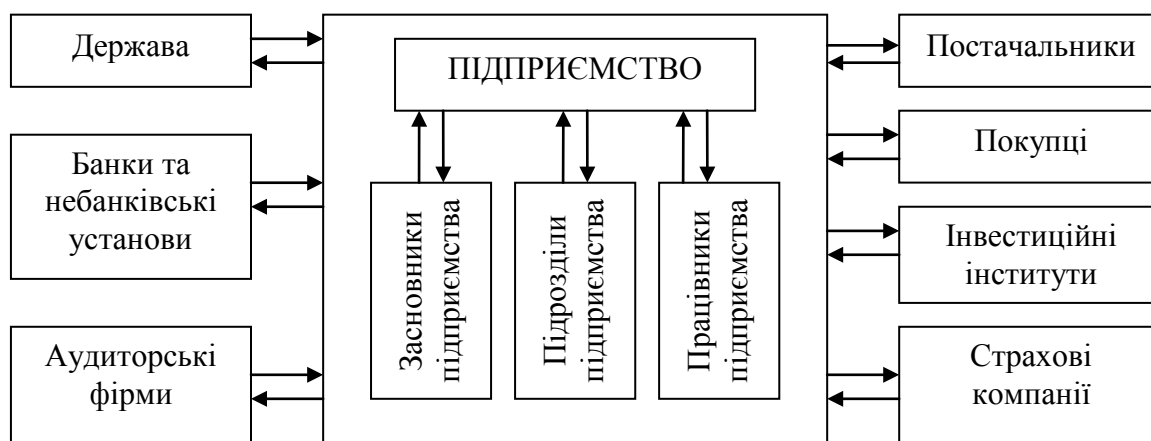

Рисунок 1.1 – Система фінансових відносин підприємства

Сутність фінансів підприємств характеризується через їхні функції: розподільну та контрольну.

Розподільна функція фінансів характеризується розподілом суспільного продукту для потреб окремих господарств, галузі і суспільства загалом. Основне призначення цієї функції полягає в забезпеченні оптимального поєднання різних інтересів (загальнодержавних, колективних, особистих) і створення стимулів для ефективного господарювання.

Контрольна функція фінансів – здійснення контролю за господарською і фінансовою діяльністю підприємств, унаслідок чого досягається ефективне й економічне використання їхніх матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Фінансовий контроль – це перевірка форм і змісту фінансових відносин та порядку здійснення фінансово-господарської діяльності. **Об'єктом контрольної функції фінансів** є фінансові показники діяльності підприємств.

Залежно від суб'єктів, що здійснюють фінансовий контроль, розрізняють:

– **державний фінансовий контроль**, що здійснюється органами державної влади та управління;

– громадський фінансовий контроль, що здійснюється окремими фізичними чи юридичними особами на добровільних засадах.

– **незалежний платний фінансовий контроль (аудит)**, що здійснюється аудиторськими фірмами та службами, а також надання ними послуг з метою удосконалення фінансово-господарської діяльності.

– **внутрішньогосподарський фінансовий контроль**, що здійснюється фінансовою службою підприємства.

Залежно від часу здійснення фінансового контролю, розрізняють:

– **попередній фінансовий контроль**, що проводиться до здійснення фінансово-господарських операцій;

– **поточний фінансовий контроль**, що проводиться під час фінансово-господарських операцій;

– **наступний фінансовий контроль**, що проводиться після здійснення операцій і покликаний виявити ті порушення, які виникли і не були встановлені під час попереднього і поточного фінансового контролю.

Значення фінансів підприємств в економічній системі суспільства проявляються на двох рівнях.

На макроекономічному рівні фінанси підприємств є вирішальною ланкою в системі фінансових відносин держави, оскільки за їхній рахунок формується більша частина бюджетних надходжень, фонду оплати праці тощо. На національному рівні фінанси підприємств є основою забезпечення соціальних потреб суспільства. За рахунок фінансів підприємств створюються, значною мірою, пенсійний фонд і фонд зайнятості, фонд оборони, науки і охорони праці, страхові фонди суспільства та інші.

Фінанси підприємств є кровоносною системою, яка через кругообіг коштів окремих підприємств забезпечує обіг усього суспільного капіталу.

На мікроекономічному рівні значення фінансів підприємств характеризується:

– забезпеченням підприємства сировинними та енергетичними ресурсами, обіговими коштами та основними засобами;

– упровадженням нових технологій через використання коштів амортизаційного фонду, фонду розвитку виробництва, статутного капіталу та ін;

– формуванням окремих грошових категорій, без яких ринкова економіка функціонувати не в змозі (собівартість, ціна, прибуток, рентабельність та інше);

– забезпеченням економічних зв'язків з іншими підприємствами, банками, місцевими органами влади, податковими органами тощо;

– задоволенням соціальних потреб колективу через створення системи оплати і матеріального заохочення праці, охорони навколишнього середовища, забезпечення відпочинку тощо.

Основними умовами, що забезпечують фінансову діяльність підприємств, є такі:

- наявність товарно-грошових відносин і ринкового середовища. Це, насамперед, означає, що в суспільстві діють закони ринку: попиту і пропозиції, вартості, грошового обігу, зростання потреб та інші;

- правова захищеність суб'єктів ринку;

- наявність умов для розвитку підприємництва, держава надала економічну самостійність діям суб'єктів ринку (підприємства на свій розсуд вибирають форму діяльності, обсяги виробництва і споживачів своєї продукції, встановлюють ціни, вільно розпоряджаються чистим прибутком тощо);

- у суспільстві діє ефективно антимонопольне законодавство;

- виробництво здійснюється на основі наукових досягнень у галузі менеджменту і маркетингу;

- стабільність економічного і політичного розвитку, грошово-кредитної системи, наявність інтернаціональних економічних зв'язків тощо.

1.2 Фінансові ресурси та фонди грошових засобів

Основою фінансової діяльності підприємства є фінансові ресурси – кошти, що перебувають у розпорядженні підприємств і призначені для виконання ними певних фінансових зобов'язань.

Фінансові ресурси підприємства – це грошові кошти та товарно-матеріальні цінності, які мають грошову оцінку і забезпечують процес господарської діяльності підприємства та задоволення його соціальних потреб.

У системі бухгалтерського обліку фінансові ресурси поділяють: виходячи із джерел їх формування – «пасив» та основних напрямів їх використання – «актив» (за формою № 1 «Баланс»).

Пасив – це капітал (власність), виражений у грошах, боргові зобов'язання підприємства по відношенню до інших суб'єктів господарювання і власного колективу.

Актив – це ресурси, які отримані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до збільшення економічної вигоди у майбутньому.

Однак класифікація фінансових ресурсів за ознаками бухгалтерського обліку не завжди є прийнятною для здійснення аналізу і планування економічної та фінансової діяльності підприємства, оскільки за такою

ознакою вони характеризують стан фінансових ресурсів на певну дату і позбавлені можливості аналізу низки показників під час суспільного відтворення. Бухгалтерський облік відображає не всі господарські явища і процеси, а лише стан майна підприємства, його найзагальніші елементи. Це свого роду – «скелет» господарювання, «м'язи» якого мають бути заповнені системою економічних, організаційних, техніко-технологічних, правових та інших відносин.

Ураховуючи таку особливість, фінансові ресурси підприємств класифікують за такими ознаками:

1. За джерелами формування:

– власні фінансові ресурси (статутний капітал, залишок нерозподіленого прибутку минулих періодів, амортизаційні відрахування, чистий прибуток, запаси товарно-матеріальних цінностей, основні й оборотні засоби (у частині власного капіталу));

– залучені фінансові ресурси (кошти і вкладення інших власників у формі інвестицій, поворотні бюджетні асигнування із державного та місцевих бюджетів тощо);

– позичені фінансові ресурси, що отримані підприємством у формі кредитів, авансів товарно-матеріальних цінностей і послуг, позики через реалізацію власних цінних паперів, кредиторська заборгованість усіх видів.

2. За напрямками формування фінансових ресурсів:

– доходи від звичайної діяльності (від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності);

– доходи від надзвичайної діяльності.

3. За характером використання фінансових ресурсів:

– на виробничо-господарські цілі;

– для задоволення соціальних потреб;

– створення резервів і страхових запасів.

Класифікація фінансових ресурсів підприємств залежно від методів їх визначення здійснюється за такими ознаками (рис. 1.2):

– за правом власності;

– формування за етапами кругообігу;

– за цілями використання;

– за формою реалізації.

Важлива роль у фінансовій діяльності підприємств належить грошовим фондам.

Грошові фонди – це частина фінансових ресурсів підприємства, які мають цільове призначення.

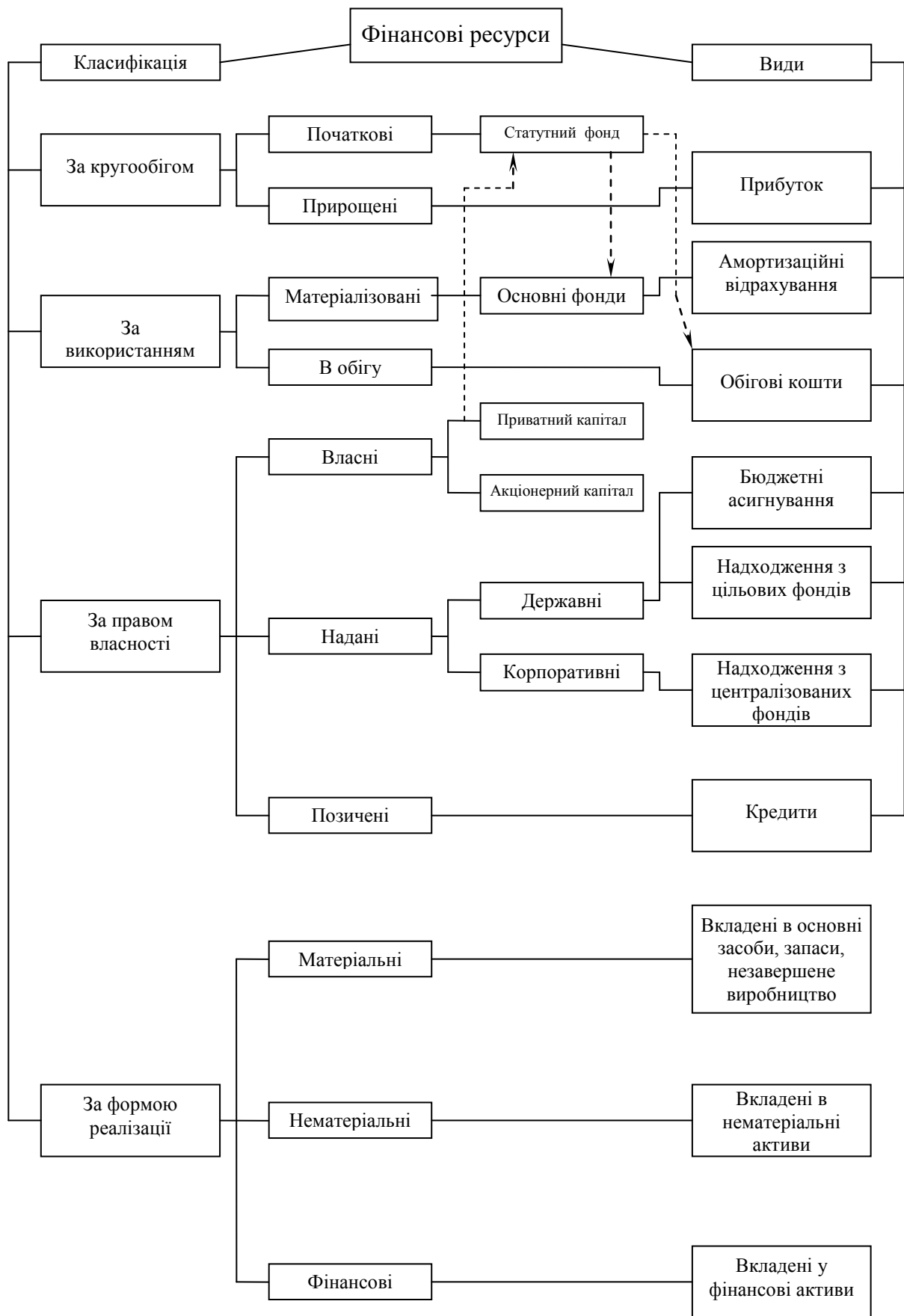

Рисунок 1.2 – Класифікація та склад фінансових ресурсів за методами їх визначення

На більшості підприємств створюються такі види грошових фондів, що мають форму капіталу: **статутний капітал**, який використовується підприємством для інвестування коштів в основні та оборотні фонди; **амортизаційний фонд** – для фінансування відтворення основних та позаоборотних активів; **резервний капітал** – для покриття збитків, подолання тимчасових фінансових труднощів; **фонд оплати праці** – для виплати основної та додаткової заробітної плати працівникам; **фонд споживання** – для фінансування відтворення робочої сили та соціально-культурних заходів; **фонд нагромадження** – для забезпечення розвитку підприємства на розширеній основі та ін.

У процесі формування фінансових ресурсів підприємства важливу роль відіграє визначення оптимальної структури власних та залучених джерел. Висока питома вага власних коштів позитивно характеризує фінансову діяльність підприємства, свідчить про високий рівень фінансової стійкості та платоспроможності, фінансову незалежність від зовнішніх джерел залучення капіталу, а також про низький рівень фінансового ризику. Висока питома вага залучених коштів значно ускладнює фінансову діяльність підприємства, зменшує ліквідність та фінансову стійкість, підвищує фінансовий ризик, оскільки підприємство в такому стані змушене проводити додаткові витрати на виплату дивідендів на акції, відсотки за кредитами тощо.

1.3 Організація та зміст фінансової роботи на підприємстві

Під **організацією фінансів підприємств** розуміють форми і методи, способи формування та використання ресурсів, форми контролю за їх обігом для досягнення економічних та соціальних цілей згідно з чинним законодавством.

В основі організації фінансів підприємств існують певні принципи.

1. **Фінансова незалежність підприємств.** Гарантується чинним законодавством України. Держава гарантує всім підприємствам однакові права і створює однакові можливості. Підприємства самостійно вирішують, як вести свою господарську діяльність у межах чинного законодавства.

2. **Відповідальність за результати діяльності.** Цей принцип реалізується у випадках неплатоспроможності підприємств, виникнення збитків, порушення ними чинного законодавства України та зарубіжних країн (податкового, антимонопольного, антидемпінгового та ін.).

3. **Комерційний розрахунок** як метод господарювання передбачає постійне порівняння витрат і результатів діяльності підприємства. Його метою є отримання прибутку за оптимальних витрат капіталу при мінімальних ризиках.

4. **Формування фінансових резервів.** Наявність фінансових резервів забезпечує стабільність кругообігу грошових коштів і всього процесу розширеного відтворення, дозволяє маневрувати фінансовими ресурсами, ліквідувати тимчасові фінансові труднощі тощо.

5. Розмежування коштів на власні й позичені. Цей принцип є важливим для підприємств, оскільки в процесі господарської діяльності часто виникає потреба в додаткових коштах, яка реалізується шляхом отримання коротко- та довгострокових позик.

Наведені принципи реалізуються в господарській практиці підприємств під час фінансової роботи.

Фінансова робота – це діяльність з управління фінансами підприємства, спрямована на забезпечення процесу відтворення фінансових ресурсів, їх раціонального використання та здійснення контролю за дотриманням фінансової дисципліни.

Основними завданнями фінансової роботи підприємств є:

- забезпечення процесу виробництва фінансовими ресурсами;
- виконання фінансових зобов'язань перед суб'єктами господарювання, бюджетом, банками;
- забезпечення фінансовими ресурсами розширеного відтворення, розвиток соціальної інфраструктури та матеріального стимулювання;
- раціональне використання основних і оборотних активів;
- пошук резервів збільшення доходів, прибутку, підвищення рентабельності та платоспроможності, зміцнення фінансового стану та підвищення ефективності виробництва загалом;
- залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестування їх з найбільшим ефектом;
- контроль за ефективним, цільовим розподілом і використанням фінансових ресурсів та за дотриманням фінансової дисципліни.

Фінансова робота на підприємстві здійснюється за такими напрямками:

- фінансове прогнозування та поточне планування;
- поточна й оперативна фінансово-економічна робота;
- аналіз і контроль виробничо-господарської та фінансової діяльності.

Фінансове прогнозування та поточне планування забезпечує визначення загальної потреби у фінансових ресурсах для проведення виробничо-господарської діяльності. Метою складання фінансового плану є встановлення розміру власних фінансових ресурсів на основі прогнозування доходів, прибутку, амортизаційних відрахувань, власних обігових коштів, платежів до бюджету.

Поточна та оперативна робота спрямовується на реалізацію фінансового забезпечення потреб підприємства, пов'язаних з його основною діяльністю, і підтриманням на належному рівні його платоспроможності.

Аналітична робота на підприємстві пов'язана зі встановленням його реального фінансового стану, необхідного для організації фінансового планування та прогнозування.

Фінансова робота на великих підприємствах організовується фінансовим відділом (службою). У невеликих господарствах фінансову роботу організовує головний бухгалтер та підпорядковані йому фахівці. Орієнтовна структура фінансового відділу великого підприємства показана рис. 1.3.

Рисунок 1.3 – Типова структура фінансового відділу підприємства

Начальник фінансового відділу (фінансовий директор, фінансовий менеджер) підпорядковується керівнику підприємства чи заступнику з економічних питань (головному економісту) і несе відповідальність за реалізацію завдань та напрямків фінансової роботи підприємства.

Значний обсяг повсякденної роботи, що виконує апарат фінансової служби підприємства, потребує залучення значного масиву інформації: планово-виробничої, бухгалтерської, платіжно-розрахункової, договірно-правової, маркетингової. Тому вдосконалення фінансової роботи і поглиблення на цій основі контролю за раціональним використанням фінансових ресурсів відбуваються на базі впровадження електронно-обчислювальної техніки, моделювання фінансових процесів і створення **автоматизованих систем управління (АСУ) фінансами**. АСУ фінансами створює умови для скорочення обсягу технічної роботи, підвищення оперативності, точності та якості управлінських рішень із фінансових питань.

Ефективна організація фінансової роботи на підприємстві можлива за умови, якщо фахівці швидко і кваліфіковано орієнтуються у фінансово-правових питаннях. Тому фінансовій службі необхідно систематично вивчати законодавчі і розпорядчі документи, що регулюють фінансову діяльність підприємств.

1.4 Фінансовий механізм підприємства

Зазвичай фінансовий механізм підприємства визначають як сукупність фінансово-економічних, управлінських, організаційних, нормативних, правових та інших відносин, що забезпечують реалізацію фінансів підприємств під час його господарської діяльності. Організаційну основу фінансового механізму наведено на рис. 1.4.

Рисунок 1.4 – Структура фінансового механізму підприємства

Планування фінансової діяльності підприємства реалізується через складання фінансових планів підприємства і його підрозділів, розробки бізнес-плану, вивчення посадових інструкцій і обов'язків працівників фінансових служб та контролю за їх виконанням.

Основна економічна функція планування – це постійне забезпечення підприємства фінансовими ресурсами та здійснення контролю за їх раціональним використанням.

Складання фінансових планів та контроль за їх виконанням здійснюють відділ фінансів, планово-економічний, виробничий, бухгалтерія, бюро економічного аналізу.

Управління фінансовою діяльністю органічно поєднується з плануванням і охоплює всі сторони господарсько-фінансової діяльності підприємства. Доцільно виділити три групи проблем, що пов'язані з управлінням фінансовою діяльністю.

Перша група – це проблеми, що виникають на початкових етапах утворення та діяльності підприємства (вибір засновників, забезпечення майбутнього підприємства фінансовими ресурсами, визначення видів діяльності, формування статутного капіталу та ін.).

Друга група – проблеми, що відповідають на питання, як правильно вести справу. Зокрема, – це організація фінансових відносин з постачальниками й покупцями, банком і податковими органами, місцевою владою, інвесторами, вищими органами тощо.

Третя група проблем охоплює сферу відносин, пов'язаних з управлінням персоналом підприємства, тобто його фінансовими службами й окремими працівниками.

Як правило, фінансова робота на підприємстві здійснюється фінансовим відділом. Керівник цього відділу безпосередньо підпорядкований керівникові підприємства і разом з ним несе повну відповідальність за фінансовий стан підприємства та фінансову дисципліну, представляє підприємство у фінансових, кредитних та інших органах.

На невеликих підприємствах, де немає фінансового відділу, фінансову роботу може виконувати фінансовий сектор (бюро, група), що створюється у складі бухгалтерії, збутового чи планово-економічного або інших відділів, або ж одна особа у складі таких підрозділів.

Організація фінансової діяльності полягає у визначенні й здійсненні певного внеску фінансової служби в частині вирішення питань, що забезпечують організаційний аспект діяльності підприємства, а саме:

- вибір надійних постачальників підприємства та покупців власної продукції (робіт, послуг);
- своєчасне забезпечення підприємства кредитними ресурсами та здійснення ефективної політики кредитування;
- забезпечення своєчасності розрахунків з бюджетом, постачальниками, власними працівниками;
- напрацювання ефективної амортизаційної політики;
- участь в організації розробки інвестиційних проектів;
- робота з виявлення резервів зниження собівартості продукції (робіт, послуг);
- претензійна робота;
- інша можлива робота (валютна політика, упровадження новітніх технологій, заходи щодо підвищення якості продукції тощо).

Стимулювання фінансової діяльності передбачає розробку комплексу заходів із:

- зниження собівартості та збільшення прибутку;
- визначення оптимальної цілі виробничої фінансової діяльності;
- визначення перспектив діяльності підприємств;
- збільшення обсягів виробництва;
- створення на підприємстві системи ефективного матеріального і морального заохочення;
- більш повного задоволення соціальних потреб.

Правове забезпечення та юридична відповідальність передбачає додержання підприємством положень чинного законодавства та виконання його основних положень. Це стосується виконання умов договірної дисципліни, якості реалізованих товарів, сплати податків, виконання кредитних угод, розрахунків з бюджетом та власними працівниками та ін.

Законодавча база фінансової діяльності підприємства:

1. Конституція України (основний закон) є важливим джерелом фінансового права, регулює бюджетні права органів державної влади, управління, права, пов'язані із забезпеченням фінансової політики держави.

2. Закони України:

- «Про господарські товариства»;
- «Про інвестиційну діяльність»;
- «Про заставу»;
- «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»;
- «Про приватизацію державного майна»;
- «Про оплату праці»;
- «Про фінансовий лізинг»;
- «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування»;
- «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
- «Про банки і банківську діяльність»;
- «Про інноваційну діяльність»;
- «Про цінні папери та фондовий ринок»;
- «Про акціонерні товариства»;
- «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та інші.

3. Господарський кодекс України.

4. Податковий кодекс України.

5. Бюджетний кодекс України.

6. Митний кодекс України

7. Цивільний кодекс України.

8. Кодекс України про адміністративні правопорушення.

9. Кримінальний кодекс України.

Податкове законодавство України складається з Конституції України, Податкового кодексу, Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням ввезним або вивезним митом, операцій з переміщення товарів через митний кордон, чинних міжнародних договорів у частині оподаткування, нормативно-правових актів, прийнятих на підставі виконання Податкового кодексу, виконання рішень Верховної Ради Автономної республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків і зборів, прийнятих за правилами, установленіми Податковим кодексом України.

Сфера фінансових відносин часто є зоною підвищеної криміногенності.

Протиправні дії посадових осіб, що є адміністративними правопорушеннями і злочинами у цій сфері, знаходять відповідні відображення у Кодексі України про адміністративні правопорушення (КпАП) та у Кримінальному кодексі (КК) України. У КпАП передбачена адміністративна відповідальність, наприклад за незаконні операції з валютою і платіжними документами, приховування від обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат, збитків, ведення бухгалтерського обліку з порушеннями встановленого порядку, внесення неправдивих даних до бухгалтерської або статистичної звітності тощо.

У КК України передбачена кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, за шахрайство з фінансовими ресурсами, за порушення порядку випуску цінних паперів, змову про фіксування цін, приховування банкрутства, фіктивне банкрутство тощо.

Боротьба з адміністративними правопорушеннями та кримінальними злочинами у сфері фінансової діяльності підприємств здійснюється державними фінансовими і податковими органами та органами внутрішніх справ.

Нормативне забезпечення фінансової діяльності підприємства визначається характером його правового забезпечення і передбачає його певну конкретизацію в умовах практичної діяльності. Зокрема, це розробка і додержання стандартів, нормативів обігових коштів, заробітної плати, виробничих витрат, застосування стандартів бухгалтерського обліку та ін.

Методологічне та інформаційне забезпечення нормативної діяльності визначається в методологічних і методичних матеріалах міністерств і відомств, Національним банком України, системою міжнародних і національних стандартів, а також за рішенням самих підприємств у питаннях розподілу прибутку, нормування оборотних засобів, амортизаційної політики. Фінансовий механізм реалізується через фінансову роботу як діяльність підприємства, що спрямована на забезпечення виробництва фінансовими ресурсами і здійснення контролю за дотриманням фінансової дисципліни.

1.5 Взаємовідносини підприємств із державними структурами, бюджетом, банківською системою і власними працівниками

Взаємовідносини підприємств із державними структурами реалізується через певну систему категорій і напрямів, а саме:

- а) податки;
- б) регулювання фінансових відносин через фінансову і банківську систему;
- в) інвестиційний процес (розмір інвестицій із державного бюджету та за рахунок власних джерел визначає темпи розвитку підприємств, НТП та економіки загалом);
- г) система адміністративно-правових заходів (як показує практика, жодна із країн світу не обходиться без такого втручання).

Основними формами адміністративно-правового впливу на діяльність підприємств є такі:

- прийняття законодавчих актів, спрямованих на розвиток виробництва та підприємництва;
- антимонопольне законодавство;
- захист права власності;
- законодавче регулювання оплати та охорони праці;
- накази і розпорядження міністерств і відомств, органів місцевої влади тощо;
- розробка системи антикризових заходів;
- законодавче регулювання інших ринкових відносин (інтеграційні процеси, задоволення суспільних потреб, ліквідація бар'єрів переливу капіталу та ін.).

Особливо важливу роль у фінансовій діяльності підприємства посідає податкова політика.

Податок має бути оптимальним. За своїми розмірами податок забезпечує достатність надходжень до державного бюджету. Податок не повинен знижувати стимули для розвитку підприємництва.

Будь-який податок має бути побудованим так, щоб затрати на його вилучення були мінімальними.

Держава забезпечує умови для діяльності всіх підприємств за напрямками:

- надання ділянок, передача недобудованих споруд, невикористаного устаткування, невикористаних приміщень підприємствам для здійснення підприємницької діяльності;
- сприяння підготовці та перепідготовці кадрів;
- організації матеріально-технічного забезпечення та інформаційного обслуговування;
- стимулювання через інвестиції, податки, модернізацію технологій, інноваційну діяльність, освоєння нових видів продукції і послуг;
- надання підприємцям цільових кредитів;
- забезпечення розвитку ринкової інфраструктури (дороги, ринки, зв'язок);
- законодавчого забезпечення розвитку здорової конкуренції;
- розробки і впровадження в практику антимонопольної політики;
- інше.

Взаємовідносини підприємств з комерційними банками. Банки – це особливі установи, які акумулюють грошові кошти підприємств і забезпечують накопичення, перерозподіляють їх шляхом кредитування, здійснюють грошові розрахунки, забезпечують підприємства готівкою.

Найбільш важлива особливість відносин підприємств з комерційним банком у сучасних умовах – це їхній договірний характер. Ініціатива підписання договору належить підприємству, яке вибирає для свого обслуговування той чи інший банк.

Згідно з договором, банк відкриває підприємству поточний та інші рахунки, здійснює облік платежів та векселів.

На поточний рахунок підприємства надходить виручка від реалізації продукції, за надані послуги і виконані роботи. З поточного рахунку перераховують кошти іншим юридичним особам за матеріали, сировину, енергію, комплектуючі та ін. На прохання підприємства банк може вести розрахунки з іншими клієнтами від свого імені. Для цього підприємства використовують банківський факторинг і форфейтинг.

Основними видами рахунків, що можуть відкриватись підприємствам на сьогодні є поточні рахунки (або розрахункові), депозитні, кредитні, валютні та інші.

Серед рахунків підприємств є такі, що можуть відкриватись для своїх структурних підрозділів. Це – субрахунки. Бюджетні рахунки відкриваються бюджетними організаціями і підприємствами для здійснення тих чи інших операцій.

Взаємовідносини підприємств із власними працівниками реалізується через систему оплати праці і матеріального заохочення, адміністративної та правової відповідальності. У питаннях оплати праці підприємством усіх форм власності надано право самостійного вирішення питань визначення форм і систем оплати праці, розміру заробітної плати та преміювання. Тарифна система оплати праці, застосування якої в дореформений період було обов'язковим, може впроваджуватись за рішенням самих підприємств. Обов'язковим є додержання мінімальних розмірів заробітної плати і деяких коефіцієнтів (як форми компенсації за шкідливі та важкі умови праці), що визначені законодавством. У більшості підприємств знаходить застосування договірна (контрактна) форма оплати праці.

1.6 Особливості організації фінансів підприємств різних форм власності

Принципи організації фінансової діяльності підприємств – єдині. Проте в питаннях організації фінансів, формування джерел фінансових ресурсів, розподілу і використання прибутку, здійснення взаєморозрахунків з бюджетом є певні особливості і відмінності, які пов'язані із формою власності на підприємство, характером його діяльності, технологічними особливостями виробництва тощо.

На підприємствах **державної форми власності**, під час їхнього створення, використовуються бюджетні кошти. Держава є власником цих ресурсів і лише тимчасово передає право володіння та розпорядження ними керівництву підприємства, з яким укладається відповідальний контракт. Державні підприємства можуть використовувати кредити за рахунок бюджету, бюджетні дотації тощо. Прибуток, одержаний на державних підприємствах, є власністю держави й використовується відповідно до чинного законодавства. Держава може регулювати діяльність

своїх підприємств економічними і адміністративними методами (плата за кредит, заробітна плата, собівартість, напрями реалізації, постачання ресурсів та ін.). Держава, як правило, не допускає банкрутства своїх підприємств.

Формування статутних капіталів **недержавних підприємств** має свої особливості, наприклад: для акціонерних товариств – це випуск і продаж акцій; для товариств з обмеженою відповідальністю – шляхом внесків засновників до статутного капіталу; для командитних товариств – внесення коштів до статутного капіталу однією особою.

Підприємства **акціонерної форми власності** характеризуються більшою можливістю щодо формування і використання фінансових ресурсів. Вони можуть випускати акції, залучати пайові внески грошима й засобами виробництва, використовувати спонсорські кошти. Розподіл фінансових ресурсів після сплати податків здійснюється за рішенням колективу підприємства.

Особливості організації фінансів визначаються також і технологічними особливостями виробництва. Наприклад, харчова і легка промисловість характеризуються високою питомою вагою обігових коштів і швидкістю руху фінансових ресурсів. У машино-, літако- і суднобудуванні – високою питомою вагою основного капіталу і повільним рухом оборотного капіталу. Насамперед, це зумовлює необхідність використання кредитів, зростання собівартості та зниження прибутковості.

Підприємства з приватною формою власності мають більш високий рівень економічної самостійності. Це забезпечує стійкіші стимули до праці та ефективніше використання матеріальних, людських і фінансових ресурсів, сприяє прискоренню впроваджень НТП, зростанню ВВП і, у кінцевому рахунку, – повному задоволенню людських потреб.

Фінансова діяльність **приватного (одноосібного) підприємства** побудована на спрощеному прийнятті рішень одноосібним власником, низькою диверсифікацією діяльності, з урахуванням постійного браку інвестиційних ресурсів для розвитку, що пов'язане з незначним обсягом господарського обігу.

Приватні підприємства є дуже вразливими на ринку і функціонують під постійною загрозою втрати незалежності, обережно відносяться до позик і орієнтуються переважно на самофінансування. Головним завданням діяльності приватного підприємства є підтримання фінансової рівноваги, особлива увага, при цьому, приділяється виявленню і зниженню рівня підприємницьких ризиків. Навіть короткострокова втрата ліквідності і платоспроможності приватного підприємства може зумовити його кризовий фінансовий стан, перехід під контроль кредиторів і навіть призвести до банкрутства. Ураховуючи такі обставини і обмеженість зовнішнього фінансування, приватне підприємство має дбати про постійне підвищення рентабельності свого бізнесу.

Характер фінансової діяльності значною мірою залежить від галузевих особливостей функціонування підприємства. Галузева структура визначає частку продукції національної економіки у ВВП країни, співвідношення обсягів виробництва окремих галузей. Основними галузями національної економіки є промисловість, сільське господарство, будівництво, торгівля, транспорт, управління. Кожна галузь економіки поділяється на підгалузі і комплекси, які характеризуються різним ступенем спеціалізації та диференціації виробництва галузеві особливості формують капіталомісткість і трудомісткість виробництва і реалізації продукції, тривалість виробничого циклу, його сезонність, визначають пропорції і використанні власного і запозиченого капіталу.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте поняття фінансів підприємства як економічної категорії.
2. Охарактеризуйте значення фінансів підприємств на макро- та мікроекономічному рівнях.
3. Як забезпечуються фінансова діяльність підприємства в умовах ринкових відносин?
4. Назвіть основні принципи організації і функції фінансів підприємств.
5. Які основні структурні складові фінансового механізму?
6. У чому особливості взаємовідносин підприємств з державними структурами і банківською системою?
7. Які основні форми адміністративного втручання в економічну діяльність підприємств?
8. У чому полягає оптимальність податку?
9. Які основні шляхи державного забезпечення підприємницької діяльності підприємства?
10. Які особливості оплати праці працівників підприємств і ринкових умовах?

2 ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Визначення і функції власного капіталу. Складові власного капіталу

Поняття «капітал» асоціюється з поняттям «власність». У момент створення підприємства його стартовий капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками, і дорівнює вартості майна підприємства.

Основна облікова формула капіталу підприємства:

$$A = Z + K, \quad (2.1)$$

де A – активи підприємства;

Z – зобов'язання підприємства;

K – власний капітал підприємства.

Зобов'язання мають пріоритет порівняно з вимогами власника статутного капіталу. Коли підприємство ще тільки створюється $A = K$, то $Z = 0$ (зобов'язань немає).

Визначити власний капітал можна за формулою:

$$K = A - Z. \quad (2.2)$$

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства і має абстрактний характер, оскільки не є ні поточною, ні реалізаційною вартістю.

Власний капітал виконує такі **функції**:

1. Довгострокове фінансування, оскільки знаходиться і використовується на підприємстві необмежено довго.

2. Захист прав кредиторів – власний (статутний) комітет є гарантом захисту прав кредиторів від втрат капіталу.

3. Компенсація понесених збитків – тимчасові збитки мають погашатись за рахунок власного капіталу.

4. Забезпечення переваг підприємства при визначенні кредитоспроможності – перевага під час надання кредиту надається підприємствам з більшим власним капіталом.

5. Фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій у випадку, якщо на це не погоджуються інші кредитори.

6. Визначення рівня престижу підприємства. Величина власного капіталу значною мірою впливає на розмір отримуваних підприємством кредитів і залучених інвестицій, обсяги виробництва і величину прибутку.

7. Розподіл доходів – частки окремих власників у капіталі є основою під час розподілу прибутку (через акції) та під час ліквідації підприємства.

За джерелами фінансування власний капітал поділяється на інвестований та реінвестований.

Інвестований капітал – це сума простих та привілейованих акцій за їх номінальною вартістю, додатково вкладений акціонерами капітал.

Реінвестований капітал – це вкладений у розвиток підприємства капітал, джерелом якого є чистий прибуток.

До складу власного капіталу підприємства, згідно з Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку – 2 (П(с)БО-2) «Баланс» та П(с)БО-5 «Звіт про власний капітал», належать:

1. **Статутний капітал** – зафіксована в установчих документах загальна вартість, яка є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. Це частина власного капіталу підприємства, що внесена його засновниками для забезпечення виробничої діяльності підприємства.

За кредитом цього рахунку в системі бухгалтерського обліку «Статутний капітал» відображають збільшення статутного капіталу підприємства, за дебетом – його зменшення або вкладення в різні активи. Сальдо цього рахунку завжди має відповідати розміру статутного капіталу, що зафіксований в установчих документах підприємства.

Окрім статутного капіталу, до складу власного капіталу підприємства належать:

2. **Пайовий капітал** – це суми пайових внесків членів кооперативів, споживчих товариств, сільськогосподарських підприємств для здійснення господарської діяльності.

3. **Додатковий капітал** – це вартість, що надходить від реалізації акцій в сумі, що перевищує їхню первісну номінальну вартість, а також це суми дооцінки активів, безкоштовно отримані підприємством кошти від інших осіб та інші види додаткового капіталу.

4. **Резервний капітал** – частина власного капіталу, яка створена підприємством як резерв для забезпечення діяльності за рахунок нерозподіленого прибутку. За кредитом цього рахунку відображають створення резервів, а за дебетом – їх використання.

5. **Нерозподілений прибуток** – це частина прибутку, що невикористана у звітному періоді або сума збитків поточного та минулих років, а також використаного в поточному році резерву. За кредитом цього рахунку ведеться облік нерозподілених прибутків чи непокритих збитків, за дебетом – збитки та використання прибутку.

6. **Вилучений капітал** – це суми вилученого капіталу у разі викупу акцій підприємства (у акціонерів) іншими сторонніми особами. За кредитом цього рахунку відображають вартість проданих акцій, за дебетом – собівартість акцій власної емісії, що викуплені господарським товариством у своїх учасників.

7. **Неоплачений капітал** – відображає зміни у складі неоплаченого капіталу до статутного фонду. За кредитом цього рахунку відображається погашення заборгованості членів товариства за внесками до статутного фонду. За дебетом – величина заборгованості членів товариства по внескам до статутного фонду.

8. **Забезпечення майбутніх витрат і платежів.** На такому рахунку ведеться узагальнення інформації про рух коштів, які резервуються для забезпечення майбутніх витрат і платежів та включення їх до витрат поточного періоду. За кредитом рахунку відображають нарахування майбутніх забезпечень, за дебетом – їх використання.

9. **Цільове фінансування і цільові надходження** відображають інформацію про рух і наявність коштів, отриманих для здійснення заходів цільового призначення (у тому числі гуманітарна допомога). Такі кошти надходять у формі субсидій чи асигнувань, внесків юридичних і фізичних осіб. За кредитом рахунку відображаються отримані кошти для фінансування певних заходів; за дебетом рахунку – використані суми за певними напрямками, визнання їх доходами, а також повернення невикористаних сум.

10. **Страхові резерви** – це певна частина коштів, що резервують на випадок надзвичайних ситуацій. На цьому рахунку ведеться облік страхових резервів. За кредитом рахунку відображають нарахування страхових надходжень, за дебетом цього рахунку – результат зміни резервів і можливі збитки.

2.2 Загальні умови формування статутного капіталу

Порядок і джерела формування статутного капіталу визначаються чинним законодавством: Закони України «Про власність», «Про господарські товариства», «Про підприємство» та інші.

Початковий розмір статутного капіталу фіксується в статуті або установчому договорі, які обов'язково подаються до органів влади під час державної реєстрації підприємства.

Контролюючі державні органи (адміністративні) слідкують за розмірами статутного капіталу підприємства і за тим, щоб він був своєчасно сформований, тобто оплачений, адже замало задекларувати певну суму як статутний капітал, важливо, щоб такі кошти надійшли до статутного капіталу. Початковий розмір статутного капіталу у формі мінімального рівня, встановлюється законодавством і може змінюватись.

У складі статутного капіталу можуть бути грошові кошти, будівлі, машини і обладнання, матеріали і нематеріальні активи: винаходи, промислові зразки технології, ноу-хау, земельні ресурси, що виділені акціонерами.

Оцінка основних засобів, що надійшли до статутного капіталу, здійснюється через визначення їх первісної, відновлюваної та залишкової вартості.

Первісна вартість (або собівартість) будівель, машин, устаткування, транспортних засобів визначається за даними бухгалтерського обліку і характеризується витратами на їх придбання, будівництво, монтаж.

Відновна вартість розраховується на підставі первісної з урахуванням індексу інфляції. Це балансова вартість основних засобів.

Залишкова (балансова) вартість визначається як різниця між відновною вартістю і фактичним зносом даного об'єкта.

Вартість оборотного капіталу (засобів) відображається за цінами їх придбання (сировина і матеріали) і може індексуватись за рішенням підприємства.

Справедлива вартість – це ринкова вартість основних засобів.

Законодавство України передбачає мінімальні розміри статутного капіталу, при менших розмірах яких державна реєстрація є не можливою.

Розмір статутного капіталу в процесі їх діяльності може змінюватися за рішенням підприємства: на державних підприємствах через бухгалтерські зміни рахунку 40 (без державної перереєстрації). А для господарських товариств, підприємств з іноземними інвестиціями – з обов'язковою перереєстрацією в органах місцевої влади.

Статутний капітал може зростати за рахунок:

1. Додаткового випуску і реалізації акцій акціонерними товариствами.
2. Приєднання до нього частини прибутку.
3. За введення в дію капітальних вкладень.
4. Індксації основних засобів.
5. Дооцінки оборотних засобів (дозволено всім підприємствам на початок кожного місяця у зв'язку з інфляцією).

Чинне законодавство, як правило, не допускає зменшення статутного капіталу. Проте, якщо підприємство збиткове, то сума статутного капіталу може тимчасово зменшуватись на величину збитків.

Зменшення статутного капіталу може мати місце також у випадках:

- 1) збитковості роботи підприємства і оголошення його банкрутом;
- 2) при реалізації об'єктів основних засобів (списується вся вартість проданого обладнання, а виручка від реалізації записується до статутного капіталу);
- 3) нарахування зносу чи ліквідація основних засобів не зменшує обсяги статутного капіталу, оскільки під час ліквідації основних засобів законодавством визначено обов'язкове їх поповнення на суму зносу, а під час амортизації зменшується лише його балансова (залишкова) вартість.

2.3 Особливості формування статутного капіталу державного підприємства

Джерелом коштів статутного капіталу державних підприємств є кошти державного бюджету (усіх рівнів), кошти міністерств і відомств, інших державних органів, що виділені у постійне користування і розпорядження підприємств.

Згідно з чинним законодавством та новими стандартами бухгалтерського обліку, державні підприємства можуть **збільшувати розміри статутних капіталів за рахунок:**

- 1) введення в дію об'єктів капітального будівництва;
- 2) проведення проектно-дослідних робіт щодо прийнятих до експлуатації об'єктів;
- 3) капітального ремонту основних засобів;
- 4) дооцінки основних засобів, виявлених при переоцінці;
- 5) безоплатно одержаних на баланс засобів.

Статутний капітал може зменшуватись за рахунок:

- 1) безкоштовної передачі основних засобів за розпорядженням вищих організацій і органів;
- 2) уцінки;
- 3) безгосподарності і збитків;
- 4) списування та ін.

Збільшення статутного капіталу в частині оборотних засобів відбувається за рахунок:

- безкоштовно отриманих товарно-матеріальних цінностей (під час створення підприємства);
- за рахунок бюджетних асигнувань на поповнення;
- за рахунок дооцінки обігових коштів та їх індексації;
- за рахунок власних спеціальних фондів;
- за рахунок власного прибутку (якщо йдеться про обігові кошти).

Зменшення оборотних засобів може здійснюватися за рахунок:

- безкоштовно вилучених засобів і переданих іншим підприємствам;
- суми уцінки товарно-матеріальних цінностей;
- витрат, пов'язаних з ліквідацією основних засобів;
- утрат на виробництві (нормованих і ненормованих) ;
- нерационального господарювання (штрафи, неустойки, зростання дебіторів тощо).

Згідно з новими стандартами бухгалтерського обліку, збільшення чи зменшення статутного капіталу державного підприємства щодо первинно встановленої може здійснюватися за рішенням Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств, місцевих органів влади та за власною ініціативою державних підприємств. При цьому в кожному конкретному випадку приймається окрема постанова, яка забезпечує реєстрацію основних параметрів статутних капіталів та джерел їх поповнення (прибуток, майно міністерств і відомств).

2.4 Особливості формування статутних капіталів акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю

Відповідно до Закону України від 17.09.2009 «Про акціонерні товариства», акціонерні товариства поділяються на:

- а) публічні (відкритого типу);
- б) приватні (закритого типу).

Публічні акціонерні товариства (ПАТ) створюються шляхом відкритої передплати на акції через фондову біржу та підприємствами.

Приватні акціонерні товариства (ПрАТ) – це такі, статутний капітал яких створюється шляхом розпродажу всіх акцій серед членів колективу чи засновників. Таким чином, у ПрАТ 100% статутного капіталу належить засновникам.

Мінімальний розмір статутного капіталу АТ при його створенні – 1250 мінімальних заробітних плат.

Створення акціонерного товариства здійснюється за такими етапами:

1. Прийняття зборами засновників рішення про створення акціонерного товариства та про закрите (приватне) розміщення акцій. Акції товариства в період його заснування підлягають розміщенню виключно серед його засновників шляхом приватного розміщення. Публічне розміщення акцій товариства може здійснюватися після отримання свідоцтва про реєстрацію першого випуску акцій.

2. Подання заяви та всіх необхідних документів на реєстрацію випуску акцій до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

3. Реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску акцій та видача тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій.

4. Присвоєння акціям міжнародного ідентифікаційного номера цінних паперів.

5. Укладення з депозитарієм цінних паперів договору про обслуговування емісії акцій або з реєстратором іменних цінних паперів договору про ведення реєстру власників іменних цінних паперів.

6. Закрите (приватне) розміщення акцій серед засновників товариства.

7. Оплата засновниками повної номінальної вартості акцій. Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства може здійснюватися грошовими коштами або майном, майновими і немайновими правами, що мають оцінку, цінними паперами (крім боргових цінних паперів), емітентом яких є засновник, та векселів. Кожен засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. У разі несплати вартості придбаних акцій чи неповної їх оплати, акціонерне товариство вважається не заснованим. Тобто до оплати 50% статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов'язані з його заснуванням.

8. Затвердження установчими зборами товариства результатів закритого (приватного) розміщення акцій серед засновників товариства, затвердження статуту товариства, а також прийняття інших рішень, передбачених законом.

9. Реєстрація товариства та його статуту в органах державної реєстрації. Статут акціонерного товариства повинен містити такі відомості:

– повне та скорочене найменування товариства українською мовою;

- тип товариства;
- розмір статутного капіталу;
- розмір резервного капіталу;
- номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій, а також наслідки невиконання зобов'язань з викупу акцій;
- умови та порядок конвертації привілейованих акцій певного класу у прості акції товариства чи у привілейовані акції іншого класу у випадках, якщо товариством передбачений випуск привілейованих акцій;
- права акціонерів – власників привілейованих акцій кожного класу;
- наявність переважного права акціонерів приватного товариства на придбання акцій цього товариства, які пропонуються їх власником до продажу третій особі, та порядок його реалізації;
- порядок повідомлення акціонерів про виплату дивідендів;
- порядок скликання та проведення загальних зборів;
- компетенцію загальних зборів;
- спосіб повідомлення акціонерів про зміни у порядку денному загальних зборів;
- склад органів товариства та їх компетенцію, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства та їх компетенції;
- порядок внесення змін до статуту;
- порядок припинення дій товариства.

Статутом акціонерного товариства не може бути передбачено надання засновникам товариства додаткових прав чи повноважень. Статут акціонерного товариства може містити й інші положення, що не суперечать законодавству.

10. Подання Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій.

11. Реєстрація Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій.

12. Отримання свідоцтва про державну реєстрацію випуску акцій.

13. Видача засновникам товариства документів, що підтверджують право власності на акції.

Відповідно до Статті 15 Закону України «Про акціонерні товариства», **збільшення статутного капіталу відбувається за таких умов:**

- статутний капітал товариства збільшується шляхом підвищення номінальної вартості акцій або розміщення додаткових акцій існуючої номінальної вартості у порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку;

- акціонерне товариство має право збільшувати статутний капітал після реєстрації звітів про результати розміщення всіх попередніх випусків акцій;

– збільшення статутного капіталу акціонерного товариства із залученням додаткових внесків здійснюється шляхом розміщення додаткових акцій. Переважне право акціонерів на придбання акцій, що додатково розміщуються товариством, діє лише в процесі приватного розміщення акцій та встановлюється законодавством;

– збільшення статутного капіталу акціонерного товариства без залучення додаткових внесків здійснюється шляхом підвищення номінальної вартості акцій. Акціонерне товариство не має права приймати рішення про збільшення статутного капіталу шляхом публічного розміщення акцій, якщо розмір власного капіталу є меншим, ніж розмір його статутного капіталу. Збільшення статутного капіталу акціонерного товариства у разі наявності викуплених товариством акцій не допускається;

– збільшення статутного капіталу акціонерного товариства для покриття збитків не допускається.

Обов'язковою умовою збільшення статутного капіталу акціонерним товариством є відповідність розміру статутного капіталу після його збільшення вимогам на дату реєстрації змін до статуту товариства.

Відповідно до Статті 16 Закону України «Про акціонерні товариства», **статутний капітал АТ може зменшуватись за таких умов:**

– статутний капітал акціонерного товариства зменшується у порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, шляхом зменшення номінальної вартості акцій або шляхом анулювання раніше викуплених товариством акцій та зменшення їх загальної кількості, якщо це передбачено статутом товариства;

– після прийняття рішення про зменшення статутного капіталу акціонерного товариства виконавчий орган протягом 30 днів має письмово повідомити кожного кредитора, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені заставою, гарантією чи порукою, про таке рішення;

– кредитор, вимоги якого до акціонерного товариства не забезпечені договорами застави чи поруки, протягом 30 днів після надходження йому повідомлення може звернутися до товариства з письмовою вимогою про здійснення протягом 45 днів одного з таких заходів на вибір товариства: забезпечення виконання зобов'язань шляхом укладення договору застави чи поруки, дострокового припинення або виконання зобов'язань перед кредитором, якщо інше не передбачено договором між товариством та кредитором. У разі, якщо кредитор не звернувся у строк, передбачений цією частиною, до товариства з письмовою вимогою, вважається, що він не вимагає від товариства вчинення додаткових дій щодо зобов'язань перед ним;

– зменшення акціонерним товариством статутного капіталу нижче встановленого законом розміру призведе до ліквідації товариства.

Відповідно до Статті 17 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерне товариство в порядку, встановленому Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку має право анулювати викуплені ним акції та зменшити статутний капітал, або підвищити номінальну вартість акцій, залишивши без змін статутний капітал.

Відповідно до Статті 20 Закону України «Про акціонерні товариства», усі акції товариства мають бути іменними та існувати виключно в бездокументарній формі. АТ може здійснювати розміщення акцій двох типів – простих та привілейованих. Товариство не може встановлювати обмеження щодо кількості акцій або кількості голосів за акціями, що належать одному акціонеру. Прості акції не підлягають конвертації у привілейовані акції чи інші цінні папери АТ, а частина привілейованих акцій у розмірі статутного капіталу АТ не може перевищувати 25 %.

Відповідно до Статті 21 Закону України «Про акціонерні товариства», АТ може здійснювати емісію акцій за рішенням загальних зборів, а також розміщення інших цінних паперів, крім акцій за рішенням наглядової ради, якщо інше не передбачено його статутом. Рішення про розміщення цінних паперів на суму, що перевищує 25% вартості активів АТ приймається загальними зборами акціонерів. АТ не має права розміщувати акції за ціною нижчою за їх номінальну вартість.

Статутний капітал ТОВ формується із внесків його учасників. Він може збільшуватись, згідно зі статутом (на 1/3), додатковим рішенням місцевого органу влади у випадку, якщо таке збільшення перевищує 1/3 статутного капіталу.

Для законодавчого забезпечення формування статутних капіталів ТОВ його учасники складають установчий договір. Внески мають бути сплачені протягом року. Перший внесок – не менш як 30% статутного капіталу сплачується на момент реєстрації і решту – 70% засновники сплачують протягом року з моменту реєстрації.

У зв'язку з приватизацією підприємств для створення статутного капіталу можуть використовуватись:

- компенсаційні сертифікати;
- особисті збереження громадян;
- кошти інших підприємств;
- кошти іноземних інвесторів.

Зміни статутного капіталу здійснюються за рішенням засновників, а бухгалтерські записи виконуються після реєстрації статутного капіталу з урахуванням величини змін.

2.5 Особливості створення та формування статутного капіталу приватного підприємства

Приватним підприємством, згідно зі Статтею 113 Господарського кодексу (ГК) України, визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або декількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та їхньої праці чи з використанням найманої праці. Приватним також є підприємство, що діє на основі приватної власності юридичної особи.

Таким чином, приватне підприємство створюється виключно на основі

приватної власності однієї чи кількох осіб, чи юридичної особи. Окремий закон, який регулює порядок створення та діяльності приватних підприємств відсутній. Відповідно до ГК України приватні підприємства можуть бути створені за рішенням власника (власників) майна або уповноваженого ним органу, за рішенням інших органів, організацій і громадян шляхом заснування нового, реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) чинного об'єкта господарювання з додержанням вимог законодавства.

Створення приватного підприємства передбачає підготовку установчих документів, які підписуються його учасниками. Установчими документами приватного підприємства є рішення про його утворення або засновницький договір, а також статут (положення) підприємства, де визначаються: порядок спільної діяльності, порядок розподілу прибутку і збитку, управління діяльністю та участі в цьому засновників.

У статуті приватного підприємства мають бути відображені відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок створення статутного капіталу та ін. Статут затверджується власником майна. Розмір статутного капіталу приватного підприємства не має містити будь-яких законодавчих обмежень. Тому засновники, створюючи підприємство, наділяють його такою кількістю капіталу, яка була б достатньою для здійснення господарської чи інтелектуальної діяльності. Джерелом формування статутного (і власного загалом) капіталу підприємства є грошові та матеріальні внески його засновників, доходи від реалізації продукції чи надання послуг, доходи від цінних паперів, кредити, капітальні вкладення і можливі дотації із бюджетів та ін.

Для керівництва господарською діяльністю приватного підприємства власник (власники) призначає (обирає) керівника підприємства.

Згідно зі Статтею 83 ЦК України, юридичні особи, у тому числі і приватні підприємства, можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, установлених законом, а виходячи зі Статті 113 ГК України, приватне підприємство є організаційною формою підприємства.

Відповідно до Частини 3 Статті 63 ГК України, залежно від способу утворення та формування статутного капіталу, в Україні діють унітарні та корпоративні приватні підприємства.

Унітарне підприємство створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства. Унітарним є підприємство, засноване на приватній власності засновника.

Корпоративне підприємство утворюється, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі

об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративним є підприємство, засноване на приватній власності двох або більше осіб.

Крім того, деякі нормативно-правові акти, а саме: Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та Закон України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» використовують поняття «приватне підприємство» – підприємство, засноване на приватній формі власності, яке є відмінним від державного та комунального підприємства, а інші нормативно-правові акти – організаційну форму підприємства.

Контрольні запитання

1. За рахунок яких ресурсів формується власний капітал підприємства?
2. Які нормативні акти визначають порядок формування власного і статутного капіталу?
3. Які функції виконує власний капітал ?
4. Чому функціонування підприємства починається із власного капіталу?
5. За рахунок яких факторів і в яких випадках може змінюватись власний капітал?
6. Чому вилучений капітал належить до складу власного капіталу підприємства?
7. У яких випадках статутний капітал ВАТ і ЗАТ може збільшуватись чи зменшуватись?
8. Який порядок збільшення і зменшення статутного капіталу ТОВ?
9. У чому полягає різниця формування статутних капіталів АТ і ТОВ?

3 ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Сутність та принципи організації грошових розрахунків у діяльності підприємств

Організація фінансової діяльності підприємства та реалізація взаємовідносин між суб'єктами фінансових відносин у ринковій економіці передбачає налагодження ефективної системи грошових розрахунків.

Грошовими розрахунками в народному господарстві називається система грошових відносин, пов'язаних з оплатою товарів, робіт, послуг і виконанням інших фінансово-кредитних зобов'язань підприємств, організацій, населення.

Грошові розрахунки здійснюються готівкою або шляхом безготівкових розрахунків через установи банків.

Готівка, як правило, обслуговує рух доходів і витрат населення, приватних громадян, що займаються індивідуальною трудовою діяльністю, приватних підприємців. **Готівкові розрахунки** передбачають зобов'язання платника передати належну суму готівки безпосередньо одержувачу.

Безготівковий грошовий обіг – це рух вартості без участі готівки, що здійснюється у вигляді переказу певних сум через рахунки в банках або шляхом взаємозаліку зустрічних вимог. У безготівковій формі здійснюється переважна більшість грошових операцій. Зокрема, розрахунки між підприємствами, підприємств з бюджетом і т. ін. Безготівковий грошовий обіг має значні **переваги** порівняно з обігом готівки, оскільки сприяє прискоренню обігу грошей, економному витрачання коштів, підвищує надійність збереження коштів; зменшуються банківські витрати на друкування, рахування, сортування, упаковку грошей та ін. Крім того, зосередження безготівкового платіжного обігу в кредитній системі дає змогу раціонально використовувати всі тимчасово вільні кошти, що зберігаються на банківських рахунках, для цілей прямого банківського кредитування суб'єктів ринкових відносин, суттєво прискорювати розрахунки, у тому числі шляхом запровадження найновіших засобів електронного зв'язку.

Сфери безготівкового та готівкового обігу взаємопов'язані: постійно відбувається перетворення грошей з безготівкової форми в готівкову і навпаки.

Залежно від об'єктів платежів усі грошові розрахунки поділяються на розрахунки по товарних і нетоварних операціях.

Розрахунки по товарних операціях – це розрахунки, пов'язані з оплатою отриманої продукції, придбанням товарно-матеріальних цінностей та отриманням послуг. Вони в платіжному обігу займають найбільшу питому вагу.

До розрахунків по нетоварних операціях належать платежі до бюджету, по соціальному та майновому страхуванню, по погашенню кредитів і відсотків по них, по сплаті пені, штрафів, неустойок за порушення розрахунково-платіжної дисципліни та ін.

Залежно від місця здійснення платежу і знаходження платника розрахунки поділяються на місцеві та міжміські.

Місцеві – це розрахунки, що здійснюються між підприємствами та організаціями, які обслуговує одна або декілька місцевих установ банку. Вони займають більше 45% загальної суми платежів за товари та послуги та більше 80% у нетоварних платежах.

Міжміські – це розрахунки між підприємствами та організаціями, які обслуговують установи банків, що знаходяться в різних містах або населених пунктах.

Система грошових розрахунків в Україні регулюються такими нормативно-правовими актами:

- Закон України «Про національний банк України»;
- Закон України «Про банки і банківську діяльність»;
- Закон України «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні»;
- Інструкція Національного банку України зі змінами від 21.01.2004 № 22 «Про затвердження інструкції про безготівкові розрахунки»;
- Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні (затверджене Постановою Правління Національного банку України (НБУ) 15.12.2004 № 637).

В основі організації розрахунків в Україні лежать такі **принципи**:

1. Грошові кошти суб'єктів господарювання підлягають обов'язковому зберіганню на поточних, депозитних та інших рахунках у банківських закладах. Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність», кожне підприємство має право відкривати в банку (за власним вибором і за згодою банку) поточний рахунок для зберігання коштів і здійснення безготівкових розрахунків.

2. Усі розрахунки і платежі підприємства здійснюють зазвичай через банки у безготівковому порядку за документами, які передбачені правилами розрахунків. Ці документи можуть бути виготовлені на паперових носіях (паперовий документ) або в електронному вигляді. Електронний документ – документ, інформація в якому представлена у формі електронних даних, включаючи електронний цифровий підпис, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму чи на папері.

Сторони вільно обирають форми розрахунків з визначених Національним банком; банківські установи не втручаються у договірні відносини контрагентів щодо форм розрахунків.

Під час здійснення розрахунків підприємства можуть застосовувати електронну систему «клієнт–банк», яка забезпечує передачу повідомлень між клієнтом і банком у зашифрованому вигляді з використанням

сертифікованих засобів захисту та автоматичного ведення обліку виконання розрахункових документів як у банку, так і в АРМ (автоматизоване робоче місце) клієнта. Юридичною підставою для входження клієнта в систему електронних платежів «клієнт–банк» та опрацювання його електронних документів є окремий договір між ним і банком, а програмне забезпечення системи повинно мати спеціальний дозвіл (сертифікат) Національного банку України.

3. Платежі за товарно-матеріальні цінності та послуги здійснюються після відвантаження (відпуску) товарів чи надання послуг, одночасно з ними або в порядку попередньої оплати.

4. Розрахунки за товари та послуги відбуваються за згодою платника після перевірки ним виконання постачальником договірних умов і лише за наявності достатніх коштів на рахунку платника. Якщо умови договору порушені, платник може відмовитися від оплати розрахункових документів, про що інформує безпосередньо одержувача у терміни, передбачені договором. Лише щодо документів за платежами, у зв'язку із незаперечним стягненням коштів, банкам дано право списувати кошти з рахунків платників у примусовому порядку. У такий спосіб стягуються кошти за виконавчими документами судів і арбітражних судів, іншими виконавчими документами, визначеними чинним законодавством, у тому числі за розпорядженнями податкових органів. При цьому банки здійснюють подібні стягнення лише в межах коштів, які є у залишку на відповідних банківських рахунках боржників.

5. Контрагенти самостійно, без участі банківських установ контролюють виконання зобов'язань щодо своєчасності розрахунків. У разі затримки платежів платник повинен в обов'язковому порядку сплатити пеню в розмірі законодавчо встановлених (або закріплених в угодах сторін) відсотків від суми простроченого платежу на користь одержувача коштів за кожен день прострочення. Сума пені перераховується платником на користь свого контрагента платіжними дорученнями, яке приймається банком до виконання за наявності у платника коштів на розрахунковому рахунку.

3.2 Відкриття рахунків в установах банків та їх обслуговування

Юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які мають самостійний баланс та зареєстровані у встановленому порядку для зберігання та обліку руху грошових коштів у банках, що обслуговують їх, можуть відкривати поточні, валютні та інші рахунки.

Для відкриття поточного рахунка юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – подають до установи банку, яка обслуговуватиме їх, такі документи:

1. Заяву про відкриття рахунка встановленого зразка, підписану керівником та головним бухгалтером підприємства. За відсутності посади головного бухгалтера заяву підписує тільки керівник.

2. Копію свідоцтва про державну реєстрацію підприємства в органі державної виконавчої влади або в іншому органі, уповноваженому здійснювати державну реєстрацію, засвідчену нотаріально або органом, що видав це свідоцтво.

3. Копію статуту (положення), зареєстровану в установленому порядку в органах виконавчої влади та засвідчену нотаріально або органом, що зареєстрував його. Фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – копію статуту не подають.

4. Засвідчену податковим органом або нотаріально копію документа, що підтверджує взяття підприємства на облік у податковому органі.

5. Картку із зразками підписів осіб, що мають право розпоряджатися грошовими коштами на рахунку, та відбитком печатки підприємства. Картка має бути засвідчена нотаріально або вищим органом у встановленому порядку чи органом ради народних депутатів у місцях, де немає нотаріальних контор. При цьому право першого підпису належить керівникові підприємства, а також особам, яких уповноважив керівник, право другого підпису – головному бухгалтеру і особам, яких він уповноважив.

У разі зміни підписів діючих осіб або заміни керівника чи головного бухгалтера в банк подається нова картка із зразками їх підписів, завірених у встановленому порядку.

У разі тимчасової заміни керівника чи головного бухгалтера та видачі їм права підпису розрахунково-платіжних документів у банк подається підписана керівником та головним бухгалтером додаткова картка зі зразками підписів осіб, які тимчасово виконують обов'язки, із зазначенням строку дії їх повноважень. Ця картка завірених у встановленому порядку не потребує.

6. Довідку про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену нотаріально або органом, що видав цей документ.

7. Копію довідки про внесення підприємства в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (ЄДРПОУ), засвідчену нотаріально або органом, що видав довідку.

8. Документ, що підтверджує реєстрацію підприємства як платника соціальних страхових внесків, або його копію, засвідчену нотаріально або органом, що його видав.

Підприємці, які здійснюють діяльність без створення юридичної особи, для відкриття поточного рахунка подають у банк такі документи:

– заяву на відкриття рахунка встановленої форми, підписану підприємцем;

– копію свідоцтва про державну реєстрацію, засвідчену нотаріально або органом, що його видав;

– копію документа, що підтверджує взяття підприємства на податковий облік, засвідчену нотаріально або податковим органом, що його видав;

– довідку про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, засвідчену цим органом;

– картку зі зразком підпису, засвідчену нотаріально.

Для відкриття інших рахунків, у тому числі валютного, у тому самому банку йому додатково подається тільки спеціальна заява на відкриття цього рахунка.

Подані в установу банку для відкриття рахунка документи перевіряються, і на їх, основі з дозволу керівника банку підприємству відкривається поточний або інший рахунок з наданням йому відповідного номера (шифру). При цьому поточному рахунку дається, як правило, 12–14-тизначний номер (шифр) виду (типу):

$$2600 - 1 - 1(2) - 01(02) - 1 - 00 - 001, \quad (3.1)$$

де 2600 – номер балансового синтетичного рахунка банку;

1 – контрольний ключ до рахунка;

1(2) – резидент (нерезидент);

01(02) – вид валюти (національна, іноземна);

1 – код основного рахунка;

00 – резервні цифри;

001 – порядковий номер рахунка клієнта в банку.

Наданий номер поточного та іншого рахунка клієнта проставляється (вказується) на всіх розрахунково-платіжних документах, на основі яких здійснюються зарахування та списання грошових коштів за цим рахунком.

Юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності – можуть відкривати кілька поточних та інших рахунків у будь-яких банківських установах України за власним бажанням та за згодою відповідних банків.

Про відкриття рахунків клієнти у встановлений термін повідомляють податковому органу за місцем реєстрації.

У разі неповідомлення податковому органу про відкриття (закриття) рахунків в установах банків юридичні особи та підприємці сплачують штраф у розмірі 20 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

За відкритим у банку рахунком здійснюється обіг відповідних коштів. Підставою для операцій із зарахування коштів на рахунок і списання їх з нього є тільки правильно оформлені розрахунково-платіжні документи встановленої (типової) форми: платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, об'ява на внесення готівки, чеки, акредитиви, векселі та ін.

Виписка (оформлення) розрахунково-платіжних документів підприємствами-платниками здійснюється, як правило, з використанням технічних засобів (комп'ютерів та ін.). Виправлення та «підчищення» у цих документах не допускаються.

Під час виписування розрахункових документів у них в обов'язковому порядку заповнюються всі реквізити, ставляться підписи керівника та головного бухгалтера, а також відбиток печатки на першому екземплярі платіжного документа.

Мінімальна сума, на яку виписуються розрахункові документи, для здійснення безготівкових розрахунків не встановлюється.

Виписаний розрахунковий документ діє, як правило, протягом 10 днів, а платіжна вимога-доручення – протягом 20 днів.

Установи банків приймають розрахункові документи від підприємств протягом операційного (робочого) дня залежно від часу роботи банку з клієнтами. При цьому документи, що приймаються банком від підприємств в операційний час дня, проводяться (оплачуються) ним за наявності коштів на рахунку того ж дня, а документи, що надійшли в банк після операційного часу, оплачуються ним за наявності грошових коштів на рахунку на наступного дня.

Грошові кошти з рахунка за всіма платежами витрачаються за розпорядженням керівника підприємства в межах залишку коштів на рахунку.

Рух грошових коштів за поточним або іншим рахунком підприємства в банку відображується у виписці до цього рахунка, яка періодично разом з виправдувальними документами на надходження (зарахування) та списання (витрачання) грошових коштів видається власникові рахунка.

Зарахування на рахунок та списання з нього грошових коштів підтверджуються зазначенням у виписці за рахунком дати здійснення операції, її коду, коду банку, номера кореспондентського рахунка, номера документа, на підставі якого здійснено операцію, списані та зараховані суми, вхідний та вихідний залишки.

Наприкінці кожного місяця виписки банку за рахунком обробляє його власник, тобто на операції, що були здійснені за рахунком на підставі відповідних розрахунково-платіжних документів та відображені у виписці, власник складає бухгалтерські проводки, визначає прибуток і видатки коштів за місяць і виводить їх залишок на рахунку на кінець звітного періоду. Наприкінці року правильність залишку коштів на рахунку (сальдо) повідомляється в письмовій формі обслуговуючому банку.

Обробляючи записи виписки за рахунком, необхідно пам'ятати, що за кредитом відображається прибуток грошових коштів на рахунок, а за дебетом – їх списання (видатки).

Поточні рахунки можуть бути закриті установами банку в таких випадках: за заявою власника рахунка; на підставі рішення вищого органу, який має право ліквідувати або реорганізувати підприємство; на підставі рішення суду або арбітражного суду; в інших випадках, передбачених договором між банком та власником рахунка.

Операції за поточним (другим) рахунком можуть бути тимчасово призупинені рішенням судових та правоохоронних органів у випадках, передбачених законодавством.

За умови відкриття та закриття рахунка, а також за умови здійснення операцій за ним клієнт сплачує банкові суму, установлену в договорі між банком і клієнтом на його обслуговування.

3.3 Форми безготівкових розрахунків

Залежно від конкретних умов (місце проведення розрахунків, погодження між платниками та постачальниками, банківських правил про порядок оформлення та здійснення платежу), у системі безготівкових розрахунків застосовуються такі **форми**:

- розрахунки платіжними дорученнями;
- розрахунки платіжними вимогами-дорученнями;
- розрахунки з використанням чеків;
- розрахунки акредитивами;
- розрахунки векселями;
- інші форми розрахунків.

Кожній формі безготівкових розрахунків відповідають певні види розрахункових документів, на основі яких банк виконує доручення про платежі.

Платіжне доручення – це розрахунковий документ, за допомогою якого власник рахунку в письмовій формі дає доручення банку, який його обслуговує, на перерахування (переведення) певної суми грошових коштів з його рахунку на рахунок іншого клієнта – одержувача коштів.

Розрахунки платіжними дорученнями здійснюються в такому порядку: при виникненні у платника необхідності перерахування комусь грошових коштів за отриману продукцію, послуги або податків (внесків) до бюджету, Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування України, інших ланок фінансової системи, а також для погашення кредиторської заборгованості та здійснення інших платежів він виписує в необхідній кількості примірників (2–3) платіжне доручення встановленої форми із заповненням у ньому всіх реквізитів і зазначенням призначення й суми платежу. Виписане платіжне доручення (1-й примірник) підписується керівником і головним бухгалтером підприємства-платника, і на ньому ставиться відбиток печатки.

Оформлене платіжне доручення здається до банку, що обслуговує, не пізніше 10 днів з дня його виписки. Банк бере доручення щодо оплати (в оплату за товари, послуги, на перерахування податків, платежів, боргів та ін.) лише у тому разі, якщо у платника є на рахунку в необхідній кількості вільні грошові кошти.

Оплата – це перерахування банком грошових коштів з рахунку платника в сумі, указаний у платіжному дорученні, та зарахування їх на рахунок одержувача.

Оплачені платіжні доручення (окрім 1-го примірника) додаються до виписок банку по рахунках платника й отримувача грошових коштів на підтвердження здійснених по них операцій. На рис. 3.1 представлено документообіг при розрахунках платіжними дорученнями.

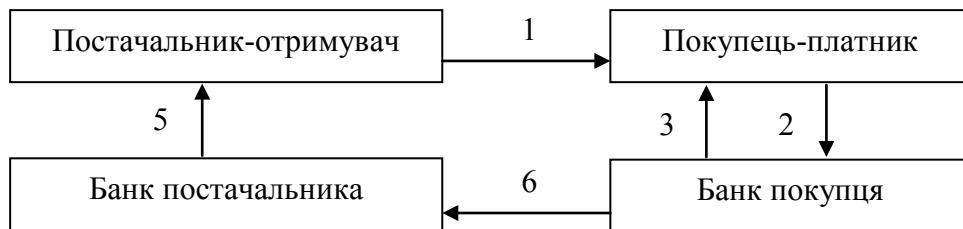

Рисунок 3.1 – Схема документообігу при розрахунках платіжними дорученнями: 1 – відвантаження продукції, надання послуг, виконання робіт; 2 – надання в банк платіжного доручення на перерахування коштів постачальнику; 3 – виписка з поточного рахунку про списання суми з рахунку платника; 4 – направлення платіжного доручення з банку покупця в банк, що обслуговує; 5 – виписка з поточного рахунку постачальника про зарахування суми.

У договорі про розрахунково-касове обслуговування банк і платник можуть передбачати можливість подання платником платіжні доручення в довільній формі, яке повинно містити всі реквізити платіжного доручення типової форми та вказівки платника щодо порядку виконання банком цього документа.

Платіжна вимога-доручення – це розрахунковий документ, в якому, з одного боку, передбачається вимога постачальника (отримувача коштів) до покупця (платника) оплатити вартість поставленої йому продукції, послуг відповідно до договору, а з іншого – дається доручення платника своєму банку про перерахування з його рахунку вказаної у вимозі «суми до виплати» коштів, тобто це є комбінований платіжний документ.

Отже, платіжна вимога-доручення складається з двох частин – верхньої та нижньої. Верхня частина – це «вимога», яка заповнюється постачальником, – отримувачем коштів. У ній він вимагає від платника сплатити йому відповідну суму грошових коштів за поставлені товари, послуги. Нижня частина документа містить доручення платника своєму банку про оплату вказаної ним суми постачальнику – отримувачу коштів.

Цей розрахунковий документ заповнює постачальник (отримувач коштів) і направляє покупцеві (платнику коштів). Покупець (платник коштів), якщо він згоден оплатити товар (роботи, послуги), заповнює нижню частину цього документа і направляє його у свій банк (банк, що його обслуговує) для переказу акцептованої суми на розрахунковий рахунок постачальника.

У розрахунках між підприємствами застосовуються розрахункові чеки. Для отримання готівки з рахунків у банківських установах використовуються грошові чеки.

Грошові чеки застосовуються тільки для отримання підприємствами з рахунків у банківських установах готівки для виплати заробітної плати, премій і винагород, дивідендів, коштів на відрядження, на господарські витрати.

Розрахунковий чек – це розрахунковий документ, що містить письмове доручення власника рахунка банку, що обслуговує, про перерахування зазначеної в ньому суми грошових коштів з його рахунка на рахунок пред'явника (чекоутримувача) цього чека.

Розрахункові чеки мають встановлену форму. На кожному з них є напис «Розрахунковий чек». Отримання готівки за ними не допускається. Виготовляються розрахункові чеки НБУ на спеціальному папері та брошуруються у книжки по 10, 20 і 25 аркушів (чеків).

Для отримання лімітованої чекової книжки клієнт подає до обслуговувальної установи банку заяву встановленої форми в одному примірнику. У заяві вказується найменування та адреса отримувача книжки, обслуговувальна установа банку, номер рахунку, з якого будуть оплачуватися чеки, які чекові книжки та скільки їх просить отримувач, сума ліміту для лімітованих книжок і найменування організації, з якою будуть проводитися розрахунки чеками з отримуваної книжки.

Крім заяви на отримання лімітованої чекової книжки, виписується платіжне доручення встановленої форми для перерахування з поточного рахунку коштів на спеціальний рахунок «Чекові книжки». Цим самим банк бронює кошти для розрахунків за лімітованими чеками, тобто гарантує їх оплату постачальникові.

Після цього чекова книжка підписується відповідними працівниками банку, засвідчується гербовою печаткою та видається касою довіреній клієнтом особі під розписку на заяві про видачу книжки. Отримана книжка зберігається в бухгалтерії підприємства як бланки суворої звітності.

Виписуються чеки чорнилом на ім'я конкретних отримувачів, грошових коштів у місці отримання товарів. Жодні виправлення та підчистки в чеках не допускаються. Зіпсовані чеки з чекової книжки не вилучаються. Мінімальна сума, на яку виписується чек, не встановлюється. Виписані чеки мають бути підписані особами, які мають право розпоряджатися коштами на рахунках підприємства, і мати печатку власника чекової книжки. Виписаний чек відривається від корінця та передається постачальнику. Постачальник на отриманому чеку та на його корінці ставить свій штамп, виписує на отримані чеки реєстр чеків у 2–3 примірниках і здає по ньому чеки з доданими до них рахунками-фактурами до банку, що обслуговує, для отримання платежу з чекодавця. Банк на підставі чеків, що надійшли, списує суму, вказану в них, з рахунків чекодавців і зараховує їх на рахунок отримувача грошових коштів.

Виписаний чек діє протягом 10 днів.

У разі закінчення строку дії чекової книжки або вичерпання ліміту чеки, що залишилися невикористаними, мають бути повернені тому банку, де була отримана чекова книжка.

Сутність акредитивної форми розрахунків полягає в тому, що покупець на підставі договору з постачальником і до відвантаження ним продукції переводить гроші на його ім'я до відповідної установи банку.

Акредитив – це документ (договір), згідно з яким банк-емітент за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені зобов'язаний виконати платіж на умовах акредитива на користь бенефіціара, або доручити іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Акредитивна форма розрахунків застосовується тільки під час немісцевих розрахунків з одним постачальником.

Акредитив, при відкритті якого бронюються кошти платника на окремому рахунку в банку платника або в банку постачальника (бенефіціара), називається **покритим акредитивом**.

Акредитив, при відкритті якого кошти платника не бронюються на окремому рахунку, а оплата по ньому, при тимчасовій відсутності коштів на рахунку платника, гарантується банком платника за рахунок кредиту, називається **непокритим акредитивом**.

Гарантовані акредитиви – це акредитиви, які відкриваються покупцям у банку постачальника шляхом видачі йому права списувати всі суми акредитива з кореспондентського рахунку банку, що обслуговує платника (банку-емітента).

Акредитиви бувають відзивні та безвідзивні.

Відзивний акредитив – це такий акредитив, який може бути змінено або анульовано банком, що обслуговує платника (банком-емітентом), без попередньої згоди з постачальником (бенефіціаром) у разі невиконання ним умов договору.

Безвідзивний акредитив – це такий акредитив, який може бути змінено або анульовано банком за згодою постачальника (бенефіціара), на ім'я якого він був виставлений (відкритий).

Виставляється акредитив на строк, установлений у договорі сторін, але не більше 15 днів. Мінімальна сума, на яку може бути відкритий акредитив, не обмежується. Поповнювати акредитив не дозволяється. Видача з нього готівки забороняється.

Порядок виставлення акредитива та розрахунків такий:

- 1) пред'явлення заяви банку-емітенту про виставлення акредитиву;
- 2) перерахування банком з поточного рахунку платника грошей на окремий акредитивний рахунок у виконавчому банку;
- 3) повідомлення банком постачальника про відкриття акредитиву;
- 4) відвантаження постачальником товарів покупцеві (виконання робіт);
- 5) передача постачальником документів, що підтверджують відвантаження товарів (виконання робіт);
- 6) передача банком документів і перерахування коштів на поточний рахунок постачальника.

Застосовується акредитивна форма розрахунків тоді, коли між постачальником і покупцем немає постійних господарських зв'язків з купівлі (поставці) товарів та наданням послуг, і угода має разовий характер.

Позитивною рисою акредитивної форми розрахунків є те, що вона гарантує платіж постачальнику. Для покупців ця форма розрахунків менш

ефективна, бо вона має обмеженість у розрахунках, а також при виставленні акредитива за рахунок власних коштів з обігу підприємства вилучаються обігові кошти, що стримує їх обіг.

Однією з форм безготівкових розрахунків з погашення боргів за товарно-матеріальні цінності є розрахунки за допомогою застосування векселів.

Вексель – це цінний папір установленої форми, що містить письмове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити відповідну суму грошових коштів своєму кредитору – власнику векселя (векселеотримувачу) у встановлений строк.

Векселі бувають декількох видів, які класифікуються за різними ознаками:

1. За їх емітентом (векселедавцем) – казначейські та приватні.

Векселі казначейські – один із видів державних цінних паперів, які випускаються для покриття видатків державного бюджету.

Приватні векселі емітуються корпораціями, фінансовими групами, комерційними банками. Спеціального забезпечення ці папери не мають. Як гарантія їхньої надійності виступає рейтинг векселедавця, стабільність його фінансового стану та авторитет на ринку цінних паперів.

2. За видами контрактів (угод), які вони обслуговують – фінансові та товарні (комерційні).

Фінансовий вексель має в своїй основі депозитну природу. Якщо класичний вексель видається за реальної товарної угоди, то фінансовий в основному використовується для мобілізації грошових ресурсів.

Товарний (комерційний) вексель використовується для кредитування торговельних операцій. Він визначає умови погашення векселедавцем-боржником своїх обов'язків перед постачальником-кредитором за поставлену продукцію, надані послуги, виконані роботи.

3. За суб'єктом, що здійснює оплату векселя – простий і переказний.

Простий (соло-вексель) виписується і підписується боржником (векселедавцем) і є його борговим зобов'язанням оплатити кредитору вказану суму в установлений час.

Переказний вексель (тратта) виписує та підписує кредитор (трасант).

Трасант – особа, що видає тратту, тобто переказує свій платіж на іншу особу. Переказний вексель означає наказ трасату – особі-боржнику векселедавця – сплатити в установлений термін визначену у векселі суму третій особі (ремітенту) або пред'явнику тратти.

Ремітент – власник переказного векселя. Ним може бути підприємство або банк, що утримує на свою користь відповідний відсоток від суми платежу – комісійну винагороду за надану банком послугу щодо переказу вказаної у векселі суми у встановлений термін з рахунку векселедавця на рахунок власника векселя.

4. За наявністю забезпечення, тобто певної застави – забезпечений та незабезпечений.

Забезпечений вексель – це вексель, гарантований заставою, яка надається кредиторіві, банку або продавцеві доти, доки борг не буде сплачено. Заставою може бути дебіторська заборгованість, товарні запаси, цінні папери, основні виробничі засоби, обладнання.

5. За порядком здійснення платежу по боргу – на пред'явника та строковий.

Векселі на пред'явника – це такі векселі, що оплачуються негайно після прийняття їх дебітором. Вексель, що оплачується в термін, указаний у документі, називається **строковим**.

6. За можливістю передачі іншій особі – такий, що індосується та такий, що не індосується.

Індосований – той, на якому ставиться індосамент (передатний напис власника векселя на його звороті про надання прав за ним іншій особі).

7. За місцем платежу – доміцильований та недоміцильований

Доміцильований вексель – це такий вексель, у якому вказано конкретне місце платежу. Доміцилювання простого векселя здійснюється для того, щоб встановити місце та умови опротестування даного векселя. Доміцилювання переказного векселя може інколи підвищити його внутрішню вартість, тому що усуває якісь труднощі, що могли б виникнути під час здійснення платежу в іншому місці.

8. За формою пред'явлення – паперовий та безпаперовий (як записи на електронних рахунках).

Бланки векселів є документами суворої звітності. Вони виготовляються та видаються (продаються) банками в книжечках по 25 і 50 векселів.

Оплата за векселем може бути гарантована банком. Банківська гарантія платежу за векселем називається **«аваль»**.

Використання векселів у розрахунках має свої переваги: зменшується необхідність в обігових (грошових) коштах; прискорюються розрахунки; забезпечується погашення взаємних боргів; залучення до оплати за товар третьої особи, що має кошти; зменшується необхідність у банківському кредиті; скорочується грошова маса та гальмування інфляційних процесів.

3.4 Організація готівково-грошових розрахунків на підприємстві

У процесі виробничої діяльності (виробництва та продажу продукції, отримання і розподілу грошових доходів та накопичень) суб'єкти господарювання вступають у різні розрахунково-грошові відносини з іншими підприємствами, організаціями, ланками фінансово-кредитної системи, фізичними особами. Ці відносини пов'язані з оплатою придбаних товарів, наданих послуг, перерахуванням у різні ланки фінансової системи встановлених податків та платежів, виплатою заробітної плати, пенсій, матеріальної допомоги працівникам тощо.

Таким чином, розрахунками в народному господарстві називається система грошових відносин, пов'язаних з оплатою товарів, послуг та виконанням інших фінансово-кредитних зобов'язань підприємств, організацій, населення.

Розрахунки здійснюються готівкою або шляхом безготівкових перерахувань через установи банків, але завжди у грошовій формі.

Розрахунки готівкою – це платежі готівкою підприємств і фізичних осіб між собою за реалізовану продукцію, товари, виконані роботи, а також за операціями, які безпосередньо не пов'язані з реалізацією продукції (товарів, послуг) та іншого майна. Такі розрахунки готівкою здійснюються, як правило, з каси підприємств, установ, організацій.

У господарському обігу сфера застосування готівки обмежена. Готівку використовують в основному для розрахунків з працівниками підприємств – виплати заробітної плати, пенсій, допомоги, а в окремих випадках – для розрахунків за товари та послуги.

Між підприємствами, організаціями, установами та ланками фінансово-кредитної системи розрахунки здійснюються переважно в безготівковій формі через установи банків.

Сутність безготівкової форми розрахунків полягає в тому, що платежі за товари та послуги, а також інші перерахування здійснюються не готівкою, а шляхом перерахування грошових коштів з рахунка платника на рахунок постачальника або одержувача коштів відповідною установою банку.

Ця форма розрахунків призначена для заміни готівки у платіжному обігу.

Під час побудови системи розрахунків необхідно виходити з вимог найбільшого наближення моменту здійснення платежу до моменту отримання продукції, товарів, послуг, недопущення утворення необґрунтованої кредиторської заборгованості, максимальної економії платіжних коштів для розрахунків та можливості забезпечення якнайефективнішого контролю за використанням грошових коштів.

У безготівкових розрахунках як постачальникам, так і покупцям необхідно дотримуватись таких **принципів**:

1. Клієнти мають вибирати установи банків для зберігання грошових коштів і форми безготівкових розрахунків самостійно.

2. Розрахунки, як правило, необхідно здійснювати одразу після відпуску (відвантаження) товарів, надання послуг або одночасно з ними.

3. Платежі мають здійснюватися через установи банку та під їх контролем тільки за розпорядженням платника та за наявності у нього необхідних коштів або права на отримання банківського кредиту.

4. Грошові кошти мають використовуватися тільки за цільовим призначенням.

5. Розрахунки необхідно здійснювати на основі розрахунково-платіжних документів типової форми.

Залежно від об'єктів платежів безготівкові розрахунки поділяються на розрахунки за товарними і нетоварними операціями.

Розрахунки за товарними операціями пов'язані з оплатою отриманої продукції, придбанням товарно-матеріальних цінностей та отриманням послуг. У платіжному обігу вони мають найбільшу питому вагу.

До розрахунків за нетоварними операціями належать платежі в бюджет, із соціального та майнового страхування, погашення кредитів та відсотків за ними, зі сплати пені, штрафів, неустойки за порушення розрахунково-платіжної дисципліни та ін.

Залежно від місця здійснення платежу і перебування платника розрахунки поділяються на місцеві та міжміські.

Місцевими є розрахунки, що здійснюються між підприємствами та організаціями, яких обслуговує одна або кілька місцевих установ банку.

Міжміськими є розрахунки між підприємствами та організаціями, яких обслуговують установи банків, розміщені в різних містах або населених пунктах.

Залежно від конкретних умов (місця здійснення розрахунків, погодження між платниками та постачальниками, банківських правил про порядок оформлення та здійснення платежу) у системі безготівкових розрахунків застосовуються такі форми розрахунків: платіжні доручення; платіжні вимоги-доручення; із застосуванням чеків; акредитиви; векселі та ін.

Кожній формі безготівкових розрахунків відповідають певні види розрахункових документів, на основі яких банк виконує доручення про платежі. Так, у розрахунках платіжними дорученнями використовується платіжне доручення; у розрахунках платіжними вимогами-дорученнями – платіжна вимога-доручення; у розрахунках акредитивами – заява на акредитив; у розрахунках чеками – розрахунковий чек; у розрахунках векселями – простий та переказний векселі тощо.

Форми безготівкових розрахунків встановлені НБУ, а порядок їх застосування – Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Суворе дотримання принципів, форм та правил здійснення безготівкових розрахунків забезпечує їх чітку організацію, прискорює обіговість коштів у розрахунках, знижує дебіторську та кредиторську заборгованість, сприяє укріпленню розрахунково-платіжної дисципліни, господарського розрахунку та підвищенню ефективності виробництва.

3.5 Розрахунково-платіжна дисципліна

Усі суб'єкти господарювання повинні правильно, відповідно до чинних нормативних документів, організувати зберігання та витрачання коштів, своєчасно розраховуватися за своїми платіжними зобов'язаннями з постачальниками продукції, товарів, виконавцями робіт, надавачами послуг, ланками фінансово-кредитної системи, установами та організаціями, як правило, у безготівковому порядку через установи банків та під їх контролем, тобто дотримуватися розрахунково-платіжної дисципліни. За неправильне зберігання та витрачання грошових коштів, несвоєчасні розрахунки та платежі підприємства сплачують на користь відповідних суб'єктів у встановленому розмірі пені, штрафи, недоотриману вигоду.

Так, платники грошових коштів, які не дотримуються встановлених строків платежів (тобто порушують їх), за прострочення платежу, відповідно до Закону України від 22.11.1996 «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», сплачують на користь одержувача коштів пеню розміром, установленим в договорі сторін, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який стягується пеня. При цьому платники самостійно нараховують пеню та подають банку платіжні доручення на її перерахування, як правило, одночасно з оплатою основного боргу.

При несвоєчасній сплаті податків та платежів у бюджет платник сплачує пеню в розмірі 120% облікової ставки НБУ, що діяла на день виникнення заборгованості.

За правильність нарахування пені несе відповідальність банк одержувача коштів.

За порушення розрахунково-платіжної дисципліни несуть відповідальність і установи банків. Так, за несвоєчасне зарахування коштів на рахунки клієнтів з вини банків вони сплачують одержувачу коштів пеню в розмірі, передбаченому договором про здійснення розрахунково-касового обслуговування, але не більше подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який стягується пеня. Водночас підприємства всіх форм власності повинні повертати в п'ятиденний строк платникам помилково зараховані на їх рахунки грошові кошти. У разі невиконання цієї вимоги з керівника та головного бухгалтера підприємства стягується в бюджет штраф у розмірі двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

У разі порушення юридичними особами всіх форм власності, фізичними особами – суб'єктами підприємницької діяльності – норм з урегулювання обігу готівки в національній валюті до них, відповідно до Указу Президента України від 11.05.1999 «Про застосування штрафних санкцій за порушення норм по регулюванню обігу готівки», застосовуються фінансові санкції у вигляді штрафів у таких розмірах:

- за перевищення встановлених лімітів залишку готівки в касах – у подвійному розмірі суми, виявленої понад лімітну готівку за кожен день;
- за неоподаткування в касах готівки – у п'ятикратному розмірі неоприбуткованих сум;
- за витрачання готівки з виручки, отриманої від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг та інших касових надходжень на виплату заробітної плати, матеріального заохочення, допомоги всіх видів, компенсацій, за наявності заборгованості з податків – у розмірі здійснених виплат;
- за перевищення встановлених строків використання виданої під звіт готівки, а також за видачу готівки під звіт без повного звіту за використання раніше виданих коштів – у розмірі 25% сум, виданих під звіт;

– за здійснення розрахунків готівкою без надання одержувачем коштів платіжного документа (товарного або касового чека, квитанцій до касового ордера тощо), який би підтверджував сплату покупцем готівки, – у розмірі витраченої суми;

– за використання отриманої в установах банків готівки не за цільовим призначенням – у розмірі витраченої суми;

– за невстановлення установами комерційних банків лімітів залишку готівки в касах підприємств з банків стягується штраф у п'ятдесятикратному розмірі неоподаткованого мінімуму доходів громадян за кожен випадок такого невстановлення.

Крім того, чинним законодавством та договорами можуть бути передбачені додаткові санкції за окремі порушення виконання грошових зобов'язань.

Контрольні запитання

1. Розкрийте поняття грошового обігу.
2. Охарактеризуйте сутність та сферу застосування готівкової та безготівкової форм грошових розрахунків.
3. Назвіть види банківських рахунків та порядок їх відкриття.
4. Визначте основні принципи організації розрахунків підприємства.
5. Охарактеризуйте форми безготівкових розрахунків.
6. Розкрийте сутність розрахунково-платіжної дисципліни.

4 ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ДОХОДУ ТА ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ

4.1 Доходи і витрати в системі бухгалтерського обліку

Згідно з Програмою реформування системи бухгалтерського обліку, що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.1998 № 1706, та Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, що затверджений наказом Міністерства Фінансів України від 30.11.1999 № 291, (П(с)БО-15) та Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», що затверджено наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: **доходи** – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)

Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.

Визнання доходу відбувається за умов, що оцінка доходу може бути достовірно визначена; актив забезпечує економічні вигоди протягом кількох звітних періодів.

Облік доходів в системі П(с)БО здійснюється за рахунками класу 7.

За рахунками класу 8 здійснюється облік витрат за елементами малими підприємствами, які можуть використовувати тільки рахунки класу 8 і всіма іншими підприємствами, які використовують рахунки класу 9.

За рахунками класу 9 здійснюється облік «За втратами діяльності» – всіма підприємствами. Згідно з П(с)БО-3, розрізняють доходи від операційної, фінансової, інвестиційної та надзвичайної діяльності. При цьому до звичайної діяльності належить операційна, фінансова та інвестиційна діяльність, до надзвичайної – діяльність, що пов'язана з надзвичайним станом в економіці чи на підприємстві.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, яка не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Дохід від основної операційної діяльності визначається як виручка від реалізації готової продукції, реалізації товарів, реалізації робіт і послуг (рахунки класу 7) без вирахування знижок, повернень товарів та непрямих податків.

Дохід від іншої операційної діяльності – це виручка від реалізації чи просто доходи від:

- а) реалізації валюти;
- б) реалізації зайвих обігових активів;
- в) від операційної оренди активів;

- г) одержані штрафи і неустойки;
- д) відшкодування раніше списаних активів;
- е) дохід від списання кредиторської заборгованості;
- є) гранти та субсидії;
- з) інші операційні доходи, що пов'язані з основною діяльністю.

Чистий дохід – дохід (виручка від реалізації) за мінусом ПДВ, акцизного збору, інших зборів та податків з обігу (непрямі), інших вирахувань з доходу (знижки, повернення).

Інший операційний дохід – це суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тобто дохід від:

- операційної оренди активів;
- від операційних курсових різниць;
- відшкодування раніше списаних активів;
- від реалізації обігових активів (крім фінансових інвестицій).

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що забезпечують її проведення (інвестиційні, фінансові).

Інші доходи від звичайної діяльності – доходи від реалізації фінансових інвестицій, майнових комплексів, витрати від неопераційних курсових різниць, втрати від уцінки інвестицій та необоротних активів, які виникають під час звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю. У зв'язку з формуванням ринкової економіки виділяють низку інших доходів, що не пов'язані з оперативною діяльністю. Це, зокрема, доходи від фінансової діяльності, дохід від інвестиційної діяльності, доходи від надзвичайних подій.

Дохід від фінансової діяльності – це дохід від інвестицій в асоційовані підприємства (без вирахування витрат), від спільної діяльності, інвестицій в дочірні підприємства, дивіденди і відсотки одержані. Якщо від величини доходів від фінансової діяльності відняти відповідні витрати, то отримаємо валовий прибуток від фінансової діяльності.

Дохід від інвестиційної діяльності – це надходження від реалізації фінансових інвестицій, реалізації необоротних активів, реалізації майнових комплексів, від неопераційних курсових різниць, безоплатно отриманих активів, інші доходи. Якщо від суми таких доходів відняти собівартість для їх здійснення (витрати), то отримаємо валовий прибуток (збиток) від інвестиційної (або іншої звичайної) діяльності.

Доходи від надзвичайних ситуацій – це надходження від відшкодування збитків від надзвичайних ситуацій (повінь, землетрус та ін.).

Дохід у системі бухгалтерського обліку відображається в сумі справедливої вартості. Така вартість є результатом угоди між підприємством і покупцем.

Справедлива вартість – це сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання в результаті угоди між зацікавленими сторонами.

Відповідно до П(с)БО–15 «Дохід», не визнаються доходами інші надходження:

1. ПДВ, акцизи, інші податки.
2. Суми надходжень за договором комісії на користь принципала.
3. Сума авансу оплати продукції (товарів, послуг).
4. Сума попередньої оплати (товарів, послуг).
5. Надходження, що належить іншим особам.

У загальному вигляді сума чистого доходу (Д), отриманого чи очікуваного, визначається, згідно з П(с)БО–3, за виразом:

$$Д = В - П - ДТР - Зн - Уц, \quad (4.1)$$

де В – валові надходження від реалізації, які надійшли, або мають надійти на рахунки в банк чи до каси підприємства;

П – податки, що підлягають перерахуванню до бюджету;

ДТР – доходи, отримані на користь третіх осіб (крім держави);

Зн – знижки до ціни;

Уц – уцінки, повернення товарів за умовами договору.

Дохід від реалізації в системі П(с)БО визначається за таких умов:

– покупцеві передані ризики і вигоди, що пов’язані з правом власності на продукцію (товар, актив);

– підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізацією;

– сума доходу може бути достовірно визначена;

– є впевненість, що в результаті відбудеться збільшення економічних вигод, а витрати можуть бути достовірно визначені.

Дохід не визнається, якщо здійснюється обмін продукцією (товарами, роботами, послугами), які є подібними за призначенням та мають однакову справедливую вартість.

Дохід, пов’язаний з наданням послуг, визнається, виходячи зі ступеня завершеності операцій з надання послуг, якщо може бути достовірно оцінений результат цієї операції, тобто за умови:

– що, існує можливість достовірності заходу;

– імовірності надходження економічних вигод від надання послуг;

– можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг на дату балансу.

Якщо дохід від надання послуг не може бути достовірно визначений, то він відображається в бухгалтерському обліку в розмірі **визначених витрат**, що підлягають відшкодуванню.

4.2 Формування і розподіл прибутку підприємства

Прибуток – це найважливіша фінансова категорія, що відображає позитивним фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, стан продуктивності праці, якість виробленої продукції, рівень собівартості.

Як відомо, вартість товару (Т) дорівнює:

$$T = c + v + m, \quad (4.2)$$

де c – витрати основних і оборотних засобів;

v – витрати на заробітну плату;

m – додаткова вартість, яка після реалізації товару приймає форму прибутку.

У кількісному відношенні **прибуток** – це перевищення суми доходів над сукупними витратами (без урахування непрямих податків).

Різницю між чистим доходом і собівартістю реалізованої продукції називають **валовим прибутком** (П(с)БО–3 «Звіт про фінансові результати»).

Розрізняють прибуток від виробленої продукції та прибуток від реалізованої продукції, а також прибуток від звичайної, операційної, інвестиційної, фінансової та надзвичайної діяльності, валовий і чистий прибуток підприємства.

Формування прибутку сучасного підприємства має бути побудовано з урахуванням рекомендацій Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО).

Процес визнання прибутку в новій системі бухгалтерського обліку має включати дві основні умови:

1. Правильне визнання доходів, що належить до звітного періоду.
2. Визнання витрат, що пов'язані з отриманням визнаних доходів.

Відповідно до цих принципів, для визначення фінансового результату (доходу, прибутку) звітного періоду слід зіставити доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів, незалежно від часу і сплати грошей.

Дуже важливо простежити послідовність формування чистого доходу. До визначення чистого прибутку підприємства у звіті про фінансові результати здійснимо декілька кроків визначення чистого прибутку згідно з МСБО та Національним положення бухгалтерського обліку (П(с)БО-2) «Звіт про фінансові результати».

1. Фінансові результати.

Етап 1. Визначення чистого доходу від реалізації продукції.

Чистий дохід = дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, послуг) за мінусом ПДВ, що утримано, акцизного збору, інших зборів або податків (рента та ін.), інших вирахувань з доходу (знижки і повернення товарів).

Етап 2. Визначення валового прибутку.

Валовий прибуток (збиток) = Чистий дохід (виручки від реалізації продукції, робіт, послуг) – собівартість реалізованої продукції (без витрат на збут, адміністративних витрат, інших операційних і фінансових витрат).

У статті «Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)» відображають виробничу собівартість реалізованої продукції:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- інші витрати (доставка сировини в цех, приведення її в належний стан).

Визначення собівартості реалізованої продукції здійснюється згідно зі стандартами бухгалтерського обліку 9 «**Запаси**» і стандарту 16 «**Витрати**».

Собівартість реалізованої продукції з урахуванням залишків незавершеного виробництва і готової продукції визначається: незавершене виробництво на початок періоду (НВп) – незавершене виробництво на кінець періоду (НВк) + готова продукція на початок періоду (ГПп) – готова продукція на кінець періоду (ГПк) + виробничі витрати (ВВ).

Етап 3. Визначення фінансового результату від операційної діяльності загалом.

Операційна – це основна діяльність без врахування інвестиційної і фінансової діяльності.

Фінансовий результат (прибуток або збиток) визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку) та іншого операційного доходу, за мінусом адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат:

Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток, збиток) = валовий прибуток (збиток) + інші операційні доходи – адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

У статті «Адміністративні витрати» відображаються **загальногосподарські витрати**, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства. До них належать:

- витрати на утримання адміністративно-господарського апарату (оплата праці, соціальне та пенсійне страхування, податкова оплата та ін.);
- витрати на утримання основних засобів адміністративного призначення (оренда, податки, ремонт, комунальні, гонорари, зв'язок, дослідження);
- втрати і нестачі;
- непродуктивні витрати (простої, за прострочені позики, штрафи, нестачі матеріальних цінностей);
- інші.

Витрати на збут:

- пакувальні матеріали;
- ремонт тари;
- реклама та маркетинг;
- відрядження;
- оплата послуг збутових і посередницьких організацій;

- оренда складів і податки, страхування і амортизація, утримання складів і транспортних засобів;
- знижки (дисконти) покупцям;
- гарантійне обслуговування покупців.

Інші операційні витрати:

- собівартість реалізаційних виробничих запасів;
- сумнівні і безнадійні борги (погашення);
- втрати від знецінення запасів;
- втрати від курсових різниць валюти;
- екологічні санкції;
- забезпечення наступних операційних витрат;
- усі інші операційні, крім тих, що включаються до собівартості продукції і товарів (витрати на оренду основних засобів (ОЗ), реалізацію обладнання).

Етап 4. Розрахунок фінансового результату – прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування.

Звичайна діяльність – це операційна, плюс інша діяльність, тобто така, яка пов'язана з участю в капіталі і суто фінансовою діяльністю.

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування визначається як різниця між сумою прибутку (збитку) від операційної діяльності, доходів від участі в капіталі та інших фінансових доходів з однієї сторони, і сумою фінансових витрат, витрат від участі в капіталі та інших витрат фінансової діяльності – з іншої сторони.

У статті «Дохід від участі в капіталі» відображається дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

У статті «Інші фінансові доходи» показується дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів, від неопераційних курсових різниць.

У статті «Фінансові витрати» відображаються витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позичкового капіталу.

У статті «Втрати від участі в капіталі» відображають збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, спільні або дочірні підприємства, облік яких проводиться методом участі в капіталі.

У статті «Інші витрати»:

- собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів;
- втрати від неопераційних курсових різниць;
- втрати від уцінки інвестицій та необоротних активів.

Етап 5. Розрахунок фінансового результату – прибутку (збитку) від звичайної діяльності (після оподаткування).

Прибуток від звичайної діяльності (після оподаткування) визначається як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування прибутку та сумою податків з прибутку.

Збиток від звичайної діяльності = збитку від звичайної діяльності до оподаткування та суми податків на прибуток.

Фінансовий результат від звичайної діяльності поділяється на:

– прибуток = прибуток від звичайної діяльності до оподаткування прибутку – податок на прибуток;

– збиток = збитку від звичайної діяльності до оподаткування + податок на прибуток.

Етап 6. Визначення чистого прибутку (збитку) звітного періоду (загалом)

Чистий прибуток (збиток) підприємства розраховується як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності та надзвичайного доходу і за мінусом витрат на надзвичайну діяльність та податків з надзвичайного доходу.

2. Елементи операційних витрат.

Розділ II звіту про фінансові результати надає змогу провести необхідний аналіз структури витрат:

– на виробництво:

– управління;

– збут;

– інших операційних витрат та за економічними елементами операційних витрат, і використовується для складання Звіту про рух грошових коштів.

Основними елементами операційних витрат є:

1. Матеріальні витрати (витрачені у виробництві сировина і матеріали, купівельні напівфабрикати, комплектуючі, паливо і енергія, будматеріали, запчастини, тара);

2. Витрати на оплату праці (зарплата, премії, доплати і компенсації, оплата відпусток, інші витрати на оплату);

3. Відрахування на соціальні заходи (на пенсійні фонди, соціальне страхування, безробітним, індивідуальне страхування);

4. Амортизація (сума нарахування основних заходів, нематеріальних активів, інших невірничих нематеріальних активів);

5. Інші.

4.3 Витрати підприємства. Собівартість виробленої і реалізованої продукції

Під час формування доходів відособлюється категорія витрат виробництва і собівартості.

Витрати – це затрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, здійснення фінансової та податкової діяльності.

Витрати відображаються на рахунках бухгалтерського обліку, якщо вони можуть бути достовірно оцінені і виміряні в момент вибуття активу чи збільшення зобов'язань, і які призводять до зменшення власного капіталу.

Згідно з Національними стандартами бухгалтерського обліку в Україні, витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції можуть відображатись у системі бухгалтерського обліку двома способами:

1. Витрати за економічними елементами – клас 8 (матеріальні витрати, витрати на оплату праці, відрахування на соціальні заходи, амортизація та інші витрати).

2. Витрати діяльності – клас 9 (загальновиробничі, адміністративні, на збут, інші витрати операційної діяльності, витрата від участі в капіталі).

Визнання витрат

Витрати визнаються і відображаються в бухгалтерському обліку одночасно зі зменшенням активів, або збільшенням зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу (за винятком його зменшення внаслідок вилучення або розподілу власниками), а також за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом відображаються у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені.

Не визнаються витратами і не включають до звіту про фінансові витрати:

1. Платежі за договорами комісії, за агентськими угодами на користь головного підприємства чи об'єднання, якщо підприємство діє від його імені.

2. Попередня оплата запасів, робіт, послуг.

3. Погашення позик.

4. Інші зменшення активів або збільшення зобов'язань, що не відповідають ознакам наведеним в п. 1–4 (вилучення капіталу на користь засновника тощо).

Витрати підприємства на виробництво і реалізацію продукції, що виражаються у грошовій формі називають **собівартістю виробленої і реалізованої продукції**.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включаються:

– прямі матеріальні витрати (сировина, матеріальні напівфабрикати, комплектуючі);

– прямі витрати на оплату праці (робітникам на виробництві зарплата + доплата за результатами праці);

– інші прямі витрати, оренда землі (плата за оренду, амортизація машин);

– загальновиробничі витрати (управління, відрахування на соціальні потреби, амортизація основних засобів загально виробничого призначення, витрати на утримання основних засобів, витрати на вдосконалення технології і організації);

– витрати на опалення, освітлення, водопостачання і водовідведення;

– витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиробничого персоналу, відрахування на соціальні заходи, медичне страхування, технологічний контроль);

– витрати на охорону праці, і охорону навколишнього середовища.

Собівартість реалізації продукції визначається як виробнича собівартість. Проте виділяють собівартість реалізованої продукції без адміністративних витрат, витрат на збут і собівартість реалізованої продукції з урахуванням витрат на збут і адміністративних витрат, або повну собівартість реалізованої продукції.

Загальновиробничі витрати поділяються на:

Постійні – витрати на управління і обслуговування виробництва, що залишаються незмінними при зміні обсягу виробництва. Вони розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (зарплата, обсяг діяльності).

Змінні – це витрати на обслуговування і управління, що змінюються пропорційно до зміни обсягу виробництва. Вони розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (відрядна зарплата, премії, обсяг діяльності). Поділ на змінні і постійні витрати здійснюється за рішенням підприємства.

Витрати на збут включають: пакувальні, оплата продавцям, працівникам збуту, реклама), відрядження працівників збуту, основні засоби відділу збуту, транспортно-експедиційні, гарантійний ремонт, передпродажна підготовка товарів та ін.

Виробнича собівартість складається з:

- прямих матеріальних витрат;
- прямих витрат на оплату праці;
- загальновиробничих витрат.

Не включаються в собівартість і належать до збитків підприємства:

1. Штрафи, неустойки, санкції за невиконання господарських договорів, які визнані підприємством і за якими отримано рішення відповідних органів.

2. Витрати і недостачі товарно-матеріальних цінностей, що перевищують прийняті норми, якщо винуватця не встановлено чи утримання з таких осіб установлено судом.

3. Витрати з анулювання замовлень, а також витрати на виробництво, яке не дало продукції.

4. Витрати на обслуговування законсервованих виробничих потужностей.

5. Некомпенсовані збитки від простоїв та зупинок виробництва через внутрішні й зовнішні причини.

6. Збитки за операціями з тарою.

7. Судові й арбітражні витрати.

8. Суми дебіторської заборгованості, термін сплати яких минув.

9. Втрати від переоцінки товарно-матеріальних цінностей, готової продукції за рішенням Уряду.

10. Різниця між придбанням валюти і її еквівалентом в національній валюті.

11. Збитки від стихійного лиха і витрати, що пов'язані із ліквідацією його наслідків.

12. Збитки від пожерів, аварій і різного роду надзвичайних ситуацій.

13. Плата за створення спеціальних робочих місць для інвалідів.

14. Збитки від операцій минулих років, що виявлені у звітному періоді.

15. Інші витрати, які компенсуються за рахунок спеціальних фондів і прибутку.

16. Витрати на гуманітарну допомогу.

17. Витрати на погашення довгострокових кредитів.

18. Витрати від розповсюдження акцій.

19. Інші витрати, що передбачені законом.

Проте на підприємствах під час калькулювання продукції нерідко виділяють:

а) прями й допоміжні витрати;

б) умовно-змінні й умовно-постійні витрати;

в) адміністративні й накладні витрати.

Прямі – сировина, матеріали, покупні деталі і напівфабрикати, основна зарплата, енергія. Їх прямо можна віднести на собівартість.

Допоміжні – пов'язані з виробництвом багатьох видів продукції, а тому їх неможливо віднести до собівартості окремого виду продукції – експлуатація і ремонт приміщення, зарплата допоміжних робочих. Такі витрати включаються в собівартість на основі окремих методик, розроблених галузевими міністерствами і підприємствами.

Умовно-змінні – розмір таких витрат збільшується зі збільшенням обсягів виробництва (сировина і матеріали, комплектуючі, паливо, оплата праці та інші).

Умовно-постійні – розмір таких витрат не змінюється (істотно) зі збільшенням або зменшенням обсягів.

4.4 Методика підрахунку резервів зниження собівартості

Резерви зниження собівартості продукції поділяються на дві групи:

1. Як результат впровадження організаційно-технічних заходів.

2. Як результат виявлення резервів, що були виявленні в процесі аналізу собівартості продукції.

Перша група. Економію (Σ) у результаті впровадження організаційно-технічних заходів (ОТЗ) можливо одержати за двома напрямками:

1. Економія від зниження матеріальних витрат.

Розраховується за формулою:

$$E_{\text{м.з.}} = (M_0^{\text{П}} - M_1^{\text{П}}) \times \text{ВП} \times \text{Ц}, \quad (4.3)$$

де $M_0^{\text{П}}$ – норма витрат матеріалів на одиницю продукції до впровадження організаційно-технічних заходів;

$M_1^{\text{П}}$ – норма витрат матеріалів на одиницю продукції після впровадження організаційно-технічних заходів;

ВП – плановий випуск продукції;

Ц – планова ціна.

2. Економія від зменшення витрат на оплату праці:

$$E = (T_0^{\text{П}} - T_1^{\text{П}}) \times \text{ТС} \times \text{В}_{\text{П}}, \quad (4.4)$$

де $T_0^{\text{П}}$ – трудомісткість виробів до впровадження ОТЗ (год);

$T_1^{\text{П}}$ – трудомісткість виробів після впровадження ОТЗ (год);

ТС – середньочасова тарифна ставка;

$\text{В}_{\text{П}}$ – планова кількість виробів.

3. Економія за рахунок ефективнішого використання виробничого обладнання розраховується за формулою:

$$E = (A_1 - A_0) \times \text{ВП}, \quad (4.5)$$

де A_1 – сума амортизації обладнання на одиницю випущеної продукції у звітному періоді (тис. грн);

A_0 – сума амортизації обладнання на одиницю випущеної продукції у плановому періоді (тис. грн);

ВП – обсяг випущеної продукції в плановому періоді.

Друга група резервів зниження собівартості продукції складається з тих резервів, що було виявлено в процесі аналізу собівартості продукції.

До них належать:

- усунення перевитрат матеріалів та понад планових відходів;
- усунення непродуктивних виплат з фонду оплата праці підприємства;
- усунення невинуватених перевитрат і невиробничих витрат у складі загальновиробничих витрат;
- зменшення витрат від браку.

Виробнича собівартість продукції складається з:

- прямих матеріальних витрат;
- прямих витрат на оплату праці;
- інших прямих витрат;
- загальновиробничих витрат.

Перераховані витрати формують і собівартість реалізованої продукції. Поняття «повна собівартість випущеної продукції» відсутнє, і відповідно відсутнє поняття «повна собівартість реалізованої продукції».

Контрольні запитання

1. У чому полягає суть категорії «дохід підприємства» і категорії «чистий дохід»?
2. Які умови забезпечують визнання доходу?
3. У чому полягає суть прибутку як фінансової категорії?
4. Як визначити валовий прибуток підприємства?
5. Як визначити фінансовий результат від операційної діяльності та операційної діяльності загалом; від звичайної діяльності?
6. Назвіть структуру витрат за елементами: витрати на виробництво, управління, збут, інші операційні витрати.
7. Як визначити суму чистого прибутку від звичайної та надзвичайної діяльності?
8. Які умови визнання витрат підприємства?
9. У чому полягає суть категорій «витрати виробництва» і «собівартість»?
10. Яка структура виробничої собівартості?
11. Які основні статті витрат включаються до собівартості реалізованої продукції?
12. Як розрахувати економію від зниження матеріальних витрат, зменшення витрат на оплату праці, ефективного використання виробничого обладнання?

5 ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

5.1 Економічна суть і функції податку. Принципи оподаткування

Згідно з Податковим кодексом України, **податок** визначається як обов'язковий, безумовний платіж, що сплачується платником податків до відповідного бюджету, а збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж, що утримується з платників таких зборів за умови отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій.

Сукупність загальнодержавних і місцевих податків становить **податкову систему України**.

З виникненням держави і її управлінського апарату податок стверджується як економічна категорія разом з правовими організаційними, нормативними, контрольними та іншими відносинами, що у своїй сукупності забезпечують перехід частини ВВП, створеного у матеріальній і нематеріальній сферах, до державного і місцевого бюджетів.

Визначенню суті і ролі податків приділялась значна увага на усіх стадіях розвитку людського суспільства.

Однак ствердження наукових підходів такого процесу суспільство зобов'язано представникам англійської класичної школи політичної економіки: А. Сміту В. Петті, і Д. Рікардо (середина XVIII – початок XIX ст.). А. Сміт у своїй роботі «Дослідження природи та причин багатства народів», сформулював основні принципи оподаткування, що залишаються дієвими і на сьогодні.

Принципи, на основі яких побудована сучасна система оподаткування в Україні, враховують історичні досягнення науки. Більшість із таких принципів знаходять своє відображення в податковому законодавстві, зокрема, у новому Податковому кодексі України, що прийнятий Верховною Радою.

Це такі принципи:

– **загальність оподаткування** – кожна особа зобов'язана сплачувати податки та збори, платником яких вона визнається;

– **рівність усіх платників перед законом**, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до усіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу тощо;

– **оптимальність системи оподаткування** – податки і збори мають бути такими за своєю величиною, щоб забезпечити виконання економічних і соціальних задач держави, а з іншого боку – залишити у розпоря-

дженні суб'єктів господарювання достатню кількість коштів для подальшого розвитку підприємництва і задоволення потреб працюючих;

– **невідворотність настання** визначеної законом **відповідальності** у разі порушення податкового законодавства;

– **презумпції правомірності рішень платника** у випадку, коли норма закону чи іншого нормативно-правового акту, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків чи контролюючих органів, внаслідок чого створюється можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу;

– **фіскальна достатність** – установа податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості видатків бюджету з його доходами;

– **соціальна справедливість** – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків;

– **економічна ефективність** – податки та збори не повинні перешкоджати ефективному розподілу економічних ресурсів;

– **економічність оподаткування** – установа податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування;

– **стабільність** – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше, ніж за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, у якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного періоду;

– **рівномірність та зручність сплати** – установа строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення видатків та зручності їх сплати платниками;

– **єдиний підхід** до встановлення податків та зборів – визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку та ін.

Як система економічних відносин податок реалізується через податкову політику.

Податкова політика – це система заходів, які проводяться державою у сфері встановлення і організації сплати податків. Податкова політика держави через встановлення тією чи іншої норми оподаткування, має забезпечити поєднання інтересів держави суб'єктів господарювання і кожного члена суспільства. Це забезпечить виконання одного з основних принципів – оптимальності оподаткування.

Важливою умовою ефективності податкової політики є її стабільність і передбачуваність, завдяки чому у підприємств виникає можливість планування господарської та фінансової діяльності, правильного визначення ефекту від упроваджувальних заходів.

Економічна суть податків проявляється через їх функції.

В економічній літературі чітко розрізняють дві основні функції податків – фіскальну і регулювальну.

Фіскальна функція забезпечує гарантоване і стабільне надходження коштів до бюджетної системи. Така функція характерна для всіх держав і забезпечує перерозподіл частини вартості національного доходу на користь вирішення найбільш важливих економічних і соціальних завдань та проблем суспільства.

Регулювальна функція податків полягає у можливості здійснення впливу на фінансовий стан і економічну діяльність платників податку.

Фіскальна і регулююча функція діють взаємопов'язано через систему прямих і зворотних взаємозв'язків. Фіскальна функція створює об'єктивні умови для втручання держави в економіку через систему фінансування тих чи інших заходів, зумовлюючи тим самим виникнення регулювальної функції, а регулювальна функція, насамперед, сприяє посиленню дії фіскальної функції через зростання обсягів накопичення капіталу, зростання доходів та збільшення, у кінцевому рахунку, податкових надходжень до бюджету.

На думку авторів цього посібника, кількість податків, на які покладаються регулювальні функції, повинна бути досить значною, оскільки використання одного чи двох податків не забезпечило б їхній вплив на багатогранні сфери економічного та соціального розвитку.

До неосновних функцій податків належать: контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, сприяння концентрації капіталу на макро- та мікроекономічному рівнях, підвищення на цій основі ефективності суспільного виробництва, забезпечення соціальної справедливості в суспільстві та інші.

Для встановлення податку мають бути обов'язково визначені такі **організаційні елементи** (Стаття 7 Податкового кодексу України):

- платники податку;
- об'єкт оподаткування;
- база оподаткування;
- ставка податку;
- порядок обчислення податку;
- податковий період;
- строк на порядок сплати податку;
- строк та порядок подання звітності про обчислення і сплати податку.

Якщо хоча б один із зазначених обов'язкових елементів не визначено, податок вважається не встановленим.

Під час встановлення податку можуть передбачатися підстави для надання податкових пільг та порядок їх застосування. Розмір, механізм справляння податків і зборів та пільги щодо оподаткування не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів про оподаткування.

Податкове законодавство України складається з Конституції України, Податкового кодексу України, Митного кодексу України (у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням операцій з переміщення товарів через митний кордон України), інших чинних міжнародних договорів України, якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України, прийнятих на підставі та на виконання Податкового кодексу України, рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, контролю з боку органів місцевого самоврядування та інших законодавчих актів з питань оподаткування.

5.2 Класифікація податків

В Україні сформувались різні класифікації податків залежно від тих чи інших критеріальних ознак (Ст. 7–11 (Розділ I) Податкового кодексу України).

Згідно зі Ст. 8–10 (Розділ I) Податкового кодексу України, установлюються загальнодержавні і місцеві податки та збори. До загальнодержавних належать податки та збори, що є обов'язковими до сплати на всій території України, крім випадків, передбачених Податковим кодексом України. До місцевих належать податки та збори, що установлені рішеннями сільських, селищних і міських рад у межах їх повноважень, і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад.

До загальнодержавних податків і зборів належать:

- 1) податок на прибуток підприємств;
- 2) податок на доходи фізичних осіб;
- 3) податок на додану вартість;
- 4) акцизний податок;
- 5) збір за першу реєстрацію транспортного засобу;
- 6) екологічний податок;
- 7) рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України;
- 8) рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні;
- 9) плата за користування надрами;
- 10) плата за землю;
- 11) збір за користування радіочастотним ресурсом України;

- 12) збір за спеціальне використання води;
- 13) збір за спеціальне використання лісових ресурсів;
- 14) фіксований сільськогосподарський податок;
- 15) збір на розвиток виноградарства, садівництва та хмелярства;
- 16) мито;
- 17) збір у вигляді цільової надбавки до чинного тарифу на електричну та теплову енергію, крім електроенергії, виробленої кваліфікованими когенераційними установками;
- 18) збір у вигляді цільової надбавки до чинного тарифу на природний газ для споживачів усіх форм власності.

Порядок зарахування загальнодержавних податків та зборів до Державного бюджету України, місцевих бюджетів визначається бюджетним законодавством, а установлення загальнодержавних податків та зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється.

До місцевих податків належить:

- 1) податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;
- 2) єдиний податок.

До місцевих зборів належать:

- 1) збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності;
- 2) збір за місця для паркування транспортних засобів;
- 3) туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково установлюють податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, єдиний податок та збір за впровадження деяких видів підприємницької діяльності.

У межах повноважень місцеві ради вирішують питання щодо установлення збору за місце для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Порядок зарахування місцевих податків та зборів до відповідних місцевих бюджетів визначається Бюджетним кодексом. Згідно зі Статтею 11 (Розділ I) Податкового кодексу України, в окремих випадках можуть застосовуватись спеціальні податкові режими.

Спеціальний податковий режим – це система заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій суб'єктів господарювання, а також суб'єктів господарювання, що проводять свою діяльність на певній території, і може передбачати особливий порядок визначення елементів податку та збору, звільнення від сплати окремих податків та зборів.

Згідно з Податковим кодексом України, структуру загальнодержавних і місцевих податків та зборів з урахуванням їх поділу на прямі і непрямі можна зобразити у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 5.1, рис. 5.2).

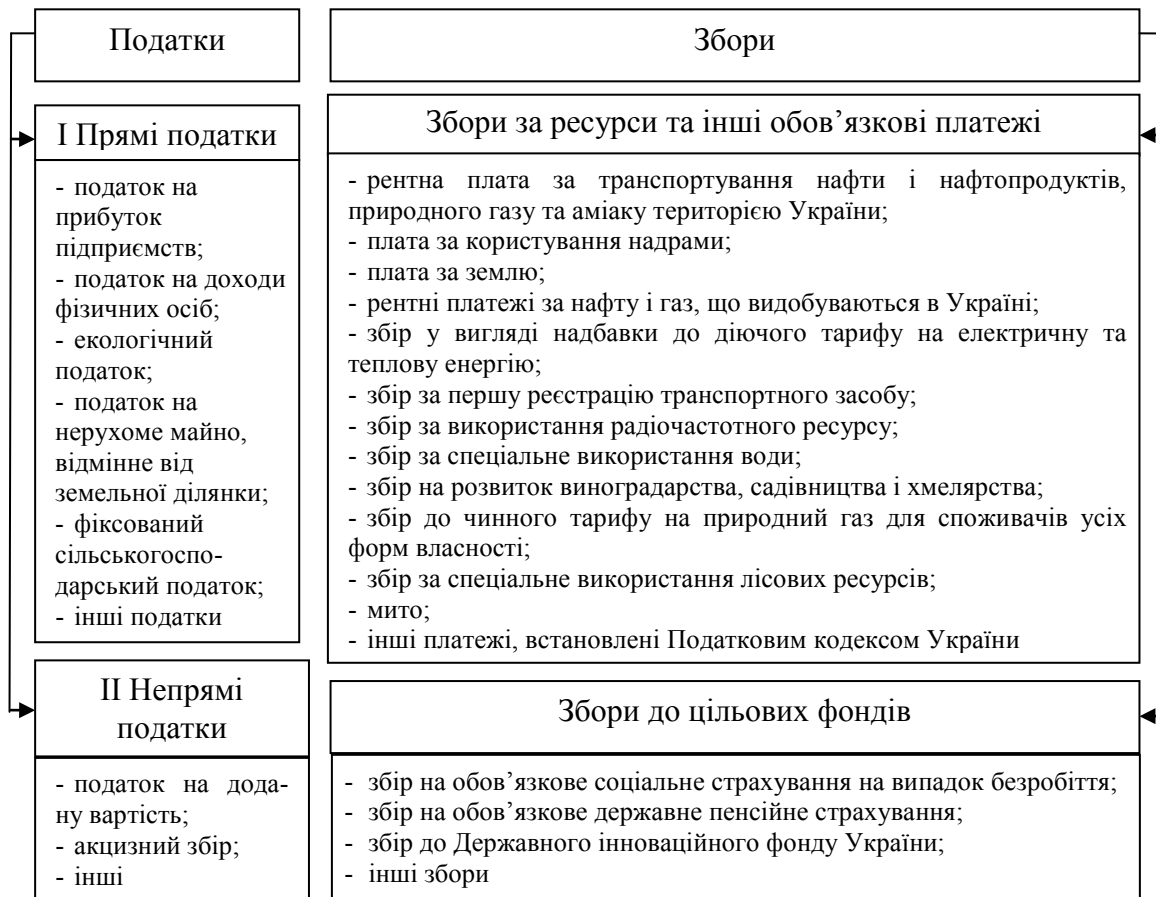

Рисунок 5.1 – Структурно-логічна схема загальнодержавних податків і зборів

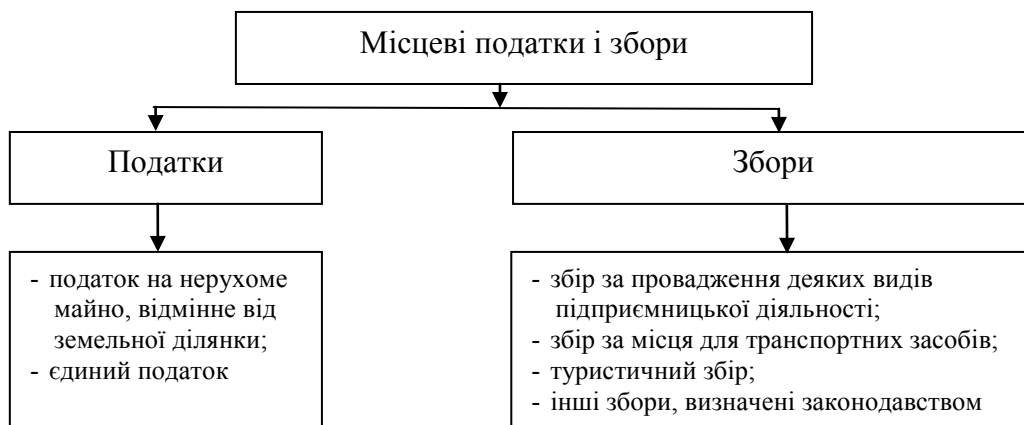

Рисунок 5.2 – Структурно-логічна схема місцевих податків і зборів

5.3 Прямі податки

Прямі податки – це обов'язкові платежі до державного і місцевого бюджетів, які справляються безпосередньо із доходів і майна суб'єктів господарювання і є частиною вартості товару чи наданої послуги.

Джерелами прямих податків можуть бути:

- 1) доходи фізичних осіб – працівників підприємств;
- 2) доходи від підприємницької діяльності;
- 3) частка обігових коштів в умовах відсутності власних грошових коштів;
- 4) інші.

Найбільш характерна особливість прямого податку полягає в тому, що переважно за своєю складовою такий податок є частиною вартості товару чи послуги, тоді як непрямий податок – це частина його реалізаційної ціни, яка збільшена на величину непрямого податку.

Найбільш вагомим і значним в системі прямого оподаткування підприємств є податок на прибуток. У ширшому розумінні в економічній літературі виділяють категорію «прибуткове оподаткування». Якщо податок на прибуток, застосовується під час оподаткування прибутку підприємств та інших юридичних осіб, то в складі прибуткового оподаткування законодавство виділяє податок на землю і майно підприємств, різного роду податки з громадян та інші.

Залежно від платежів податків прибуткове оподаткування прийнято класифікувати на два види:

1. Оподаткування юридичних осіб (податки на прибуток, землю, майно);
2. Податок на доходи і майно фізичних осіб (податок з громадян, податок на майно, землю та інше).

Згідно з новим Податковим кодексом України, податок на прибуток сплачують суб'єкти підприємницької діяльності, що здійснюють свою діяльність як на території України, так і за її межами; відокремлені підрозділи платників податку, що мають статус юридичної особи; представництва платника податку – відокремлені підрозділи юридичної особи, що розташовані поза її місцезнаходженням, фінансується такою юридичною особою і не отримують інших доходів, окрім пасивних; нерезиденти, що створені у будь-якій організаційно-правовій формі та отримують доходи з джерелом походження з України; постійні представництва нерезидентів, які отримують доходи із джерелом походження з України, включаючи тих, що виконують агентські (представницькі) та інші функції щодо таких нерезидентів чи їх засновників; неприбуткові установи і організації, у разі отримання прибутку від неосновної діяльності або доходів, що підлягають оподаткуванню.

Податок на прибуток – це один із найважливіших податків, що забезпечує формування державного та місцевих бюджетів, структурну перебудову економіки, її стабілізаційний розвиток, вирішення найбільш важливих економічних і соціальних проблем держави.

Об'єктом оподаткування є прибуток, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду на суму собівартості реалізованих товарів (робіт, послуг), включаючи зменшення на суму амортизаційних відрахувань.

До складу доходів, що враховуються під час обчислення об'єкта оподаткування, включається дохід від основної операційної діяльності у розмірі договірної (конкретної) вартості, включаючи дохід від реалізації товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

До складу доходів юридичних осіб також належать інші доходи, зокрема:

1) доходи у вигляді дивідендів отриманих від нерезидентів, крім дивідендів, отриманих від юридичних осіб – резидентів; процентів, роялті, володіння борговими вимогами;

2) доходи від операцій оренди/лізингу. Передача майна в оперативний лізинг/оренду не змінює податкових зобов'язань орендодавця та орендаря. Орендодавець збільшує суму доходів, а орендар збільшує суму витрат на суму нарахованого лізингового платежу за наслідками податкового періоду, у якому здійснюється таке нарахування. У такому ж порядку здійснюється оподаткування операцій з оренди землі та житлових приміщень;

3) суми штрафів та/або неустойки (пені), фактично отримані за рішенням сторін договору або відповідних державних органів, суду;

4) суми безповоротної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному періоді, безнадійної кредиторської заборгованості; вартості товарів, робіт, послуг, безоплатно отриманих платником податку у звітному періоді, визначених на рівні не нижче звичайної ціни, крім випадків, коли операції з надання/отримання безповоротної фінансової допомоги проводяться між платником податку та його відокремленими підрозділами, які не мають статусу юридичної особи;

5) суми поворотної фінансової допомоги, отриманої платником податку у звітному податковому періоді, що залишаються неповерненими на кінець такого звітного періоду, від осіб, що не є платниками цього податку (у тому числі нерезидентів), або осіб, які згідно із законодавством мають пільги з цього податку. Якщо у майбутніх звітних податкових періодах платник податку повертає таку поворотну фінансову допомогу (її частину) особі, яка її надала, такий платник податку збільшує суму витрат на суму такої поворотної фінансової допомоги (її частини) за наслідками звітного податкового періоду, в якому відбулося таке повернення. При цьому доходи такого платника податку не збільшуються на суму умовно нарахованих відсотків, а податкові зобов'язання особи, що надала поворотну фінансову допомогу, не змінюється як під час її видачі, так і під час її зворотного отримання. Положення цього пункту не поширюється до сум поворотної фінансової допомоги, отриманої від засновника платника податку, у випадку повернення такої допомоги не пізніше 365 календарних днів з дня її отримання;

б) суми невикористаної частини коштів, що повертаються зі страхових резервів;

7) фактично отримані суми державного мита, попередньо сплаченого позивачем, що повертається на його користь за рішенням суду;

8) суми акцизного податку, сплаченого/нарахованого покупцями підакцизних товарів (за їх рахунок) на користь платника такого акцизного податку, уповноваженого вносити його до бюджету, та рентних платежів, а також суми збору у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну, теплову енергію та природний газ;

9) суми дотацій, субсидій, капітальних інвестицій із фондів загально-обов'язкового державного соціального страхування або бюджетів, отримані платником податку;

10) доходи не враховані під час обчислення доходу періодів, що передують звітному, та під час виявлення у звітному періоді;

11) дохід від реалізації необоротних активів, майнових комплексів, оборотних активів;

12) інші доходи платника податку за звітний податковий період, що визначені законодавством.

До складу доходів, що не враховуються для визначення об'єкта оподаткування належать:

1) сума попередньої оплати та авансів, отримана у рахунок оплати товарів, виконаних робіт, наданих послуг;

2) суми податку на додану вартість, отримані/нараховані платником податку на додану вартість, нарахованого на вартість продажу товарів, виконаних робіт, наданих послуг, за винятком випадків, коли підприємство-продавець не є платником податку на додану вартість;

3) суми коштів або вартість майна, що надходять платнику податку у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій у корпоративні права, емітовані таким платником податку, в тому числі грошові або майнові внески, згідно з договорами про спільну діяльність на території України без створення юридичної особи;

4) суми коштів або вартість майна, отримані платником податку за рішенням суду або в результаті задоволення претензій у порядку, встановленому законодавством, як компенсація прямих витрат або збитків понесених таким платником податку в результаті порушення його прав та інтересів, що охороняються законом, якщо вони не були віднесені таким платником податку до складу витрат або відшкодовані за рахунок коштів страхових резервів;

5) суми коштів у частині надміру сплачених податків, зборів (обов'язкових платежів), що повертаються або мають бути повернені платнику податку з бюджетів, якщо такі суми не були включені до складу витрат;

6) суми доходів органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, отриманні від надання державних послуг (видача дозволів (ліцензій), сертифікатів, посвідчень, реєстрація, інші послуги, обов'я-

зковість придбання яких передбачена законодавством), у разі зарахування таких доходів до відповідного бюджету;

7) суми коштів у вигляді внесків, які:

– надходять до платників податку, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення відповідно до закону, від вкладників пенсійних фондів, вкладників пенсійних депозитних рахунків, а також осіб, що уклали договори страхування відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення»;

– надходять та накопичуються за пенсійними вкладками, рахунками учасників фондів банківського управління відповідно до закону;

– надходять до неприбуткових установ і організацій;

8) суми коштів спільного інвестування, а саме коштів, залучених від інвесторів інститутів спільного інвестування, доходи від проведення операцій з активами таких інститутів та доходи, нараховані за активами зазначених інститутів, а також кошти, залучені від власників сертифікатів фондів операцій з нерухомістю та доходи, нараховані за активами фондів операцій з нерухомістю, створених відповідно до закону;

9) суми отриманого платником податку емісійного доходу;

10) номінальна вартість взятих за облік, але неоплачених (непогашених) цінних паперів, які засвідчують відносини позики, а також платіжних документів, емітованих (виданих) боржником на користь (на ім'я) платника податку (облігацій, ощадних сертифікатів, казначейських зобов'язань, векселів, боргових розписок, акредитивів, чеків, гарантій, банківських наказів та інших подібних платіжних документів);

11) кошти або майно, які повертаються учаснику договору про спільну діяльність без створення юридичної особи, у разі припинення, розірвання або внесення відповідних змін до договору про спільну діяльність, але не вище вартості вкладу;

12) кошти або майно, що надходять у вигляді міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до чинних міжнародних договорів;

13) вартість основних засобів, безоплатно отриманих платником податку з метою здійснення їх експлуатації у таких випадках:

– якщо такі основні засоби отримані за рішенням центральних органів виконавчої влади;

– у разі отримання спеціалізованими експлуатуючими підприємствами об'єктів енергопостачання, газо- і теплозабезпечення, водопостачання, каналізаційних мереж відповідно до рішень місцевих органів виконавчої влади та виконавчих органів рад, прийнятих у межах їх повноважень;

– у разі отримання підприємствами комунальної власності об'єктів соціальної інфраструктури, що перебували на балансі інших підприємств та утримувалися за їх рахунок;

14) кошти або майно, що надаються у вигляді допомоги громадським організаціям інвалідів та підприємствам і організаціям;

15) кошти або вартість майна, що надходять комісіонеру (повіреному, агенту тощо) у межах договорів комісії, доручення, консигнації та інших аналогічних цивільно-правових договорів;

16) основна сума отриманих фінансових кредитів та інші доходи, що визначені нормами цього розділу, які не враховуються для визначення об'єкта оподаткування;

17) дохід від безоплатно одержаних необоротних активів, а також об'єктів соціально-культурного та житлово-комунального призначення державної власності, що перебувають на балансі платника податку, який визначається у сумі, пропорційній сумі амортизації, нарахованої у бухгалтерському обліку, відповідних активів одночасно з її нарахуванням.

Порядок визнання доходів:

– дохід від реалізації товарів визнається за датою переходу покупцеві права власності на такий товар;

– дохід від надання послуг та виконання робіт визнається за датою складання акта або іншого документа, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства, що підтверджує виконання робіт або надання послуг;

– доходом у разі отримання коштів цільового фінансування з фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або бюджетів визнається:

1) сума коштів, що дорівнює частині амортизації об'єкту інвестування (основних засобів, нематеріальних активів), пропорційній долі отриманого платником податку з бюджету цільового фінансування капітальних інвестицій у загальній вартості таких інвестицій в об'єкт;

2) цільове фінансування для компенсації витрат (збитків), яких зазнало підприємство, та фінансування для надання підтримки підприємству без встановлення умов витрачання таких коштів на виконання у майбутньому певних заходів – з моменту його фактичного отримання;

3) цільове фінансування, протягом тих періодів, у яких були здійснені витрати, пов'язані з виконанням умов цільового фінансування;

Датою отримання доходів, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, є звітний період, у якому такі доходи утворилися незалежно від фактичного надходження коштів (метод нарахувань), визначений з урахуванням норм Податкового кодексу України.

Під час здійснення торгівлі товарами або послугами з використанням автоматів з продажу товарів (послуг) чи іншого подібного обладнання, що не передбачає наявності реєстратора розрахункових операцій, контрольованого уповноваженою на це фізичною особою, датою отримання доходу вважається дата вилучення з таких автоматів або подібного обладнання грошової виручки.

Правила інкасації зазначеної виручки встановлюється Національним банком України.

Якщо торгівля товарами (роботами, послугами) через торговельні автомати здійснюється з використанням жетонів, карток або інших замінників грошового знаку, вираженого в грошовій одиниці України, датою отримання доходу вважається дата продажу таких жетонів, карток або інших замінників грошового знаку, вираженого в грошовій одиниці України. Якщо торгівля товарами, виконання робіт, надання послуг здійснюється з використанням кредитних або дебетових карток, дорожніх, комерційних, іменних або інших чеків, то датою отримання доходу вважається дата оформлення відповідного рахунка (розрахункового документа).

Датою отримання доходів кредитора від проведення кредитно депозитних операцій є дата визнання процентів (комісійних та інших платежів, пов'язаних зі створенням або придбанням кредитів, вкладів (депозитів), визначена згідно із правилами бухгалтерського обліку.

Суми безповоротної фінансової допомоги та безоплатно отримані товари, роботи, послуги вважаються доходами на дату фактичного отримання платником податку товарів, робіт, послуг або за датою надходження коштів на банківський рахунок чи в касу платника податку, якщо інше не передбачено цим розділом.

Датою отримання доходів у вигляді орендних/лізингових платежів (без урахування частини лізингового платежу, що надається в рахунок компенсації частини вартості об'єкта фінансового лізингу) за майно, що передано платником податку в оренду/лізинг, ліцензійних платежів (у тому числі роялті) за користування об'єктами інтелектуальної власності є дата нарахування таких доходів, яка встановлена відповідно до умов укладених договорів.

Під час отримання доходів від купівлі/продажу іноземної валюти датою виникнення доходу переходу права власності на іноземну валюту.

Суми штрафів та/або неустойки (пені), отримані за рішенням сторін договору або відповідних державних органів, суду, включаються до складу доходів платника податку за датою їх фактичного надходження.

Датою збільшення доходів від страхової діяльності є дата виникнення відповідальності платника податку – страховика перед страхувальником за укладеним договором, що впливає з умов договорів страхування/перестраховування, незалежно від порядку сплати страхового внеску, визначеного у відповідному договорі (крім довгострокових договорів страхування життя) та інших договорів страхування, укладених на термін більше одного року, договорів страхування, укладених відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення».

За договором довгострокового страхування життя та іншими договорами страхування, укладеними на строк більше одного року, договорами страхування, укладеними відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», дохід у вигляді частини страхового внеску

визнається в момент виникнення у платника податку права на отримання чергового страхового внеску відповідно до умов зазначених договорів.

Датою отримання інших доходів є дата їх виникнення згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, якщо інше не передбачено нормами цього розділу.

Склад витрат та порядок їх визнання

Витрати, що враховуються під час обчислення об'єкта оподаткування, складаються з:

- 1) витрат операційної діяльності;
- 2) інших витрат.

Витрати операційної діяльності включають:

1. Собівартість реалізованих товарів виконаних робіт, наданих послуг та інші витрати.

2. Витрати, що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг, визнаються витратами того звітного періоду, у якому визнано доходи від реалізації таких товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

3. Інші витрати визнаються витратами того звітного періоду, в якому вони були здійснені, а саме:

– датою здійснення витрат, нарахованих платником податку у вигляді сум податків, зборів та інших обов'язкових платежів, вважається останній день звітного податкового періоду, за який проводиться нарахування податкового зобов'язання з податку, збору та іншого обов'язкового платежу;

– датою збільшення витрат платника податку – дебітора від здійснення кредитно-депозитних операцій, є дата визнання процентів (комісійних інших платежів, пов'язаних зі створенням або придбанням кредитів, вкладів, депозитів), визначена згідно з правилами бухгалтерського обліку;

– витрати, понесені платником податку, у вигляді благодійних чи інших внесків до неприбуткових організацій, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування платника податку, включаються до складу витрат за датою фактичного перерахування таких внесків;

– собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг визначається відповідно до обсягу їх реалізації протягом податкового періоду;

– собівартість реалізованих товарів формується відповідно до ціни їх придбання з урахуванням витрат на доставку до стану, придатного для продажу;

– фактична вартість остаточно забракованої продукції не включається до складу витрат платника податку, крім витрат від браку, які складаються з вартості остаточно забракованої з технологічних причин продукції (виробів, вузлів, напівфабрикатів) та витрат на виправлення такого технічного неминучого браку, у разі реалізації такої продукції.

Норми витрат/витрат встановлюється Кабінетом Міністрів України. У разі не встановлення таких норм, платник податку має право самостійно визначити такі норми у власній обліковій політиці за умови обґрунтування їх розміру. Самостійно встановлені платником податку норми діють до встановлення відповідних норм Кабінетом Міністрів України.

Собівартість виготовлених і реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг складається з витрат, прямо пов'язаних з виробництвом таких товарів, виконанням робіт, наданням послуг, а саме:

- 1) прямих матеріальних витрат;
- 2) прямих витрат на оплату праці;
- 3) амортизації виробничих основних засобів та нематеріальних активів, безпосередньо пов'язаних з виробництвом товарів, виконанням робіт, наданням послуг;
- 4) вартості придбаних послуг, прямо пов'язаних з їх виробництвом (наданням)
- 5) інших прямих витрат.

До складу прямих матеріальних витрат належить вартість сировини та основних матеріалів, що утворюють основу виготовленого товару, виконаної роботи, наданої послуги, придбаних напівфабрикатів та комплектувальних виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат. Прямі матеріальні витрати зменшуються на вартість зворотних відходів, отриманих у процесі виробництва, які оцінюються у порядку, визначеному в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку.

До складу прямих витрат на оплату праці належать заробітна плата та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві товарів (виконанні робіт, наданні послуг), які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу інших витрат належать усі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені на конкретний об'єкт витрат, у тому числі внески на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв.

Загальновиробничі витрати:

- 1) витрати на управління виробництвом (оплата праці працівників апарату управління цехами, дільницями відповідно до законодавства;
- 2) внески на соціальні заходи та медичне страхування працівників апарату управління цехами, дільницями;
- 3) витрати на оплату службових відряджень персоналу цехів, дільниць, тощо);
- 4) амортизація основних засобів загальновиробничого (цехового, дільничного, лінійного) призначення;
- 5) витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, оперативну оренду основних засобів, інших необоротних активів загально виробничого призначення;

6) витрати на вдосконалення технології та організації виробництва (оплата праці та внески на соціальні заходи, працівників, зайнятих удосконаленням технології та організації виробництва, поліпшення якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності, інших експлуатаційних характеристик у виробничому процесі);

7) витрати матеріалів, придбаних комплектувальних виробів і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій;

8) витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інших послуг з утримання виробничих приміщень;

9) витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загально виробничого персоналу; внески на соціальні заходи; медичне страхування робітників та працівників апарату управління виробництвом відповідно до законодавства; витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю продукції, робіт, послуг);

10) витрати на охорону праці, техніку безпеки, понесені відповідно до законодавства;

11) суми витрат, пов'язаних із підтвердженням відповідності продукції, систем якості, систем управління якістю, систем управління довкіллям, персоналу встановленим вимогам відповідно до Закону України «Про підтвердження відповідності»;

12) суми витрат, пов'язаних з розвідкою/дорозвідкою та облаштуванням нафтових та газових родовищ (за винятком витрат на спорудження будь – яких свердловин, що використовуються для розробки нафтових та газових родовищ, понесених з моменту зарахування таких свердловин до експлуатаційного фонду, а також інших витрат, пов'язаних з придбанням/ виготовленням основних засобів, які підлягають амортизації);

13) інші загальновиробничі витрати (внутрішньозаводське переміщення матеріалів, деталей, напівфабрикатів, інструментів зі складів до цехів і готової продукції на склади); нестачі незавершеного виробництва, нестачі і втрати від псування матеріальних цінностей у цехах в межах норм природного убутку, згідно із затвердженими нормативами галузевими міністерствами та погодженими з Державною податковою адміністрацією України.

Адміністративні витрати, спрямовані на обслуговування та управління підприємством, включають:

1) загальні корпоративні витрати (організаційні витрати, витрати на проведення річних зборів, представницькі витрати);

2) витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;

3) витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського використання (оперативна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення, охорона);

4) винагороди за консультаційні, інформаційні та інші послуги, що отримує платник податку для забезпечення господарської діяльності;

5) витрати на оплату послуг зв'язку (пошта, телеграф, телефон, телекс, телефакс, стільниковий зв'язок та інші подібні витрати);

6) амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання;

7) витрати на врегулювання спорів у судових органах;

8) плата за розрахункове – касове обслуговування – та інші послуги банків;

9) інші витрати загальногосподарського призначення.

Витрати на збут, які включають витрати, пов'язані з реалізацією товарів, виконаних робіт, наданих послуг:

1) витрати на пакувальні матеріали для затоварювання товарів на складах готової продукції;

2) витрати на ремонт тари;

3) оплата праці та комісійні винагороди продавцям, торговим агентам та працівникам підрозділів, що забезпечують збут;

4) витрати на рекламу та дослідження ринку (маркетинг), на перед-продажну підготовку товарів;

5) витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом;

6) витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, пов'язаних зі збутом товарів, виконанням робіт, наданням послуг (оперативна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона);

7) витрати на транспортування, перевалку і страхування товарів, транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані з транспортуванням продукції (товарів) відповідно до умов договору (базису) поставки;

8) витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування;

9) витрати на транспортування готової продукції (товарів) між складами підрозділів підприємства;

10) інші витрати, пов'язані зі збутом товарів, виконання робіт, надання послуг, включаючи нормативні витрати електроенергії під час її передачі та реалізації.

Інші операційні витрати, що включають, зокрема:

1) витрати за операціями в іноземній валюті, втрати від курсової різниці;

2) амортизацію наданих в оперативну оренду необоротних активів;

3) інші витрати операційної діяльності, пов'язані з господарською діяльністю, у тому числі, але не виключно:

– суми коштів, внесені до страхових резервів;

– суми нарахованих податків, зборів (обов'язкових платежів), єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, відшкодування сум фактичних витрат на виплату і доставку пенсій. Для платників податку, основною діяльністю яких є виробництво сільськогосподарської продукції, до складу витрат включається плата за землю, що не використовується в сільськогосподарському виробничому обігу;

– витрати на інформаційне забезпечення господарської діяльності платника податку, у тому числі з питань законодавства, на придбання літератури, оплату Інтернет-послуг і передплату спеціалізованих періодичних видань.

Фінансові витрати, до яких належать витрати на нарахування відсотків (за користування отриманими кредитами, за випущеними облігаціями, за фінансовою орендою) та інші витрати підприємства в межах норм, встановлених Податковим кодексом України, пов'язані із запозиченнями (крім фінансових витрат, які включені до собівартості кваліфікаційних активів, відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку); інші витрати звичайної діяльності (крім фінансових витрат), що не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг зокрема:

1) суми коштів або вартість товарів, виконаних робіт, наданих послуг, добровільно перераховані (передані) протягом звітного року до Державного бюджету України або бюджетів місцевого самоврядування, до неприбуткових організацій, у розмірі, що не перевищує чотирьох відсотків оподаткованого прибутку попереднього звітного року;

2) суми коштів, перераховані роботодавцями первинним профспілковим організаціям на культурно-масову, фізкультурну та оздоровчу роботу, передбачені колективними договорами відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», у межах чотирьох відсотків оподаткованого прибутку за попередній звітний рік;

3) суми коштів, перераховані підприємствами всеукраїнських об'єднань осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на яких працює за основним місцем роботи не менш як 75% таких осіб, цим об'єднанням для ведення благодійної діяльності, але не більше 10% оподаткованого прибутку попереднього звітного року;

4) витрати на створення резерву сумнівних боргів визнаються витратами з метою оподаткування у сумі безнадійної дебіторської заборгованості;

5) суми витрат, пов'язаних із безоплатним наданням працівникам вугільної промисловості, непрацюючим пенсіонерам, які мають відповідний стаж роботи на підприємствах галузі, а також сім'ям працівників вугільної промисловості, що загинули на виробництві, які отримують пенсію в разі втрати годувальника, вугілля та вугільних брикетів на побутові потреби за нормами, що встановлюються у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

6) суми коштів або вартість майна, добровільно перераховані/передані для цільового використання з метою охорони культурної спадщини установам науки, освіти, культури, заповідникам, музеям, музеям-заповідникам у розмірі, що не перевищує 10% оподаткованого прибутку за попередній звітний рік;

7) суми коштів або вартість майна, добровільно перераховані/передані на користь резидентів для цільового використання з метою виробництва національних фільмів (у тому числі анімаційних) та аудіовізуальних творів, але не більше 10% оподаткованого прибутку за попередній рік;

8) витрати платника податку, пов'язані з утриманням та експлуатацією фондів природоохоронного призначення;

9) витрати на придбання ліцензій та інших спеціальних дозволів (крім тих, що підлягають амортизації у складі нематеріальних активів);

10) суми витрат, не віднесені до складу витрат минулих звітних податкових періодів у зв'язку із втратою, знищенням або зіпсуттям документів, що підтверджують здійснення витрат, установлених цим розділом, та підтверджених такими документами у звітному податковому періоді;

11) суми витрат, не враховані в минулих податкових періодах у зв'язку з допущенням помилок та виявлені у звітному податковому періоді в розрахунку податкового зобов'язання;

12) інші, визначені законодавством цілі.

Зазначені в цьому пункті витрати, які здійснені в минулі звітні роки, відображаються у складі інших витрат, а ті, що здійснені у звітному податковому році, – у складі витрат відповідної групи (собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг, загально-виробничих витрат, адміністративних витрат).

До складу інших витрат, у тому числі, належать:

1) витрати, які не включені до собівартості реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг згідно із Податковим кодексом України;

2) інші витрати господарської діяльності, до яких прямо не встановлено обмежень щодо віднесення до складу витрат;

3) суми коштів або вартість майна, добровільно перерахованих організаціям роботодавців та їх об'єднанням у вигляді вступних членських та цільових внесків, але не більше 0,2% фонду оплати праці платника податку в розрахунку за звітний податковий рік.

Витрати, що не враховуються при визначенні оподаткованого прибутку. Не включаються до складу витрат витрати, не пов'язані з провадженням господарської діяльності, а саме витрати на:

1) організацію та проведення прийомів, презентацій, свят, розваг та відпочинку, придбання та розповсюдження подарунків (крім благодійних внесків та пожертвувань неприбутковим організаціям), та витрат, пов'язаних із впровадженням рекламної діяльності, які регулюються нормами Податкового кодексу України;

Обмеження, передбачені цим підпунктом, не стосується платників податку, основною діяльністю яких є:

а) організація прийомів, претензій і свят за замовленням та за рахунок інших осіб;

б) придбання лотерейних білетів, інших документів, що засвідчують право участі у лотереї;

в) фінансування особистих потреб фізичних осіб, що регулюються Податковим кодексом.

2) платежі платника податку на користь комітента, за договорами комісії, агентськими договорами та іншими аналогічними договорами;

3) суми попередньої (авансової) оплати товарів, робіт, послуг;

4) витрати на погашення основної суми отриманих позик, кредитів (крім повернення поворотної фінансової допомоги, включеної до складу доходів);

5) витрати на придбання, виготовлення, будівництво, реконструкцію, модернізацію та інше поліпшення основних засобів та витрати, пов'язані з видобутком корисних копалин, а також з придбанням (виготовленням) нематеріальних активів, які підлягають амортизації;

б) суми податку на прибуток, податку на додану вартість, включеного до ціни товару (роботи, послуги), що придбаються платником податку для виробничого або невиробничого використання, податків на доходи фізичних осіб, які відраховуються із сум виплат таких доходів.

Для платників податку, що не зареєстровані як платники податку на додану вартість, до складу витрат входять суми податків на додану вартість, сплачених у складі ціни придбання товарів, робіт, послуг, вартість яких належить до витрат такого платника податку.

Якщо платник податку, зареєстрований як платник податку на додану вартість, одночасно проводить операції з продажу товарів (виконання робіт, надання послуг), що оподатковуються податком на додану вартість та звільнені від оподаткування або не є об'єктом оподаткування таким податком, податок на додану вартість, сплачений у складі витрат на придбання товарів, робіт, послуг, які входять до складу витрат, та основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації, включається відповідно до витрат або вартість відповідного об'єкта основних засобів чи нематеріального активу і збільшується на суму, що не віднесена на зменшення податкового зобов'язання з податку на додану вартість такого платника податку;

7) витрати на утримання органів управління об'єднань платників податку, включаючи утримання материнських компаній, які є окремими юридичними особами;

8) дивіденди;

9) витрати, не підтверджені відповідними розрахунковими, платіжними та іншими первинними документами, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку та нарахування податку.

У разі втрати, знищення або псування зазначених документів платник податку має право письмово заявити про це органу державної податкової

служби та здійснити заходи, необхідні для поновлення таких документів. Письмова заява має бути надіслана до або разом із поданням розрахунку податкових зобов'язань за звітний податковий період. Якщо платник податку не подасть у такий строк письмову заяву та не поновить зазначених документів до закінчення податкового періоду, що настає за звітним, непідтверджені відповідними документами витрати не включаються до витрат за податковий звітний період та розрахунку об'єкта оподаткування, і на суму недосплатеного податку нараховується пеня в розмірі 120% облікової ставки Національного банку України.

Якщо платник податку поновить зазначені документи в наступних періодах, підтверджені витрати (з урахуванням сплаченої пені) включаються до витрат за податковий період, на який припадає таке поновлення;

10) вартість торгових патентів, яка враховується у зменшення податкового зобов'язання платника податку;

11) суми штрафів та / або неустойки (пені) за рішенням сторін договору або за рішенням відповідних державних органів, суду, які підлягають сплаті платником податку;

12) витрати, понесені у зв'язку із придбанням товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних і нематеріальних активів у фізичної особи-підприємця, що сплачує єдиний податок (крім витрат, понесених у зв'язку із придбанням робіт послуг у фізичній особі платника єдиного податку, яка здійснює діяльність у сфері інформатизації);

13) витрати, понесені у зв'язку із придбанням у нерезидента послуг (робіт) з консалтингу, маркетингу, реклами (крім витрат здійснених (нарахованих) на користь постійних представництв нерезидентів), які підлягають оподаткуванню в обсязі, що не перевищує 4% доходу від реалізації продукції (послуг) за вирахуванням ПДВ та акцизного збору за рік, що передував звітному. При цьому до складу витрат не включаються у повному обсязі витрати, понесені у звітному періоді у зв'язку з придбанням у нерезидента послуг (робіт) з консалтингу, маркетингу, реклами у випадку, якщо особа, на користь якої здійснюються відповідні платежі є нерезидентом, що має офшорний статус;

14) витрати, понесені (нараховані) у зв'язку з придбанням у нерезидента послуг (робіт) з інжинірингу в обсязі, що перевищує 5% митної вартості обладнання, імпортованого згідно з контрактом. Якщо нерезидент має офшорний статус, витрати інжинірингу не включаються до складу витрат у повному обсязі.

Витрати, які враховуються для визначення об'єкта оподаткування, визнаються на підставі первинних документів, що підтверджують здійснення платником податку витрат, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачена правилами ведення бухгалтерського обліку, а також інших документів, установлених законодавством за датою нарахування доходу, для отримання якого здійснені такі витрати, якщо інше не встановлено цим розділом.

Якщо платник податку здійснює виробництво товарів, виконання робіт, надання послуг з довготривалим (більше одного року) технологічним циклом виробництва за умови, що договорами, які укладені на виробництво таких товарів, виконання робіт, надання послуг не передбачено поетапної їх здачі, до витрат звітнього податкового періоду включаються витрати, пов'язані з виробництвом таких товарів, виконанням робіт, наданням послуг у цьому періоді.

Платник податку має право на врахування в податковому обліку витрат, підтверджених документами, що складені нерезидентами відповідно до правил інших країн за умови наявності обов'язкових реквізитів для первинних документів, передбачених законодавством України. Суми, відображені у складі витрат платника податку, у тому числі в частині амортизації необоротних активів, не підлягають повторному включенню до складу його витрат.

Звільнення від оподаткування

Звільняється від оподаткування:

– прибуток підприємств та організацій, які засновані громадськими організаціями інвалідів і є їх повною власністю, отриманий від продажу товарів, виконання робіт, надання послуг, крім підакцизних товарів, послуг із поставки підакцизних товарів, отриманих у межах договорів комісії (консигнації), поруки, доручення, довірчого управління, інших цивільно-правових договорів, що уповноважують такого платника податку здійснювати поставку товарів від імені та за дорученням іншої особи без передачі права власності на такі товари, де протягом попереднього звітнього (податкового) періоду кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить не менш як 50% середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за умови, що фонд оплати праці таких організацій інвалідів становить протягом звітнього періоду не менш як 25% суми загальних витрат на оплату праці.

Зазначені підприємства та об'єднання громадських організацій інвалідів мають право застосовувати цю пільгу за наявності дозволу на право користування такою пільгою, який видається Комісією з питань діяльності підприємств та об'єднань громадських організацій інвалідів відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

У разі порушення вимог цього пункту Податкового кодексу України зазначені громадські організації інвалідів, їх підприємства та організації зобов'язані збільшити податкові зобов'язання з цього податку за результатами податкового періоду, на який припадає таке порушення, а також сплатити пеню, нараховану згідно з Податковим кодексом України;

– прибуток підприємств, отриманий від продажу на митній території України спеціальних продуктів дитячого харчування власного виробництва, спрямований на збільшення обсягів виробництва та зменшення роздрібних цін таких продуктів.

Перелік спеціальних продуктів дитячого харчування встановлюється Кабінетом Міністрів України;

– період підготовки до зняття і зняття з експлуатації енергоблоків Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему звільняється від оподаткування прибуток Чорнобильської АЕС, якщо такі кошти використовуються на фінансування робіт з підготовки та зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему.

У разі порушення цільового використання коштів платник податку зобов'язаний визначити прибуток, не оподаткований у зв'язку з наданням податкових пільг, та оподаткувати його в поточному податковому періоді, а також сплатити пеню в розмірах та за період, визначені законодавством.

– прибуток підприємств, отриманий за рахунок міжнародної технічної допомоги або за рахунок коштів, що передбачаються в державному бюджеті як внесок України до Чорнобильського фонду «Укриття» для реалізації міжнародної програми – Плану здійснення заходів на об'єкті «Укриття» відповідно до положень Рамкової угоди між Україною та Європейським банком реконструкції та розвитку, для подальшої експлуатації, підготовки до зняття і зняття енергоблоків ЧАЕС з експлуатації, перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС.

У разі порушення цільового використання міжнародної технічної допомоги її одержувач зобов'язаний збільшити податкові зобов'язання з цього податку за результатами того періоду, на який припадає таке порушення, а також сплатити пеню відповідно до вимог Податкового кодексу України;

– прибуток державних підприємств «Міжнародний дитячий центр «Артек» і «Український дитячий центр «Молода гвардія» від провадження діяльності з оздоровлення та відпочинку дітей.

– на період з 1 січня 2011 року до 1 січня 2016 року застосовується ставка 0% для платників податку на прибуток, у яких розмір доходів кожного податкового періоду наростаючим підсумком з початку року не перевищує трьох мільйонів гривень та нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати, розмір якої встановлюється законом та які відповідають одному із таких критеріїв:

- а) утворені в установленому законом порядку після 1 січня 2011 року;
- б) діючі, у яких протягом трьох послідовних попередніх років (або протягом усіх попередніх періодів, якщо з моменту їх утворення пройшло менше трьох років), щорічний обсяг доходів задекларовано у сумі, що не перевищує три мільйони гривень, та у яких середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду не перевищувала двадцяти осіб;

в) які були зареєстровані платниками єдиного податку в установленому законодавством порядку в період до набрання чинності цим Кодексом та у яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив до 1 млн. грн та середньооблікова кількість працівників становила до 50 осіб.

При цьому платники податку, які застосовують норми цього пункту, у будь-якому звітному періоді досягли показників щодо отриманого доходу, середньооблікової чисельності або середньої заробітної плати працівників, з яких хоча б один не відповідає критеріям, зазначеним у цьому пункті, то такі платники податку зобов'язані оподаткувати прибуток, отриманий у звітному періоді, за ставкою 16%.

Дія цього пункту не поширюється на суб'єктів господарювання, які:

1) утворені в період після набрання чинності Податковим кодексом України шляхом реорганізації (злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення), приватизації та корпоратизації;

2) здійснюють:

- діяльність у сфері розваг;
- виробництво, оптовий продаж, експорт імпорту підакцизних товарів;
- виробництво, оптовий та роздрібний продаж паливно-мастильних матеріалів;
- видобуток, серійне виробництво та виготовлення дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, у тому числі органічного утворення, що підлягають ліцензуванню відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;
- фінансову діяльність;
- діяльність з обміну валют;
- видобуток та реалізацію корисних копалин загальнодержавного значення;
- операції з нерухомим майном, оренду (у тому числі надання в оренду торгових місць на ринках та/або у торговельних об'єктах);
- діяльність з надання послуг пошти та зв'язку;
- діяльність з організації торгів (аукціонів) виробами мистецтва, предметами колекціонування або антикваріату;
- діяльність з надання послуг у сфері телебачення і радіомовлення відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення»;
- охоронну діяльність;
- зовнішньоекономічну діяльність (крім діяльності у сфері інформатизації);
- виробництво продукції на давальницькій сировині;
- оптову торгівлю і посередництво в оптовій торгівлі;
- діяльність у сфері виробництва та розподілення електроенергії, газу та води;
- діяльність у сферах права, бухгалтерського обліку, інжинірингу; надання послуг підприємцям;

Звільняється від оподаткування також прибуток дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів недержавної форми власності, отримання від надання освітніх послуг.

Згідно з Податковим кодексом України, звільняється від оподаткування прибуток підприємств енергетичної галузі в межах витрат, передбачених інвестиційними програмами, схваленими Національною комісією регулювання електроенергетики України на капітальні вкладення будівництва (реконструкції, модернізації) міждержавних, магістральних та розподільчих (локальних) електричних мереж та/або сум, спрямованих на повернення кредитів, які використані для фінансування вищевказаних цілей.

Особливостями оподаткування виробників сільськогосподарської продукції є:

1. Сума перерахованого податку зменшується на суму податку на землю, що використовується у сільському виробничому обігу.

2. Для цілей оподаткування до підприємств, основною метою діяльності яких є виробництво сільськогосподарської продукції, належать підприємства, дохід яких від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва за попередній звітний (податковий) рік перевищує 50% доходу.

3. Не підлягає оподаткуванню прибуток підприємств, основною діяльністю яких є виробництво та / або продаж продукції квітково-декоративного рослинництва, декоративних рослин, диких тварин і птахів, риби (крім риби, виловленої в річках та закритих водоймах), хутряних товарів, лікєро-горілчаних виробів, пива, вина й виноматеріалів (крім тих, що продаються для подальшої переробки і які оподатковуються в загальному порядку).

Податок на доходи фізичних осіб

Згідно з Податковим кодексом України, фізична особа (платник податку) – резидент, яка отримує доходи з джерел їх походження в Україні, так й іноземні доходи, а також нерезидент, що отримує доходи з джерела їх походження в Україні.

Об'єктом оподаткування фізичної особи резидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід;
- доходи з джерела їх походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання);
- іноземні доходи – доходи (прибуток), отримані з джерел за межами України.

Об'єктом оподаткування нерезидента є:

- загальний місячний (річний) оподатковуваний дохід з джерела його походження в Україні;
- доходи з джерела походження в Україні, які остаточно оподатковуються під час їх нарахування (виплати, надання).

Базою оподаткування є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається шляхом зменшення загального оподаткованого доходу на суми податкової знижки такого звітного року.

Загальний оподатковуваний дохід – це будь-який дохід, який підлягає оподаткуванню, нарахований (виплачений, наданий) на користь платника податку протягом звітного податкового періоду.

Ставка податку становить 15% бази оподаткування щодо доходів, одержаних у формі заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які виплачуються (надаються) платнику у зв'язку з відносинами трудового найму, виграшу у державну та недержавну грошову лотерею, виграш гравця, отриманий від організатора азартної гри.

Якщо загальна сума отриманих у звітному місяці доходів перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року, ставка податку становить 17% суми перевищення з урахуванням податку, сплаченого за ставкою 15%.

За ставкою 5% бази, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України», оподатковується:

1) відсоток на поточний або депозитний (вкладний) банківський рахунок (у тому числі картковий) з 1 січня 2015 року;

2) відсоток або дисконтний дохід за іменним ощадним (депозитним) сертифікатом з 1 січня 2015 року;

3) відсоток на вклад, депозит члена кредитної спілки у кредитній спілці (з 1 січня 2015 року);

4) дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, відповідно до закону (з 1 січня 2015 року);

5) доходи за сертифікатом фонду операцій з нерухомістю та дохід, отриманий платником податку внаслідок викупу сертифікатів управителем фонду операцій з нерухомістю;

6) дохід за іпотечними цінними паперами (іпотечними облігаціями та сертифікатами);

7) доходи у вигляді дивідендів

8) доходи, отримані в інших випадках, прямо визначених відповідними нормами Податкового кодексу України.

Ставка податку становить подвійний розмір від ставки 15%, щодо доходів, нарахованих як виграш чи приз (крім державної та недержавної грошової лотереї та виграшу, отриманого від організатора азартної гри) на користь резидентів та нерезидентів.

Якщо доходи з джерелом їх походження в Україні виплачується нерезиденту резидентом – юридичною або самозайнятою фізичною особою – такий резидент вважається податковим агентом нерезидента стосовно таких доходів. Під час укладання договору з нерезидентом, умови якого передбачають отримання таким нерезидентом доходу з

джерелом його походження в Україні, резидент зобов'язаний зазначити у договорі ставку податку, яка буде застосована до таких доходів.

Доходи з джерелом їх походження в Україні, що нараховується (виплачуються, надаються) на користь нерезидентів, оподатковується за правилами, визначеними для резидентів.

Якщо доходи з джерелом їх походження в Україні виплачуються нерезиденту іншим нерезидентом, то вони повинні зараховуватися на рахунок, відкритий таким нерезидентом у банку-резиденті, режим якого встановлюється Національним банком України. При цьому такий банк-резидент вважається податковим агентом під час проведення будь яких видаткових операцій з такого рахунка.

У разі виплати нерезидентом таких доходів іншому нерезиденту готівкою або у не грошовій формі, нерезидент – отримувач такого доходу – зобов'язаний самостійно нарахувати та сплатити (перераховувати) податок до бюджету протягом 20 календарних днів після отримання таких доходів, але не пізніше закінчення строку його перебування в Україні.

Порядок виконання норм цього підпункту визначається Кабінетом Міністрів України за погодженням з Національним банком України.

Якщо джерело виплат будь яких оподатковуваних доходів є іноземним, сума такого доходу включається до загального річного оподаткованого доходу платника податку – отримувача, який зобов'язаний подати річну податкову декларацію, та оподатковується за ставкою 15%.

Якщо згідно з нормами міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, платник податку може зменшити суму річного податкового зобов'язання на суму податків, сплачених за кордоном, платник податку визначає суму такого зменшення за зазначеними підставами у річній податковій декларації.

Не зараховуються у зменшення суми річного податкового зобов'язання платника податку:

- 1) податки на капітал (приріст капіталу), податки на майно;
- 2) поштові податки;
- 3) податки на реалізацію (продаж);
- 4) інші непрямі податки незалежно від того, чи належать вони до категорії прибуткових податків або вважаються окремими податками згідно із законодавством іноземних держав.

Сума податку з іноземного доходу платника податку, резидента, сплаченого за межами України, не може перевищувати суму податку, розраховану на базі загального річного оподаткованого доходу такого платника податку відповідно до законодавства України.

Ставка податку становить 10% бази оподаткування щодо доходу у формі заробітної плати, шахтарів – працівників, які видобувають вугілля, залізну руду, кольорові і рідкісні метали, марганцеві та уранові руди, працівників шахтобудівних підприємств, які зайняті на підземних роботах повний робочий день та 50% і більше робочого часу на рік, а також

працівників державних воєнізованих аварійно-рятувальних служб (формувань), у тому числі Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи, у вугільній промисловості, за Списком N 1 виробництв, робіт, професій, посад і показників на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці, зайнятість у яких повний робочий день, дає право на пенсію за віком на пільгових умовах, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Згідно з Податковим кодексом України, до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу фізичних осіб – працівників підприємств – не включаються такі доходи:

- сума пенсій або щомісячного довічного грошового утримання, отримуваних платником з Пенсійного фонду України, а також з іноземних джерел, якщо згідно з міжнародними договорами такі пенсії не підлягають оподаткуванню чи оподатковуються в країні їх виплати;

- сума доходів, отриманих платником податків у вигляді відсотків, що нараховані на цінні папери, емітовані Міністерством фінансів України;

- сума внесків для обов'язкового страхування платника податку відповідно до закону, інших, ніж єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

- сума єдиного податку на загальнообов'язкове державне страхування платника податку, що вносяться за рахунок його роботодавця;

- сума страхових внесків до накопичувального фонду, а у випадках, передбачених законом, – обов'язкові страхові внески до недержавного пенсійного фонду та фонду банківського управління;

- вартість безоплатного лікувально-профілактичного харчування, молока або рівноцінних йому харчових продуктів, газованої солоної води, миючих засобів, спеціального одягу і взуття, засобів індивідуального захисту працівника, відповідно до Закону України «Про охорону праці»;

- кошти, отримані платником податку на відрядження або під звіт;

- аліменти, що виплачуються платнику податку відповідно до рішення суду або за добровільним рішенням сторін у сумах, визначених згідно із Сімейним кодексом України, за винятком виплати аліментів нерезидентами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

- сума надміру сплачених грошових зобов'язань, страхових внесків з бюджетів або державних цільових страхових фондів згідно із законом, а також бюджетного відшкодування під час застосування права на податкову знижку, що повертається платнику податку;

- дивіденди, які нараховуються на користь платника податку у вигляді акцій (часток, паїв), емітованих юридичною особою, за умови, що таке нарахування не змінює пропорцій (часток) участі всіх акціонерів у статутному фонді емітента;

– кошти, що надаються як допомога на лікування та медичне обслуговування платника податку за рахунок коштів благодійної організації чи роботодавця;

– вартість вугілля та вугільних брикетів, безоплатно наданих працівникам підприємства за переліком професій та в обсягах, що встановлюються Кабінетом Міністрів України (у тому числі і компенсації в разі неотримання такої допомоги);

– кошти або вартість майна, що надаються як допомога на поховання платника податку роботодавцем чи будь-якою юридичною чи фізичною особою в розмірі, що не перевищує подвійного розміру суми місячного прожиткового мінімуму, чинного для працездатної особи на 1 січня звітного податкового року, помноженої на коефіцієнт 1,4 та округленої до найближчих 10 грн;

– інші грошові кошти, дарунки і допомога, що надається працівникам підприємств і організацій відповідно до чинного законодавства.

Важливе місце в системі прямого оподаткування займає плата за землю. Цей вид прямого податку введено згідно з Податковим кодексом з метою раціонального використання та збереження родючості ґрунтів, вирівнювання соціально-економічних умов господарювання на різних за якістю землях, розвитку інфраструктури села тощо.

Плата за землю – обов'язковий платіж, що справляється з власників земельних ділянок та земельних часток і справляється у двох формах:

- 1) у формі земельного податку;
- 2) у формі орендної плати за земельні ділянки державної і комунальної власності.

Платникам податку є:

- 1) власники земельних ділянок, власники земельних часток (паїв);
- 2) землекористувачі.

Об'єктами оподаткування є:

- 1) земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні;
- 2) земельні частки (паї), які перебувають у власності.

Базою оподаткування є:

- 1) нормативна грошова оцінка земельних ділянок з урахуванням коефіцієнта індексації;
- 2) площа земельних ділянок, нормативну грошову оцінку яких не проведено.

Ставки податку за один гектар сільськогосподарських угідь встановлюється у відсотках від їх нормативної грошової оцінки у таких розмірах:

- 1) для ріллі, сіножатей та пасовищ – 0,1;
- 2) для багаторічних насаджень – 0,03.

За сільськогосподарські угіддя, що надані в установленому порядку і використовуються за цільовим призначенням, у тому числі військовими

сільськогосподарськими підприємствами, незалежно від того, до якої категорії земель вони віднесені, податок стягується за ставками 0,1% від їх нормативної грошової оцінки.

Податок на лісові землі, за винятком ділянок, зайнятих виробничими, культурно-побутовими, жилими будинками та господарськими будівлями і спорудами, справляється як складова плати за спеціальне використання лісових ресурсів, що визначається податковим законодавством окремо.

Ставка податку за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено, встановлюється у розмірі 1% від їх нормативної грошової оцінки, за винятком земельних ділянок сільськогосподарських угідь, земель лісгосподарського призначення, земель, зайнятих багаторічними насадженнями, земель, що розташовані в межах населення пунктів, зокрема земель зайнятих житловим фондом, автостоянками для особистих транспортних засобів громадян, які використовуються без отримання прибутку, дачнобудівельними та садовими кооперативами, індивідуальними гаражами, а також і земельні участки, що надані для потреб сільськогосподарського виробництва, водного та лісового господарства і які зайняті виробничими, культурно побутовими, господарськими та іншими будівлями і спорудами, справляється у розмірі трьох відсотків суми земельного податку, що сплачується за земельні ділянки, нормативну грошову оцінку яких проведено (1%), і ставок податку за земельні податки, що розташовані в межах населених пунктів, нормативну грошову оцінку яких не проведено (ставки оподаткування яких наведено в табл. 5.1).

Таблиця 5.1 – Ставки податку за земельні участки, нормативну грошову оцінку яких не проведено

Групи населених пунктів з чисельністю населення, тис. осіб	Ставки податку гривень за 1 м ²	Коефіцієнт, що застосовується у містах Києві, Сімферополі, Севастополі та містах обласного значення
до 3	0,24	–
від 3 до 10	0,48	–
від 10 до 20	0,77	–
від 20 до 50	1,2	1,2
від 50 до 100	1,44	1,4
від 100 до 250	1,68	1,6
від 250 до 500	1,92	2,0
від 500 до 1000	2,4	2,5
від 1000 і більше	3,36	3,0

У населених пунктах, віднесених Кабінетом Міністрів України до курортних, до ставок податку (див. табл. 5.1) застосовуються такі коефіцієнти:

- 1) на південному узбережжі Автономної Республіки Крим – 3;
- 2) на південно-східному узбережжі Автономної Республіки Крим – 2,5;
- 3) на західному узбережжі Автономної Республіки Крим – 2,2;

4) на Чорноморському узбережжі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей – 2;

5) у гірських та передгірних районах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей – 2,3, крім населених пунктів, які відповідно до законодавства віднесені до категорії гірських;

б) на узбережжі Азовського моря та в інших курортних місцевостях – 1,5.

Ставки податку за земельні ділянки (за винятком сільськогосподарських угідь та земель лісгосподарського призначення) диференціюють та затверджують відповідні сільські, селищні, міські ради виходячи із ставок податку (див. табл. 5.1), функціонального використання та місцезнаходження земельної ділянки, але не більше трикратного розміру цих ставок податку з урахуванням наведених у таблиці коефіцієнтів.

Податковим кодексом України чітко визначені особливості встановлення ставок земельного податку на земельні ділянки в межах і за межами населених пунктів, нормативну оцінку яких проведено і не проведено, за земельні ділянки, що передані у власність або надані в користування на землях природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення, що розташовані за межами населених пунктів і нормативну грошову оцінку яких не проведено; ставок податку за земельні ділянки, надані підприємствам промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони, розташовані за межами населених пунктів; особливості встановлення ставок земельного податку різних за призначенням територій у межах населених пунктів у разі надання їх в оренду різним категоріям користувачів; визначено категорію, базовий податковий період, порядок обчислення та строк сплати платежів за землю, особливості нарахування орендної плати та індексації нормативної грошової оцінки земель та ін.

Досить важливе значення в організації справляння плати за землю має чітке визначення пільг щодо сплати податку фізичними і юридичними особами, а також і законодавче виділення земельних ділянок, які не підлягають оподаткуванню.

Пільги земельного податку для фізичних осіб

Від сплати податку звільняються:

- 1) інваліди першої і другої групи;
- 2) фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років;
- 3) пенсіонери;
- 4) ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;
- 5) фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

Звільнення від сплати податку за земельні ділянки, передбачене для відповідної категорії фізичних осіб у межах граничних норм:

– для ведення особистого селянського господарства – у розмірі не більш як 2 гектари;

– для будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка): у селах – не більш як 0,25 гектара, у селищах – не більш як 0,15 гектара, у містах – 0,1 гектара;

– для індивідуального дачного будівництва – не більш як 0,1 гектара;

– для будівництва індивідуальних гаражів – не більш як 0,01 гектара;

– для ведення садівництва – не більш як 0,12 гектара.

Пільги щодо податку для юридичних осіб

Від сплати податку звільняються:

1) заповідники, у тому числі історико-культурні, національні природні парки, заказники (крім мисливських), парки державної та комунальної власності, регіональні ландшафтні парки, ботанічні сади, дендрологічні і зоологічні парки, пам'ятки природи, заповідні урочища та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва;

2) дослідні господарства науково-дослідних установ і навчальних закладів сільськогосподарського профілю та професійно-технічних училищ;

3) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, органи прокуратури, заклади, установи та організації, спеціалізовані санаторії України для реабілітації хворих, військові формування, утворені відповідно до законів України, Збройні Сили України та Державна прикордонна служба України, – повністю утримуються за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів;

4) дитячі санаторно-курортні та оздоровчі заклади України, незалежно від їх підпорядкованості, у тому числі дитячі санаторно-курортні та оздоровчі заклади України, які знаходяться на балансі підприємств, установ та організацій;

5) релігійні та благодійні організації, зареєстровані відповідно до законодавства України, що не провадять підприємницьку діяльність;

6) санаторно-курортні та оздоровчі заклади громадських організацій інвалідів, реабілітаційні установи громадських організацій інвалідів;

7) громадські організації інвалідів України, підприємства та організації громадських організацій інвалідів, майно яких є їх повною власністю, де кількість інвалідів, які мають там основне місце роботи, становить протягом попереднього звітного періоду не менш як 50% загальної чисельності працюючих, і за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів становить протягом попереднього звітного періоду не менш як 25% суми загальних витрат на оплату праці, що відносяться до складу валових витрат виробництва (обігу);

8) підприємства, установи, організації, громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості – за земельні ділянки, на яких розміщені спортивні споруди, що використовуються для різного роду спортивних змагань, навчання та підготовки спортивного резерву, бази спортивної підготовки, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України;

9) власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) на період дії фіксованого сільськогосподарського податку за умови передачі земельних ділянок в оренду платнику фіксованого сільськогосподарського податку;

10) новостворені фермерські господарства протягом трьох років, а у важко недоступних населених пунктах – протягом п'яти років з часу передачі їм земельної ділянки у власність.

Земельні ділянки, які не підлягають оподаткуванню

Не сплачується податок за:

1) сільськогосподарські угіддя зон радіоактивно забруднених територій, визначених відповідно до закону такими, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи (зон відчуження, безумовного (обов'язкового) відселення, гарантованого добровільного відселення і посиленого радіоекологічного контролю), і хімічно забруднених сільськогосподарських угідь, на які запроваджено обмеження щодо ведення сільського господарства;

2) землі сільськогосподарських угідь, що перебувають у тимчасовій консервації або у стадії сільськогосподарського освоєння;

3) земельні ділянки державних сортовипробувальних станцій і сортодільниць, які використовуються для випробування сортів сільськогосподарських культур;

4) земельні ділянки, зайняті автомобільними дорогами загального користування у межах смуги відведення;

5) земельні ділянки сільськогосподарських підприємств усіх форм власності та фермерських (селянських) господарств, зайняті молодими садами, ягідниками та виноградниками до вступу їх у пору плодоношення, а також гібридними насадженнями, генофондовими колекціями та розсадниками багаторічних плодкових насаджень;

6) земельні ділянки кладовищ, крематоріїв та колумбаріїв;

7) інші ділянки, визначені Податковим кодексом України.

Базовим податковим (звітним) періодом для плати за землю є календарний рік. Податковим (звітним) періодом для плати за землю є календарний місяць. Базовий податковий (звітний) рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня того ж року (для новостворених підприємств та організацій, а також у зв'язку із набуттям права власності та/або користування на нові земельні ділянки може бути меншим 12 місяців).

Термін сплачування плати за землю

Власники землі та землекористувачі сплачують плату за землю з дня виникнення права власності або права користування земельною ділянкою.

У разі припинення права власності або права користування земельною ділянкою плата за землю сплачується за фактичний період перебування землі у власності або користуванні у поточному році.

Податкове зобов'язання щодо плати за землю, визначене у податковій декларації на поточний рік, сплачується рівними частками власниками та землекористувачами земельних ділянок за місцезнаходженням земельної

ділянки за податковий період, який дорівнює календарному місяцю, щомісяця протягом 30 календарних днів, наступних за останнім календарним днем податкового (звітного) місяця.

У разі надання в оренду земельних ділянок (в межах населених пунктів), окремих будівель (споруд) або їх частин власниками та землекористувачами, податок за площі, що надаються в оренду, обчислюється з дати укладення договору оренди земельної ділянки або з дати укладення договору оренди будівель (їх частин).

Плата за землю зараховується до відповідних місцевих бюджетів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України для плати за землю.

Орендна плата

Підставою для нарахування орендної плати є договір оренди такої земельної ділянки.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які укладають договори оренди землі, повинні до 1 лютого подавати органу державної податкової служби за місцезнаходженням земельної ділянки переліки орендарів, з якими укладено договори оренди землі на поточний рік, та інформувати відповідний орган державної податкової служби про укладення нових, внесення змін до існуючих договорів оренди землі та їх розірвання до першого числа місяця, що настає за місяцем, у якому відбулися зазначені зміни.

Платником орендної плати є орендар земельної ділянки.

Об'єктом оподаткування є земельна ділянка, надана в оренду.

Розмір та умови внесення орендної плати встановлюються у договорі оренди між орендодавцем (власником) і орендарем.

Розмір орендної плати встановлюється у договорі оренди, але річна сума платежу не може бути меншою:

- 1) для земель сільськогосподарського призначення – земельного податку;
- 2) для інших категорій земель – трикратного розміру земельного податку.

Орендна плата не може перевищувати 12% нормативної грошової оцінки земельних ділянок, наданих в оренду, але може бути більшою граничного розміру орендної плати, ніж зазначений у цьому підпункті, у разі визначення орендаря на конкурентних засадах.

Плата за суборенду земельних ділянок не може перевищувати орендної плати.

Нормативна грошова оцінка земельної ділянки проводиться центральним органом виконавчої влади з питань земельних ресурсів.

Центральний орган виконавчої влади з питань земельних ресурсів за поданою спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у галузі статистики інформацією про середньорічний індекс інфляції за попередній рік, щороку розраховує величину коефіцієнта індексації нормативної грошової оцінки земель, на який індексується нормативна грошова оцінка сільськогосподарських угідь, земель населених пунктів та інших земель

несільськогосподарського призначення станом на 1 січня поточного року, що визначається за формулою:

$$K_i = K_{ip} \times ([I - 10]:100), \quad (5.1)$$

де I – середньорічний індекс інфляції року, за результатами якого проводиться індексація;

K_{ip} – добуток коефіцієнтів індексації за попередні роки.

5.4 Непрямі податки

Непрямі податки – податки, що встановлюються на товари і послуги у формі надбавок до їх ціни, оплачуються покупцями і сплачуються продавцями. Основними видами непрямих податків, що справляються в Україні є: податок на додану вартість (ПДВ), акцизний збір, мито.

За джерелом свого походження непрямий податок – це частина додаткової (знову створеної) вартості, що передається споживачами товарів, послуг до бюджету для задоволення суспільних потреб.

Формою утримання непрямих податків є реалізаційні ціни або тарифи, які оплачуються споживачами товарів і послуг.

Серед непрямих податків, що справляються за сучасних умов, найбільш вагомими за своєю величиною поширенням в оподаткування є ПДВ.

Вважається, що історія ПДВ починається з 1870 року. З того часу такий показник став використовуватися в статистичних цілях.

Організаційні основи застосування ПДВ розроблені французьким економістом М. Лоре, який у 1954 році запропонував розписані схеми дії податку. Уперше ПДВ був випробуваний експериментом в 1955 році в республіці Кот-д’Івуар. З 1958 року його запровадили у Франції, Німеччині. З початку 1992 року ПДВ був запроваджений в Україні.

Законодавчим документом, що регламентує справляння ПДВ в Україні за сучасних умов, є новий Податковий кодекс України. Офіційний текст прийнято Верховною Радою України 02.12.2010 № 2755-VI.

Згідно з Податковим кодексом України, **платником податку на додану вартість є:**

1) будь-яка особа, що проводить господарську діяльність і реєструється за своїм добровільним рішенням як платник податку;

2) будь-яка особа, що зареєстрована або підлягає реєстрації як платник податку;

3) будь-яка особа, що ввозить товари на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню, та на яку покладається відповідальність за сплату податків у разі переміщення товарів через митний кордон України відповідно до Митного кодексу України, а також:

– особа, на яку покладається дотримання вимог митних режимів, які передбачають повне або часткове умовне звільнення від оподаткування, у разі порушення таких режимів;

– особа, яка використовує, у тому числі під час ввезення товарів на митну територію України, податкову пільгу не за цільовим призначенням та/або всупереч умовам чи цілям її надання, а також інші особи, що використовують податкову пільгу, яку для них не призначено (крім фізичних осіб чи суб'єктів підприємницької діяльності, які не є платниками податку);

4) особа, що веде облік результатів діяльності за договором про спільну діяльність без утворення юридичної особи;

5) особа, яка веде окремий податковий облік з податку на додану вартість щодо господарських операцій, пов'язаних з використанням майна, що отримане в управлінні за договором управління майном;

6) особа, що проводить операції з постачання конфіскованого майна, знахідок, скарбів, майна, визнаного безхазяйним, іншого майна, що переходить у власність держави тощо;

7) інші особи і майно, що визначені Податковим кодексом України.

Об'єктом оподаткування є операції платників податку з:

а) постачання товарів, місце постачання яких розташоване на митній території України і визначено Податковим кодексом України, у тому числі операції з передачі права власності на об'єкти застави позичальнику (кредитору), на товари, що передаються на умовах товарного кредиту, а також з передачі об'єкта фінансового лізингу в користування лізингоотримувачу/орендарю;

б) постачання послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України відповідно до місць постачання, що визначені Податковим кодексом України;

в) ввезення товарів (супутніх послуг) на митну територію України, в митному режимі імпорту або реімпорту;

г) вивезення товарів (супутніх послуг) у митному режимі експорту або реекспорту;

д) інші товари і постачання, що визначені Податковим кодексом України, включаючи міжнародні перевезення пасажирів і багажу та вантажу залізничним, автомобільним, морським, річковим та авіаційним транспортом.

Датою виникнення податкових зобов'язань з постачанням товарів / послуг вважається дата, яка припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

а) дата зарахування коштів від покупця/замовника на банківський рахунок платника податку як оплата товарів/послуг, що підлягають постачанню; у разі постачання товарів/послуг за готівку – дата оприбуткування коштів у касі платника податку; за відсутності такої – дата інкасації готівки у банківській установі, що обслуговує платника податку;

б) дата відвантаження товарів; у разі експорту товарів – дата оформлення митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України, оформлена відповідно до вимог митного законодавства, а для послуг – дата оформлення документа, що засвідчує факт постачання послуг платником податку.

До складу договірної (контрактної) вартості включаються будь-які суми коштів, вартість матеріальних і нематеріальних активів, що передаються платнику податку безпосередньо покупцем або через будь-яку третю особу у зв'язку з компенсацією вартості / послуг.

База оподаткування операцій з постачання товарів, ввезених на митну територію України, визначається виходячи з їх договірної (контрактної) вартості, але не нижче митної вартості товарів, з якої були визначені податки і збори, що справляються під час їх митного оформлення, з урахуванням акцизного податку та ввізного мита, за винятком ПДВ, що включається до ціни товарів/послуг згідно із законом.

Якщо постачання товарів/послуг здійснюється за регульованими цінами (тарифами), база оподаткування визначається виходячи з їх договірної (контрактної) вартості, визначеної за такими цінами (тарифами). До бази оподаткування включаються суми бюджетних асигнувань для компенсації витрат (без урахування податку) підприємств і організацій у зв'язку з державним регулюванням цін.

У разі постачання необоротних активів, у тому числі за умови їх самостійної ліквідації, переведення з виробничих у невиробничі, переведення з використання в оподатковуваних операціях для використання в неоподаткованих, база оподаткування визначається виходячи з їх балансової вартості на момент їх постачання.

До бази оподаткування враховується вартість товарів/послуг, які постачаються за будь-які кошти, включаючи бюджетні дотації, та вартість матеріальних і нематеріальних активів, що передаються платникові податку безпосередньо отримувачем товарів/послуг або будь-якою третьою особою як компенсації вартості товарів/послуг, поставлених таким платником податку.

У разі постачання товарів / послуг без оплати, з частковою оплатою їх вартості коштами, у межах бартерних операцій, проведення операцій з безоплатного постачання товарів / послуг, натуральних виплат у рахунок оплати праці фізичним особам, що перебувають у трудових відносинах із платником податку, постачання товарів / послуг у межах балансу платника податку для невиробничого використання, витрати, які не належать до витрат згідно з правилами обкладення податком на прибуток підприємств і не підлягають амортизації при визначенні прибутку, що підлягає оподаткуванню, а також у разі постачання пов'язаній з постачальником особі, суб'єкту господарювання, який не зареєстрований як платник податку, чи фізичній особі база оподаткування визначається виходячи з фактичної ціни операції, але не нижче фактичних витрат з виготовлення (придбання) товарів / послуг. Вартість тари, що згідно з умовами договору (контракту) визначена як зворотна (заставна), до бази оподаткування не включається. У разі коли у термін не більше 12 календарних місяців з моменту надходження зворотної тари вона не повертається відправнику, вартість такої тари включається до бази оподаткування отримувача. Якщо

коли платник податку провадить підприємницьку діяльність з постачанням вживаних товарів (комісійну торгівлю), які придбані в осіб, не зареєстрованих як платники податку, базою оподаткування є комісійна винагорода такого платника податку.

При визначенні бази оподаткування перерахунок іноземної валюти в національну валюту здійснюється за офіційним курсом національної валюти до цієї валюти, встановленим Національним банком України, що діє на день подання митної декларації для митного оформлення, а у разі нарахування суми податкового зобов'язання митним органом у випадках, коли митна декларація не подавалася, – на день визначення податкового зобов'язання.

Для послуг, які поставляються нерезидентами на митній території України, базою оподаткування є договірна (контрактна) вартість таких послуг з урахуванням податків, зборів (обов'язкових платежів), крім податку, що включається у ціну постачання. Визначена вартість послуг перераховується в національну валюту за валютним (обмінним) курсом Національного банку України.

У разі умовного постачання товарів базою оподаткування є вартість оборотних активів за цінами придбання та балансова вартість необоротних активів.

Податковим кодексом України виділені особливості визначення бази оподаткування готової продукції, виготовленої з використанням давальницької сировини у разі її постачання на митну територію України, впроваджено корегування податкових зобов'язань та податкового кредиту та ін.

Відповідно до чинного законодавства, нарахування ПДВ проводиться за ставкою 20% і нульовою ставкою з поступовим підвищенням її розміру згідно з Податковим кодексом України. Питома вага ПДВ в реалізаційній ціні, що враховує ПДВ – 16,667%. Підприємства – платники податку – зобов'язані вести облік операцій з продажу й придбання товарів і послуг, які оподатковуються за ставкою 20% й нульовою ставкою, та тих, що звільнені від оподаткування. Поряд із цим, підприємства ведуть облік операцій, вартість яких не включається до складу витрат.

Податковим кодексом України встановлено, що за податковими зобов'язаннями з ПДВ, що виникли з 1 січня 2011 року до 31 грудня 2013 року, ставка оподаткування ПДВ становить 20%, а з 1 січня 2014 року – 17%.

Податковий кодекс вносить чіткість у визначення операцій, що підлягають оподаткуванню за нульовою ставкою, не є об'єктом оподаткування, у визначення операцій, звільнених від оподаткування, а також у визначенні величини податкового кредиту та податкового зобов'язання.

За нульовою ставкою оподатковуються операції з:

– експорту товарів (супутніх послуг), якщо їх експорт підтверджений належним чином оформленою митною декларацією відповідно до вимог митного законодавства:

– постачання товарів:

а) для заправки або забезпечення морських суден, що:

1) використовуються для навігаційної діяльності, перевезення пасажирів або вантажів за плату, промислової, риболовецької або іншої господарської діяльності, що провадиться за межами територіальних вод України;

2) використовуються для рятування або подання допомоги у нейтральних або територіальних водах інших країн;

3) входять до складу Військово-Морських Сил України та відправляються за межі територіальних вод України, у тому числі якірні стоянки;

б) для заправки або забезпечення послугами повітряних суден, що:

1) виконують міжнародні рейси для навігаційної діяльності чи перевезення пасажирів або вантажів за плату;

2) входять до складу Військово-Повітряних Сил України та відправляються за межі повітряного кордону України, у тому числі у місця тимчасового базування;

в) для заправки (дозаправки) та забезпечення космічних кораблів, космічних ракетних носіїв або супутників Землі;

г) для заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту військових сил України, що не бере участь у миротворчих акціях за кордоном України, або в інших випадках передбачених законодавством;

д) постачання товарів, що перебувають у вільному обігу на митній території України, магазинам безмитної торгівлі, що підтверджено належним чином оформленою митною декларацією.

е) інші операції, визначені Податковим кодексом України.

Постачання товарів для залізничного та автомобільного транспорту на митній території України незалежно від його належності та видів перевезень, що здійснює такий транспорт, оподатковується за чинною ставкою.

За нульовою ставкою оподатковуються також постачання послуг з:

а) міжнародних перевезень пасажирів і багажу та вантажів залізничним, автомобільним, морським і річковим та авіаційним транспортом.

б) послуг, що передбачають роботи з рухомим майном, попередньо ввезеним на митну територію України для виконання таких робіт та вивезених за межі митної території України платником, що виконував такі роботи, або отримувачем-нерезидентом.

Якщо операції з постачанням товарів звільнено від оподаткування на митній території України відповідно до Податкового кодексу України до операцій з експортом таких товарів (супутник послуг) застосовується нульова ставка.

Не є об'єктом оподаткування операції з:

– виплати заробітної плати, пенсій, стипендій, субсидій, інших грошових або майнових виплат фізичним особам із будь-яких джерел у порядку, встановленому законодавством;

– злиття, приєднання, поділу та перетворення за розподільчим (об'єднаним) балансом у результаті реорганізації юридичних осіб, що здійснюється без проведення розрахунків;

– ввезення на митну територію України національної валюти, іноземної валюти, цінних паперів та банківських металів;

– випуску, обігу та погашення білетів державних лотерей, запроваджених за ліцензією спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері лотерей;

– виплати грошових виграшів, грошових призів і грошових винагород;

– прийняття ставок, у тому числі шляхом обміну коштів на жетони чи інші замінники національної валюти, призначені для використання в гральних автоматах та на іншому гральному устаткуванні;

– передача майна у схов, а також у лізинг (оренду), крім передачі у фінансовий лізинг;

– постачання непогашених поштових марок України за їх номіналом, конвертів і листівок з непогашеними поштовими марками України, крім колекційних марок, листівок та конвертів для філателістичних потреб;

– постачання фінансових послуг, якими є:

1) випуск та обслуговування обігу платіжних документів;

2) довірче управління коштами, цінними паперами;

3) діяльність з обміну валюти;

4) емісія платіжних карток, дорожніх чеків та / або їх обслуговування;

5) залучення вкладів та інших фінансових активів з подальшими їх поверненням;

6) надання коштів у позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту;

7) надання гарантій та поручительств;

8) операції з фінансовими активами, що проводяться в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, за рахунок залучених фінансових активів;

9) операції в системі електронних платежів для клірингових операцій (клірингові договори);

10) переказ грошей;

11) послуги з проведення операцій з фінансовими активами;

12) випуск (емісія), розміщення у будь-які форми управління та продажу (погашення, викупу) за гроші цінних паперів, що випущені в обіг (емітовані) суб'єктами господарювання, Національним банком України, Міністерством фінансів України, органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства, включаючи інвестиційні та іпотечні сертифікати, сертифікати фонду операцій з нерухомістю, деривативи (крім деривативу, базовий актив якого пов'язаний з правом на придбання чи продажом матеріального або нематеріального активу), а також корпоративні права, виражені в інших, ніж цінні папери, формах; обмін зазначених цінних паперів та корпоративних прав, виражених в інших, ніж цінні папери, формах, на інші цінні папери; розрахунково-клірингова, реєстра-торська та депозитарна діяльність на ринку цінних паперів.

При цьому звільнення не застосовується до операцій із постачання бланків дорожніх, банківських та особистих чеків, розрахункових та платіжних документів, пластикових (розрахункових) карток, а також ювілейних і пам'ятних монет, які реалізуються для нумізматичних цілей та інших товарів / послуг, за які стягується окрема плата у вигляді фіксованої суми або відсотка;

13) послуги у сфері страхування та перестраховування;

14) управління фінансовими активами на користь третіх осіб, торгівля валютними цінностями;

15) факторинг;

16) фінансовий лізинг – у частині нарахування відсотків або комісій на вартість об'єкта лізингу (без урахування частини лізингового платежу, що надається у рахунок компенсації частини вартості об'єкта лізингу згідно з договором лізингу) у сумі, що не перевищує потрійної облікової ставки Національного банку України, встановленої на день нарахування таких процентів (комісій);

17) надання послуг з інкасації коштів, розрахунково-касового обслуговування, з обігу банківських металів, банкнот та монет Національного банку України;

18) надання послуг із загальнообов'язкового соціального та пенсійного страхування, недержавного пенсійного забезпечення, залучення та обслуговування пенсійних вкладів, адміністрування недержавних пенсійних фондів, а також операцій з:

– постачання товарів для схову (відповідального зберігання) та повернення товарів із схову (відповідального зберігання) його власнику; постачання товарів (об'єктів) в оперативний лізинг та їх повернення лізингодавцю; постачання майна у заставу (іпотеку) кредитору та / або для забезпечення іншої дійсної вимоги кредитора і повернення такого майна із застави (іпотеки) його власнику, якщо місце такого постачання (повернення) розташоване на митній території України.

– передачі конфіскованого майна, знахідок, скарбів, майна, визнаного безхазяйним, майна, за яким не звернувся власник до кінця терміну зберігання, та майна, що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходить у власність держави (у тому числі майна, визначеного у Статті 172 Митного кодексу України), у розпорядження державних установ або організацій, уповноважених здійснювати їх збереження або постачання згідно із законодавством, а також операції з безоплатної передачі зазначеного у цьому пункті майна у випадках, визначених законодавством, у володіння і користування державних органів, установ (організацій), які утримуються за рахунок бюджетних коштів;

19) інші операції, визначені законодавством.

Звільняються від оподаткування операції з:

– постачання продуктів дитячого харчування, товарів дитячого асортименту для немовлят за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

– постачання послуг із здобуття вищої, середньої, професійно-технічної та дошкільної освіти навчальними закладами, в тому числі навчання аспірантів і докторантів, навчальними закладами, які мають ліцензію на постачання таких послуг, а також послуг з виховання та навчання дітей у будинках культури, дитячих музичних, художніх, спортивних школах і клубах, школах мистецтв;

– постачання:

а) за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, товарів спеціального призначення для інвалідів та інших пільгових категорій населення, визначених законодавством України;

б) за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, вузлів, деталей і напівфабрикатів для виготовлення товарів спеціального призначення для інвалідів та інших пільгових категорій населення;

в) легкових автомобілів для інвалідів уповноваженому органу виконавчої влади з їх оплатою за рахунок коштів державного чи місцевих бюджетів та коштів фондів загальнообов'язкового державного страхування, а також операції з їх безоплатної передачі інвалідами;

– постачання послуг із доставки пенсій та грошової допомоги населенню;

– постачання лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів (у тому числі аптечними закладами), а також виробів медичного призначення за переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

– постачання послуг з охорони здоров'я закладами охорони здоров'я, що мають ліцензію на постачання таких послуг, а також постачання послуг реабілітаційними установами для інвалідів та дітей-інвалідів, що мають ліцензію на постачання таких послуг, крім таких послуг, що визначені окремим переліком;

– поставки путівок на санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок на території України фізичних осіб віком до 18 років;

– постачання послуг з:

а) утримання дітей у дошкільних навчально-виховних закладах, школах-інтернатах;

б) утримання осіб у будинках для престарілих та інвалідів;

в) харчування та облаштування на ночівлю та надання інших соціальних послуг бездомним громадянам у центрах обліку, закладах соціального захисту для бездомних громадян, а також особам, звільненим з місць позбавлення волі, у центрах соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі;

г) харчування дітей у загальноосвітніх та, професійно-технічних навчальних закладах;

д) харчування, забезпечення майном, комунально-побутовими та іншими послугами, що надаються особами, які утримуються в установах пенітенціарної системи;

– постачання послуг з перевезення пасажирів міським пасажирським транспортом (крім таксі), тарифи на які регулюються в установленому законі порядку.

Ця норма не поширюється на операції з надання пасажирського транспорту в оренду (прокат);

– постачання релігійними організаціями культових послуг та предметів культового призначення за спеціальним переліком, що визначений Податковим кодексом України;

– постачання послуг з поховання та постачання ритуальних товарів державними та комунальними службами;

– безкоштовної передачі рухомого складу однією залізницею або підприємством залізничного транспорту загального користування іншими залізницями або підприємствам залізничного транспорту загального користування державної форми власності (за поданням начальника залізниці);

– безоплатної приватизації житлового фонду, включаючи місця загального користування у багатоквартирних будинках, присадибні земельні ділянки та земельні паї відповідно до законодавства, а також постачання послуг, отримання яких згідно із законодавством є обов'язковою передумовою приватизації житла, присадибних земельних ділянок та земельних паїв;

– постачання житла (об'єктів житлового фонду), крім їх першого постачання (перша передача новозбудованого, або реконструйованого чи капітально відремонтованого житла (дачних будинків);

– надання благодійної допомоги, зокрема, безоплатного постачання товарів/послуг благодійними організаціями, утвореного і зареєстрованого відповідно до законодавства, а також надання такої допомоги благодійними організаціями набувачам (суб'єктам) благодійної допомоги відповідно до законодавства про благодійництво та благодійні організації.

Під безоплатним постачанням потрібно розуміти постачання товарів/послуг благодійними організаціями отримувачам благодійної допомоги без будь-якої грошової, матеріальної або інших видів компенсації. У разі недотримання умов, визначених цим підпунктом, такі операції оподатковуються на загальних підставах. При цьому не підлягають звільненню від оподаткування операції з надання благодійної допомоги у вигляді підакцизних товарів, цінних паперів, нематеріальних активів і товарів / послуг, призначених для використання у господарській діяльності;

– безоплатної передачі у державну власність чи комунальну власність територіальних громад сіл, селищ, міст або у їх спільну власність об'єктів усіх форм власності, які перебувають на балансі одного платника податку і передаються на баланс іншого платника податку, якщо такі операції проводяться за рішенням Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, прийнятим у межах їх повноважень;

– інші, визначені законодавством послуги.

Звільняються від оподаткування операції з постачання та ввезення на митну територію України товарів/послуг, передбачених для власних потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні, а також для використання особами з числа дипломатичного персоналу цих дипломатичних місій та членами їх сімей, що проживають разом із такими особами. Порядок звільнення від оподаткування та перелік операцій, що підлягають звільненню від оподаткування, установлюються Кабінетом Міністрів України, виходячи з принципу взаємності щодо кожної окремої держави.

Звільняються від оподаткування операції з ввезення на митну територію України:

- устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючого обладнання і матеріалів, засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії;

- матеріалів, устаткування, комплектуючих, що використовуються для виробництва, та для виробництва альтернативних видів палива або виробництва енергії з відновлюваних джерел;

- устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії;

- засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів;

- інші операції, що визначені Податковим кодексом України.

Звільняються від оподаткування операції банків з продажу (передачі) або придбання зобов'язань за депозитами (вкладами).

Звільняються від оподаткування операції з передачі конфіскованого майна, знахідок, скарбів або майна, визначених безхазяйними, у власність держави.

Поставка таких товарів при наступних операціях оподатковується на загальних підставах.

Сума податку, що підлягає сплаті до Державного бюджету України або відшкодуванню з Державного бюджету України (бюджетне відшкодування) визначається як різниця між сумою податкового зобов'язання звітного періоду та сумою податкового кредиту такого ж звітного періоду.

При позитивному значенні суми, розрахованої на основі вищенаведеної методики, така сума підлягає сплаті до бюджету у строки, встановлені новим Податковим кодексом. При від'ємному значенні суми, така сума враховується у зменшення суми податкового боргу з податку, що виник за попередні звітні податкові періоди, а в разі відсутності податкового боргу – зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного періоду. Бюджетному відшкодуванню підлягає частина такого від'ємного значення, яка дорівнює сумі податку, фактично сплаченого отримувачем товарів (послуг) у попередніх податкових періодах, а за умови отримання від нерезидента послуг на митній території України – сумі податкового зобов'язання, включеного до податкової декларації за попередній період за отримані від нерезидента послуги.

Податкове зобов'язання – загальна сума податку, одержана (нарахована) платником податку в звітному (податковому) періоді.

Податковий кредит – це сума податку на додану вартість, що сплачені (нараховані) платником податку у звітному періоді у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких належить до валових витрат, основних фондів й нематеріальних активів, що підлягають амортизації. Це сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду.

Бюджетне відшкодування – сума, що підлягає поверненню платнику податку з бюджету у випадках, коли податковий кредит перевищує податкове зобов'язання.

Умовне звільнення від оподаткування у разі ввезення товарів на митну територію України – звільнення від сплати нарахованого податкового зобов'язання у разі розміщення товарів у митних режимах, що передбачають звільнення від оподаткування за умови дотримання вимог митного режиму.

Формула, за якою визначається сума ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету, або бюджетному відшкодуванню має такий вигляд:

$$\sum \text{ПДВ до сплати або відшкодування} = \frac{\left(\begin{array}{c} \text{вартість товарів за} \\ \text{податковим} \\ \text{зобов'язанням} \end{array} + 18\% \text{ ПДВ} \right) - \left(\begin{array}{c} \text{вартість} \\ \text{податкового} + 18\% \text{ ПДВ} \\ \text{кредиту} \end{array} \right)}{100\%}$$

При позитивному значенні суми, розрахованої згідно з наведеною вище методикою, така сума підлягає сплаті (перерахуванню) до бюджету.

При від'ємному значенні суми, розрахованої згідно з наведеною методикою, така сума враховується у зменшення суми податкового боргу з податку, що виник за попередні звітні (податкові) періоди (у тому числі розстрочення (відстрочення) грошових зобов'язань), а у разі відсутності податкового боргу – зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податкового) періоду.

Якщо в наступному звітному (податковому) періоді у платників податку сума ПДВ має від'ємне значення, то бюджетному відшкодуванню коштами підлягає частина такого від'ємного значення, що дорівнює перевищенню суми податку, фактично сплаченої у попередні податкові періоди постачальникам таких товарів/послуг, або до Державного бюджету України, а залишок від'ємного значення попередніх податкових періодів після бюджетного відшкодування включається до складу сум, що відносяться до податкового кредиту наступного податкового періоду.

Якщо сума від'ємного значення податку на додану вартість не погашається сумами податкових зобов'язань, що виникли протягом 12 наступних звітних періодів, така сума підлягає відшкодуванню з Державного бюджету України у сумі, що дорівнює перевищенню суми податку, фактично сплаченої у попередні податкові періоди, а залишок від'ємного

значення після бюджетного відшкодування включається до суми, що відносяться до податкового кредиту наступного податкового періоду.

Вагоме місце в системі непрямого оподаткування посідають акцизний податок та мито.

Акцизний податок. До підакцизних товарів належать:

- спирт етиловий, алкогольні напої, пиво;
- тютюнові вироби;
- нафтопродукти, скраплений газ;
- автомобілі легкові, кузови для них, причепа на напівпричепа, мотоцикли.

Платниками акцизного податку є: особи, що виробляють підакцизні товари (надають послуги) на митній території України, в тому числі з давальницької сировини; нерезиденти, які виробляють підакцизні товари на митній території України безпосередньо чи через свої представництва; юридичні і фізичні особи, які імпортують підакцизні товари на митну територію України, особи, які реалізують підакцизні товари, що були ввезені на митну територію України із звільненням від оподаткування та особи, які реалізують конфісковані товари.

Об'єктами оподаткування акцизним податком є реалізаційна вартість:

- товарів (послуг), які вироблені в Україні, підлягають реалізації віднесені до числа податкових, включаючи і ті, що вироблені з давальницької сировини, а також і безоплатно передані підакцизні товари;
- підакцизних товарів, що направлені для власного споживання і промислової переробки та для продажу своїм працівникам;
- товарів, які імпортуються на митну територію України у тому числі в межах бартерних операцій;
- придбаних у володіння та/або користування чи розпорядження конфіскованих чи визнаних безхазяйними ввезених підакцизних товарів в порядку, встановленому законодавством;
- реалізації товарів, що були ввезені на митну територію України зі звільненням від оподаткування;
- втрачених підакцизних товарів, що перевищують встановлені норми втрат.

Під час визначення бази оподаткування до уваги береться вартість товарів або ж одиниця їх виміру ваги, об'єму, кількості, об'єму циліндра, двигуна тощо.

Не підлягають оподаткуванню акцизним податком операції з:

- вивезення (експорту) підакцизних товарів (продукції) платником податку за межі митної території України;
- ввезення на митну територію України раніше експортованих підакцизних товарів (продукції), у яких виявлено недоліки, що перешкоджають реалізації цих товарів на митній території країни-експортера.

Звільняються від оподаткування операції з:

– реалізації легкових автомобілів спеціального призначення для інвалідів, у тому числі дітей-інвалідів, а також легкових автомобілів спеціального призначення (швидка медична допомога та для потреб підрозділів центрального органу виконавчої влади з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи), оплата вартості яких здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, коштів фонду загальнообов'язкового державного страхування;

– ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України, призначених для офіційного (службового) користування дипломатичними представництвами іноземних держав, консульськими установами іноземних держав та для особистого використання членами дипломатичних представництв іноземних держав, виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави.

У разі реалізації на митній території України підакцизних товарів, що були ввезені зі звільненням від оподаткування, податок сплачується особами, не пізніше дати такої реалізації одночасно із сплатою податку на додану вартість за ставками, що діяли на момент подання митної декларації при ввезенні підакцизних товарів на митну територію України;

– ввезення підакцизних товарів на митну територію України, якщо при цьому, згідно із законодавством України, не справляється податок на додану вартість у зв'язку з розміщенням товарів у митних режимах: транзиту, митного складу, знищення або руйнування, відмови на користь держави, магазину безмитної торгівлі, тимчасового ввезення, переробки на митній території України;

– безоплатної передачі для знищення підакцизних товарів (продукції), конфіскованих за рішенням суду та таких, що перейшли у власність держави внаслідок відмови власника, якщо вони не підлягають реалізації (продажу) в установленому законодавством порядку;

– реалізації підакцизних товарів (крім нафтопродуктів), виготовлених на митній території України, що використовуються як сировина для виробництва підакцизних товарів;

– ввезення на митну територію України підакцизних товарів, що використовуються як сировина для виробництва підакцизних товарів, за умови пред'явлення органу державної митної служби ліцензії на право виробництва (крім виробництва нафтопродуктів);

– ввезення фізичними особами на митну територію України підакцизних товарів (продукції) в обсягах, що не перевищують норми безмитного ввезення, встановлених законом;

– реалізації безпосередньо вітчизняними виробниками алкогольних напоїв і тютюнових виробів магазинами безмитної торгівлі. Підставою для звільнення від сплати податку продукції, яка призначена для реалізації магазинами безмитної торгівлі, є належно оформлене вантажна митна декларація, що оформляється під час відвантаження продукції від такого виробника;

– реалізації скрапленого газу на спеціалізованих аукціонах для потреб населення;

– ввезення на митну територію України підакцизних товарів (продукції), крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів, як технічної або гуманітарної допомоги згідно з нормами міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу»;

– інші реалізації, що визначені Податковим кодексом України.

Ставки податку на підакцизні товари встановлюються відповідно до визначень Податкового кодексу і поділяються на адвалорні і специфічні, а також на адвалорні і специфічні, які застосовуються одночасно.

Адвалорна ставка – це ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування. Нерідко в практиці застосування адвалорні ставки називають відносними.

Абсолютної (специфічної) є ставка податку, згідно з якою розмір податкових нарахувань встановлюється як фіксована величина стосовно кожної одиниці вартісного виміру бази оподаткування.

Розмір ставок за якими нараховують акцизний збір наведено по всій номенклатурі підакцизних товарів (продукції) у Статті 215 Розділу VI («Акцизний податок») Податкового кодексу України.

Датою виникнення податкових зобов'язань підакцизних товарів (продукції), вироблених на території України, є дата їх реалізації особою яка їх виробляє незалежно від цілей і намірів подальшого використання таких товарів (продукції).

Датою виникнення податкового зобов'язання щодо зіпсованого, знищеного, втраченого підакцизного товару (продукції) є дата складання відповідного акту. Податкове зобов'язання щодо втраченого підакцизного товару (продукції) не виникає, якщо платник податку документально зафіксував ці втрати та надав контролюючим органам необхідні докази того, що відповідний товар (продукція) утрачено внаслідок надзвичайних подій або форс-мажорних обставин і його використання на митній території України є неможливим.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України є дата подання митному органу митної декларації для митного оформлення або інша дата, що визначена законодавством.

Ставки податку на перелік товарів, з яких справляється податок визначаються Кабінетом Міністрів України і є єдиним на всій території України.

Щороку, специфічні ставки акцизного податку, встановлені в національній валюті України, та мінімальне податкове зобов'язання підлягають індексації на індекс споживчих цін за минулі 12 календарних місяців (за період з червня року, у якому проводиться індексація, до червня попереднього року).

Кабінет Міністрів України не пізніше 1 серпня публікує в офіційних друкованих виданнях ставки акцизного податку та мінімальне податкове зобов'язання, визначені з урахуванням індексу споживчих цін.

У разі коли індекс споживчих цін за попередній рік не перевищує 100%, такий індекс застосовується із значенням 100%.

Проіндексовані ставки акцизного збору набирають чинності з 1 січня кожного наступного року.

Визначення суми акцизного збору проводиться виходячи з обсягів проданих товарів і встановлених ставок акцизного збору.

Сума акцизного збору на товари, що реалізуються за адвалерними ставками, визначається, виходячи з їхньої вартості без урахування ПДВ за формулою:

$$A_3 = (ВЦ - ПДВ) \times СА, \quad (5.2)$$

де A_3 – сума акцизного збору;

ВЦ – вільна відпускна ціна на підакцизний виріб;

ПДВ – сума податку на додану вартість;

СА – ставка акцизного збору.

В умовах імпорту товарів, вартість яких збільшена на суму ввізного мита, іноземна валюта перераховується у національну валюту за курсом НБУ, і множиться на ставку акцизного збору за формулою:

$$A_3 = (ВМ + МЗ + МВ) \times СА, \quad (5.3)$$

де ВМ – митна вартість, перерахована у національну валюту;

МЗ – митний збір;

МВ – ввізне мито.

Мито – це вид непрямого податку, що стягується за товари (послуги), які перетинають митний кордон при ввезенні, вивезенні чи транзиті через територію країни товарів будь-яким способом і вноситься до ціни товарів.

В Україні застосовують такі види мита: ввізне, вивізне, сезонне, спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне.

Ввізне мито застосовується з метою одержання товарів, які не виготовляються в Україні, або ж виготовляються в недостатній кількості. При перетинанні митного кордону мито сплачує суб'єкт господарювання за власні обігові кошти, що збільшує його витрати. Об'єктом оподаткування є митна вартість товару, що перетинає кордон. Для визначення митної вартості товару, що імпортується валюта вартість товару перераховується в національну валюту за курсом Національного банку.

Ставки ввізного мита диференціюються за товарними групами і сплачуються в євро за одиницю товару.

Вивізне мито застосовується для регулювання структури експорту.

Мито нараховується і вноситься до Державного бюджету України митними органами.

Сезонне мито вводиться на окремі товари на термін, не більше чотирьох місяців з моменту встановлення.

Спеціальне мито застосовується як запобіжний спосіб для обмеження ввезення кількості товарів, що можуть завдати шкоди вітчизняним виробникам, як відповідь на дії з боку іноземних держав проти України, для припинення недобросовісної конкуренції та ін.

Антидемпінгове мито застосовується у випадках запобігання ввезення на митну територію України товарів за цінами, значно нижчими по відношенню до таких цін в країні експорту, а також у випадку вивезення за межі України товарів за цінами, істотно нижчими в порівнянні із цінами інших експортерів.

Компенсаційне мито застосовують у випадках ввезення на митну, чи вивезення за митну територію України товарів, при виробництві і експорті яких використовуються субсидії.

Від сплати мита звільняються:

- валюта України, іноземна валюта та цінні папери;
- транспортні засоби, що задіяні в міжнародних перевезеннях багажу та пасажирів;
- товари та предмети, що стали в результаті пошкодження до пропуску їх через митний кордон непридатними для використання;
- предмети, що ввозяться чи вивозяться для офісного і особистого користування, які відповідно до міжнародних договорів та законодавства України користуються правом безмитного ввезення в Україну та безмитного вивезення з України;
- товари та інші предмети, що знову ввозяться на митну територію України і походять з іншої території, які були оплачені митом при первинному вивезенні за межі митної території України й тимчасово – інші товари і предмети, що визначаються законодавством України.

Окрім сплати мита, законодавством встановлено такий вид платежу як митний збір, який сплачується за вантажну митну декларацію суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності за кожну вантажну митну декларацію при митному оформленні платежу.

Митний збір нараховується у відсотках до митної вартості, або ж стягується у формі ставки збору і сплачується в національній валюті.

5.5 Реформування системи оподаткування

Податкова система відіграє провідну роль у формуванні доходів держави. У державному бюджеті України саме на податки припадає більша частина доходів. В умовах ринкової економіки бюджетні надходження залежать від результатів діяльності суб'єктів господарювання. Тому раціонально організована система оподаткування повинна

стимулювати господарську і підприємницьку ініціативу, бути простою і зрозумілою для всіх громадян держави, забезпечувати ефективність процесу стягнення податків. Крім цього, вона повинна бути стабільною.

Історія розвитку оподаткування свідчить, що податки є не лише джерелом наповнення бюджетів, але й інструментом регулювання тих чи інших соціально-економічних процесів.

Держава може використовувати податкову систему для перерозподілу доходів членами суспільства, стимулювати деякі види діяльності. Свідоме використання податків для досягнення визначених цілей відбувається в межах податкової політики. Податкова політика становить систему уряду та місцевих органів влади для досягнення поставлених завдань за допомогою податкової системи.

У будь-якій державі юридичні й фізичні особи зобов'язані віддавати частину своїх доходів на загальнодержавні потреби. Досконалість форм і методів передачі цих коштів свідчить про рівень розвитку держави, її економічних і правових інститутів.

Становлення податкової системи України відбувалося в непростий час розбудови державності та реформування економіки на ринкових засадах, за умов економічної нестабільності та гіперінфляції, хронічного дефіциту державного бюджету.

Податкове законодавство формувалось на основі нормативної бази, успадкованої від адміністративно-командної системи, використання досвіду оподаткування розвинутих країн, без належного наукового обґрунтування та аналізу мікро- і макроекономічних наслідків запровадження різних податків та величини їх ставок.

До 1995 року податкова система нашої держави в основному була сформована. Недоліки цієї системи оподаткування, зумовили необхідність проведення податкової реформи. Ця реформа розпочалася ще в 1996 році на засадах нової податкової політики, підвалини якої були закладені Постановами Верховної Ради України.

Сучасний стан формування податкової системи України починається із прийняттям нового Податкового кодексу України, який вносить суттєві корективи в чинну систему оподаткування і покликаний забезпечити усунення її основних недоліків в перспективі з урахуванням випрацьованих вітчизняною та зарубіжною наукою і практикою принципів оподаткування.

Прийняття Податкового кодексу України зумовлено істотними недоліками діючої системи оподаткування, основними серед яких є:

- відсутність чітко розмежування податків і платежів, що сплачуються до державного і місцевих бюджетів;
- недосконалість оподаткування майна і нерухомості, що в сучасних умовах суттєво знижує можливості поповнення доходів державного та місцевих бюджетів;
- складність і об'ємність операцій з нарахуванням і сплати основних видів прямих і непрямих податків;

- переважання фіскальної функції податків і платежів над стимулювальною;
- недостатня ефективність застосування адміністративних і економічних санкцій проти тих осіб, які ухиляються від сплати податків;
- відсутність в системі існуючого податкового законодавства визначення терміну «податковий облік» і низки первинних форм податкового обліку;
- не оптимальність співвідношення між прямими та непрямими податками, значне перевищення в структурі оподаткування непрямих податків (фактично 40% при оптимальній нормі 10–15%);
- об'ємність та суперечливість податкового законодавства (понад 1020 нормативно-правових актів у формі законів, указів Президента, постанов Кабінету Міністрів України, положень, інструкцій тощо);
- розбіжності в системі фінансового та податкового обліку;
- значна кількість податкових пільг, що порушує принципи дієвості та справедливості оподаткування;
- недосконалість методів нарахування величини податку;
- інші причини.

Податковий кодекс об'єднує в собі податкові норми, які нині розпо- рошені по кількох десятках документів, дозволяє уникнути протиріч між ними, додати їх сукупності нову – стимулюючу виробництво – якість. Наприклад, нині 6 законів, що регламентують акцизний збір, об'єднано у одному розділі кодексу, що має зручну і зрозумілу структуру.

Серед новацій, що знайшли своє відображення у **Податковому кодексі** – адаптація українських реалій до європейського досвіду, зокрема, продовження терміну для сплати деяких податків, що сприятиме розвитку інноваційно-інвестиційної моделі економіки України. Передбачається також розширення бази оподаткування при загальному зменшенні податкового тиску, стимулювання придбання підприємствами енергозберігаючого обладнання, вдосконалення схеми взаєморозрахунків між суб'єктами господарювання, центральними органами та місцевих бюджетами.

Податковий кодекс забезпечує регламентацію податкових відносин нормами тільки одного кодифікованого акту, а не великою кількістю законодавчих та нормативних документів, ухвалених органами державної влади та місцевого самоврядування та дозволяє краще орієнтуватись у нормах з оподаткування як органами державної податкової служби, так і платниками податків.

Основна мета запровадження Податкового кодексу:

- поетапне зниження податкового навантаження на платників податків;
- стимулююче оподаткування на основі інноваційно-інвестиційних преференцій;
- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращення адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків.

Податковий кодекс передбачає реформування оподаткування податком на прибуток підприємств шляхом:

- усунення економічного необґрунтованих розбіжностей між нормами Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» і положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку щодо визнання і оцінки доходів та витрат з метою створення умов для складення декларації про прибуток за даними бухгалтерського обліку;

- реформування системи оподаткування прибутку підприємств фінансового сектору економіки;

- поширення дії загальної системи оподаткування прибутку на всіх суб'єктів господарювання (починаючи з 2011 року);

- звільнення емісійного доходу від оподаткування під час здійснення емітентом первинного розміщення цінних паперів;

- поетапного зниження ставки податку до 16%;

- забезпечення стимулюючої ролі податкової амортизації в оновленні основних фондів шляхом застосування принципу «прискорена амортизація» до пріоритетних інноваційних технологій;

- запровадження інвестиційного податкового кредиту з податку на прибуток підприємств для суб'єктів господарювання, які реалізують на територіях спеціальних (вільних) економічних зон та територіях пріоритетного розвитку інвестиційні проекти.

З метою достовірного визначення розміру витрат та дати їх виникнення платники податку визначатимуть собівартість товарів (послуг) та вестимуть облік балансової вартості запасів.

Витрати, що формують собівартість реалізованих товарів (наданих послуг) визнаються витратами того звітного періоду, у якому визнано доходи від реалізації таких товарів (послуг).

Також без обмежень включатимуться витрати на навчання та підвищення професійної кваліфікації працівників робітничих професій та ІТР.

Кодексом передбачається наближення правил визначення амортизаційних відрахувань у податковому обліку до національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. Платникам податку, які реалізують інвестиційні та інноваційні проекти (програми) у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку може бути надано інвестиційно-інноваційний податковий кредит. Сутність такого кредиту полягає у відстроченні на визначений термін але не більше ніж на три роки сплати податкових зобов'язань з податку на прибуток, який отримано таким платником від реалізації інвестиційного (інноваційного) проекту.

З метою перекриття схем мінімізації податкових зобов'язань платників податку, у складі яких є іноземна філія, збиток, отриманий іноземною філією не враховується при визначенні об'єкта оподаткування платника податку, а як результат розрахунку об'єкта оподаткування переноситься на зменшення результатів господарської діяльності такої іноземної філії майбутніх звітних періодів.

Податок на додану вартість

У Податковому кодексі України розділ, присвячений ПДВ, виписаний з урахуванням Директиви ради 2006 (112) ЄС, тобто адаптований до європейського законодавства.

З моменту введення в дію Податкового кодексу України відбувається поетапне зниження загальної ставки податку на додану вартість з сьогоднішніх 20% до 18%.

Упроваджено нові підходи у **визначенні бази оподаткування ПДВ**:

– для операцій, що здійснюються на митній території України база оподаткування *визначається на рівні договірної (контрактної) вартості, визначеної за вільними цінами, але не нижче фактичних витрат на їх виготовлення (придбання)*;

– для товарів (супутніх послуг), ввезених на митну територію України у митному режимі імпорту (реімпорту), база оподаткування визначається *на рівні не нижче митної вартості* товарів (супутніх послуг), з якої були визначені податки і збори, що справляються під час їх митного оформлення, оскільки існують випадки поставки товарів за фактурною вартістю, що є значно нижчою за митну вартість таких товарів.

Плата за землю

Редакцією Податкового кодексу України передбачається проведення нормативно-грошової оцінки земель і нарахування земельного податку у відсотковому відношенні до нормативної вартості земель в межах населених пунктів, а по відношенню до земель, нормативна грошова оцінка яких не проведена, враховуватимуться середні ставки вартості одного квадратного метра землі. З метою раціональнішого використання земель та створення умов для підвищення економічної продуктивності землі плата за землю зростає.

Новацією Податкового кодексу України є врегулювання питання терміну оподаткування земельних ділянок під викупленими будівлями та спорудами, оскільки на даний час із-за неврегульованості норм чинних законодавчих актів (Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України, Законів України «Про плату за землю» та «Про оренду землі») процедура оформлення документів на право власності або користування земельними ділянками займає тривалий час, а за цей період місцеві бюджети втрачають значні кошти від несплати платежів до бюджету.

Фіксований сільськогосподарський податок

Позитивним під час розробки Податкового кодексу України є те, що:

– не змінено статус платника ФСП, а платником фіксованого сільськогосподарського податку можуть бути ті виробники, у яких частка товаровиробництва за попередній податковий звітний рік дорівнює або перевищує 75%. Це стосується і тих виробників, які утворені шляхом злиття, приєднання, зміни організаційної форми господарювання, та тих, що утворились шляхом поділу або виділення і новоутворених господарств;

– упорядковано ставки ФСП, які складають: для ріллі і сіножатеї та пасовищ – 0,15% до їх грошової оцінки 1 гектара; для ріллі, сіножатеї і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях – 0,09; для земель водного фонду – 0,45%; для виробників, які спеціалізуються на виробництві (виращуванні) та переробці продукції рослинництва на закритому ґрунті – 1%.

Ставки податку зменшені для платників податку, які здійснюють діяльність у гірських зонах та на поліських територіях.

Оскільки сплата ФСП пов'язана зі специфікою сільськогосподарського виробництва, яка залежить, зокрема, від природно-кліматичних умов вирощування сільгосппродукції, то у разі виникнення форс-мажорних обставин у платника податку по незалежних від нього причинах, у Податковому кодексі України запроваджено норму, зокрема: платники податку у разі виникнення форс-мажорних обставин (стихійне лихо, дія обставин не переробної сили) подають податкову декларацію фіксованого сільськогосподарського податку разом із висновком Торгово-промислової палати України про наявність форс-мажорних обставин у попередньому звітному (податковому) році.

До таких платників податку в наступному звітному (податковому) році не застосовується виконання вимоги щодо перевищення частки сільськогосподарського товаровиробництва 75%.

Екологічний податок

Справляння загальнодержавного екологічного податку сприятиме зниженню рівня забруднення навколишнього природного середовища.

Позитивними є кроки в частині:

– установлення механізму оподаткування всіх обсягів моторного палива, які використовуються за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря пересувними джерелами забруднення (автомобілями) не тільки суб'єктами господарювання, але і фізичними особами;

– залучення до оподаткування суб'єктів господарювання та фізичних осіб, які експлуатують повітряні судна;

– розширення об'єкту оподаткування щодо запровадження ставок податку за утворення радіоактивних відходів унаслідок діяльності суб'єктів господарювання, яке встановлюється залежно від їх активності;

– збільшення ставок за розміщення відходів у 3 рази на підставі науково-дослідної роботи, проведеної Міністерством екології та природи України разом з Національною академією наук України.

Місцеві податки і збори

Система місцевих податків і зборів докорінно змінюється.

Із переліку місцевих податків і зборів виключено «іподромні» збори, збір за видачу ордера на квартиру, збір за проведення конкурсного розпродажу і лотерей, податок з продажу.

Запроваджуються такі нові місцеві збори, як: будівельний збір, туристичний, збір за розміщення об'єктів грального бізнесу.

Встановлено широкий діапазон між нижньою та верхньою граничною ставкою з урахуванням особливостей кожного із місцевих податків і зборів для прийняття відповідних рішень органами місцевого самоврядування.

У разі не прийняття органом місцевого самоврядування рішення про запровадження місцевих податків і зборів, визначених у Податковому кодексі України, обов'язковими, платники сплачують ці місцеві податки і збори із застосуванням мінімальних ставок, визначених Податковим кодексом України, крім податку за торгівлі місця на ринку.

Змінено підхід до системи справляння ринкового збору, назву якого запропоновано як податок за торгівлі місця на ринку. Замість збору за паркування, запропонована назва – збір за місця для паркування транспортних засобів. Упроваджуються нові категорії: «податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки» (набуває чинності з 01.01.2012), де об'єктом оподаткування фізичних та юридичних осіб є об'єкт житлової нерухомості; «збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності», платниками якого є суб'єкти господарювання (фізичні та юридичні особи), які отримують в установленому порядку торгівлі патенти на здійснення торгівельної діяльності, діяльності з надання платних побутових послуг, торгівлю валютними цінностями, діяльність у сфері розваг (крім державних заходів). До складу місцевих податків віднесено єдиний податок та туристичний збір.

Удосконалено механізм справляння збору за проведення кіно- і телезйомок, збору з власників собак, що є на сьогодні неефективними, але за умови зміни порядку їх справляння можуть бути перспективними.

Інші податки

Податковим кодексом України не пропонується кардинальна зміна порядку справляння плати за *спеціальне водокористування, використання лісових ресурсів, водних живих ресурсів* та об'єктів тваринного світу, окрім того, що цей порядок справляння таких платежів визначений у Кодексі, а не затверджений Кабінетом Міністрів України.

У Податковому кодексі України, передбачено застосування абсолютних нормативів з послідовною їх щорічною індексацією по зборах за спеціальне водокористування, використання лісових ресурсів, водних живих ресурсів та об'єктів тваринного світу, за користування радіочастотним ресурсом.

Передбачено розширення об'єкту оподаткування зі збору за спеціальне водокористування щодо запровадження нормативу на використання морської води для виробничих цілей (із розрахунку 3,7 коп. за 1 куб. м).

Спрощена система оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва

Із урахуванням позитивних і негативних тенденцій, на сьогодні спрощена система оподаткування підлягає *реформуванню* з урахуванням деяких аспектів та певних недоліків, виявлених у практиці її застосування.

Для фізичних осіб-підприємців, з метою уніфікації здійснюється об'єднання *єдиного та фіксованого податків*, які дублювали один одного, та встановлюється загальний, узятий за основу *єдиний податок*. При цьому, ставки податку встановлюються у фіксованому розмірі від 20 до 200 грн, тобто на рівні, встановлених чинним законодавством.

Граничний обсяг виручки для фізичних осіб встановлюється на рівні 500 тис. грн, який діє на даний час.

Стосовно кількості осіб, що перебувають у трудових відносинах з фізичною особою-платником єдиного податку, то, відповідно до пропозиції Міністерства фінансів України, чисельність залишається на рівні 10 найманих працівників.

Крім того, переглянуто розмір надбавки, яка застосовується до ставок єдиного податку і сьогодні становить 50% за кожного найманого працівника фізичної особи – платника податку. Передбачено зниження такої ставки до 20%.

Водночас, запроваджується комбіноване оподаткування за підсумком року доходів фізичних осіб, які перевищують 300 тис. грн – за ставкою 1% від суми такого перевищення (додатково до вже сплачених протягом року сум податку за фіксованими ставками).

Разом з тим, запроваджується механізм усунення існуючих схем мінімізації податкових зобов'язань та забезпечення своєчасної сплати єдиного податку. Зокрема, для тих підприємців, що перевищили граничний обсяг отриманого доходу передбачається відповідальність у вигляді оподаткування сум перевищення доходу, але вже за підвищеною ставкою податку з доходів фізичних осіб – 15%.

Для суб'єктів малого підприємництва (юридичних осіб), з метою уніфікації зменшується розмір відсоткових ставок єдиного податку для юридичних осіб у два рази (із 6 та 10 до 3 та 5) з одночасним введенням єдиного соціального внеску. Розмір єдиного внеску встановлено незалежно від системи оподаткування. Його змушені сплачувати всі підприємці за себе і членів сім'ї, якщо вони беруть участь у підприємницькій діяльності, за ставкою 34,7% від об'єкта оподаткування. Це мінімум, який містить у собі внески до Пенсійного фонду України та Фонду страхування у разі безробіття.

Якщо підприємець забажає взяти участь у страхуванні від непрацездатності, то ставка внеску становитиме 36,6%, від нещасного випадку – 36,21%. Повне соціальне страхування обійдеться підприємцю у 38,11% від об'єкта для нарахування єдиного внеску.

Для підприємців-загальносистемників об'єктом оподаткування єдиним внеском є сума доходу (прибутку), отриманого від діяльності, що обкладається податком з доходів фізичних осіб, а також сума доходу, розподіленого між членами сім'ї, якщо вони беруть участь у його діяльності.

Законом України «Про єдиний соціальний внесок» встановлено мінімальну та максимальну величину об'єкта нарахування єдиного внеску. Перша – це мінімальний розмір заробітної плати в місяці, за який сплачують єдиний податок, а друга – максимальний розмір доходу, з якого сплачують єдиний внесок у такому місяці. Мінімальний і максимальний розмір єдиного внеску для підприємців – платників такого податку розробляється і доводиться до підприємців податківцями.

Відповідно до вимог Закону України № 2181 також приведено терміни подачі звітності та термін сплати єдиного податку.

Чітко визначено коло платників єдиного податку та базу оподаткування єдиним податком, передбачено оподаткування за подвійною ставкою обсягів перевищення граничної межі показників діяльності, а також встановлено відповідальність до порушників законодавства.

Водночас запроваджено механізм оподаткування при переході із однієї системи оподаткування на іншу.

З метою створення сприятливих умов інвестиційної діяльності та зростання обсягів залучення недержавних інвестицій в економіку України, до Податкового кодексу включені розділи та статті з питання застосування спеціальних режимів оподаткування у спеціальних (вільних) економічних зонах (СЕЗ) та на територіях пріоритетного розвитку (ТІР), у яких передбачається таке.

Зокрема, суб'єктам господарювання, що впроваджують інвестиційні проекти у СЕЗ буде надаватися державна підтримка шляхом надання інвестиційно-інноваційного податкового кредиту з податку на прибуток підприємства строком на три роки.

З метою стимулювання розвитку депресивних територій для суб'єктів господарювання, що впроваджують інвестиційні проекти на територіях пріоритетного розвитку запроваджується спеціальний режим оподаткування прибутку підприємств, шляхом надання податкової пільги у розмірі 50% суми нарахованого податку на прибуток протягом п'яти років з моменту отримання першого прибутку.

Податковий кодекс України сприятиме декриміналізації податкового законодавства, оскільки передбачає в процесі розгляду справи про ухилення від сплати податків ситуацію, за якої у разі сплати платником податків спірної суми кримінальна справа закривається. Також встановлено досить високий поріг, лише після перевищення якого буде можливе кримінальне переслідування платника податків, який ухилився від сплати. Невдовзі уряд направить на розгляд до Верховної Ради України і законопроект про легалізацію доходів, з яких несплачені податки.

Таким чином, Податковий кодекс України створює реальні умови для виконання Концепції реформування податкової системи України, зокрема:

– забезпечує поетапне зниження податкового навантаження на платників податків шляхом впорядкування ставок податку на прибуток підприємств та ПДВ;

– запроваджує відстрочення податкових зобов'язань зі сплати податку на прибуток для підприємств, які реалізують інвестиційні проекти, шляхом надання інвестиційного податкового кредиту з податку на прибуток та нових правил амортизації;

– розширює податкову базу та покращує адміністрування податків і зборів.

Упровадження норм за спрощеною системою оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємства дозволить створити належне нормативно-правове поле для подальшого розвитку підприємницької діяльності, а також сприятиме подальшому становленню малого підприємства в Україні.

Також невирішеною, на думку авторів цього посібника, є проблема впровадження оподаткування юридичних осіб і капіталу, що входять до складу офшорних зон. Уведення такого податку забезпечило б рівні умови діяльності і оподаткування для всіх суб'єктів господарювання, сприяло б зростанню доходів державного бюджету.

5.6 Основні зміни до Податкового кодексу України, які набули чинності з 1 січня 2016 року

З 01.01.2016 набрав чинності Закон України від 24.12.2015 № 909-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році».

Згідно з цим Законом, уточнено базу нарахування **податку на додану вартість** (ПДВ) у випадку поставки власної продукції, послуг, які надаються самостійно – тепер договірною ціною на них порівнюватиметься не з їх собівартістю, а зі звичайною ціною. Що стосується складу платників податку, об'єкта оподаткування та ставки ПДВ, то вони залишаються такі ж самі, які були в 2015 році – загальна ставка – 20%, на експортні товари – 0%, на фармацевтичну продукцію – 7%. Для сільськогосподарських товаровиробників відмінено пільгу щодо звільнення від оподаткування ПДВ певних зернових та технічних культур. З 01.01.2016 р. усі операції з постачання зернових та технічних культур тепер оподатковуються ПДВ, а операції з їх експорту – передбачають застосування нульової ставки. Відновлено право на відшкодування ПДВ для усіх експортерів зернових та технічних культур. Також до сільськогосподарських виробників на 2016 рік запроваджено перехідні умови у застосуванні спеціального режиму оподаткування. Починаючи зі звітного періоду (із січня 2016 року), сума ПДВ буде розподілятися так:

– під час постачання зернових та технічних культур: 85% – до державного бюджету, 15 % – перераховується на спеціальний рахунок;

– під час постачання продукції тваринництва: 20% – до державного бюджету, 80 % – перераховується на спеціальний рахунок;

– під час постачання інших с/г товарів та послуг: 50% – до державного бюджету, 50% – перераховується на спеціальний рахунок. Скасування спеціального режиму передбачено з 1 січня 2017 року.

Ставки **податку на прибуток** у 2016 році залишаються на рівні 2015 року – 18%. Як і раніше, податок на прибуток, що підлягає сплаті до бюджету, зменшується на суму нарахованого за звітний період податку на нерухоме майно. Ідеться саме про житлову нерухомість, а не земельні ділянки. Крім цього, новий Податковий кодекс України більше не визначає періодичність та строки подання декларації з податку на прибуток, а також порядок сплати авансових внесків. Із 1 січня авансові внески у розмірі 1/12 від суми податку за попередній рік скасовуються. Але авансові внески при виплаті дивідендів залишаються і сплачуватимуться так само, як і раніше.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). У 2016 році застосовуватиметься єдина базова ставка 18% до усієї суми бази оподаткування, незалежно від її розміру (п. 167.1 ПКУ). Зокрема, для фізичних осіб це означатиме відміну обов'язку подавати річну декларацію у випадку, якщо протягом податкового (звітного) року оподатковувані доходи нараховувалися одночасно двома або більше податковими агентами і при цьому загальна річна сума таких оподатковуваних доходів перевищує 120 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного податкового року.

Базовий розмір податкової соціальної пільги зменшується до 50% розміру прожиткового мінімуму на 1 січня звітного податкового року. У 2016 році це буде 689 грн. При цьому гранична сума доходу, яка даватиме право на застосування податкової соціальної пільги, не зміниться і становитиме у 2016 році 1930 грн.

Для пенсій або довічного грошового утримання, розмір яких більше, ніж 3 розміри мінімальної заробітної плати (у розрахунку на місяць), встановленої на 1 січня звітного податкового року (тобто, у 2016 році – 4134 грн), до суми перевищення застосовуватиметься ставка ПДФО 15%.

Для пасивних доходів зберігатиметься окрема ставка 5% для доходів у вигляді дивідендів, нарахованих резидентами – платниками податку на прибуток підприємств. Решта пасивних доходів (а до них належать, крім дивідендів, проценти, роялті та інвестиційний прибуток) оподатковуватимуться ПДФО за ставкою 18%.

Військовий збір залишається без змін і сплачуватиметься у попередньому порядку за ставкою 1,5%.

У 2016 році встановлюється єдина ставка нарахування **єдиного соціального внеску (ЄСВ)**. Вона становитиме 22% і застосовуватиметься до усіх видів доходів, на які раніше нараховувався ЄСВ. Виняток становитимуть тільки спеціальні ставки нарахування ЄСВ для інвалідів (8,41%, 5,3% і 5,5%), які залишатимуться без змін.

ЄСВ тепер буде платити тільки роботодавець, а відрахування для працівника в розмірі 3,6% скасовуються. Максимальна величина місячного доходу, на який нараховується ЄСВ, становитиме не 17, а 25 прожиткових

мінімумів, а саме: з 1 січня – 34 450 грн (25×1378 грн), з 1 травня – 36 250 грн (25×1450 грн), з 1 грудня – 38 750 грн (25×1550 грн).

Крім цього, у 2016 році скасовується і визначення класу професійного ризику для роботодавців та відповідні перевірки з боку Фонду соцстрахування щодо правильності такого визначення.

Незалежно від системи оподаткування для всіх підприємців база нарахування ЄСВ залишається без змін.

У 2016 році збільшено максимальну ставку **податку на нерухоме майно**. Тепер вона становитиме 3% за 1 кв. м. від мінімальної зарплати, що у 2016 році дорівнює 41,34 грн (1378 грн \times 3%). Крім того, з 2016 року за наявності у власності платника податку об'єкта (об'єктів) житлової нерухомості, в тому числі його частки, що перебуває у власності фізичної чи юридичної особи – платника податку, загальна площа якого перевищує 300 кв. м (для квартири) та / або 500 кв. м (для будинку), сума податку, обчислена за загальними правилами, збільшується на 25 000 грн на рік за кожен такий об'єкт житлової нерухомості (його частку).

Тобто, якщо у фізичної особи є квартира загальною площею 100 кв. м, то така фізична особа сплачує за 2016 рік податок на нерухомість у сумі $(100 \text{ кв. м} - 60 \text{ кв. м}) \times 41,34 \text{ грн} = 1653,60 \text{ грн}$.

Якщо у фізичної особи є два будинки, загальна площа яких становить 400 кв. м, то така фізична особа сплачує за 2016 рік податок на нерухомість у сумі $(400 \text{ кв. м} - 120 \text{ кв. м}) \times 41,34 \text{ грн} = 11575,20 \text{ грн}$.

Якщо у фізичної особи є не тільки житловий будинок загальною площею 100 кв. м, а й житлова квартира загальною площею 350 кв. м, то така фізична особа сплачує за 2016 рік податок на нерухомість у сумі $(100 \text{ кв. м} + 350 \text{ кв. м} - 180 \text{ кв. м}) \times 41,34 \text{ грн} + 25000 \text{ грн} = 36161,80 \text{ грн}$.

Відповідно, фізичні особи (власники житлової нерухомості, загальна площа якої підпадає під пільгу, установлену пп. 266.4.1 ПКУ), як і у 2015 році, не сплачуватимуть у 2016 році податку на нерухомість.

Як і в минулому році, тільки юридичні особи зможуть самі визначити суму податку до сплати і подати до ДПІ відповідну декларацію. Фізичні особи звітів не подаватимуть, а суму податку для них визначатимуть самі податківці, згідно з даними державного реєстру. Суму такого податку вони зазначатимуть у ППР, які надсилатимуться до 01.07.2016 усім фізичним особам, що матимуть цей податок сплатити.

Певні зміни у 2016 році зазнав **транспортний податок**. Якщо в 2015 році цей податок сплачувався за легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мали об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см., то з 01.01.2016 року транспортним податком оподатковуватимуться легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше п'яти років (включно) та середньоринкова вартість яких становить 750 розмірів МЗП, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Отже, власникам і майбутнім покупцям легкових автомобілів слід буде звертати увагу вже не на дату їх реєстрації, а на дату їх випуску, зазначену виробником у супровідних документах автомобіля.

А замість чіткого критерію «об'єм двигуна», встановлено менш чіткий «середньоринкова вартість автомобіля». Така вартість визначатиметься центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику економічного розвитку, за методикою, затвердженою Кабінетом Міністрів України, виходячи з марки, моделі, року випуску, типу двигуна, об'єму циліндрів двигуна, типу коробки переключення передач, пробігу легкового автомобіля, та розміщуватиметься на його офіційному веб-сайті.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення податку як економічної категорії й охарактеризуйте позитивні та негативні сторони оподаткування.
2. Охарактеризуйте основні принципи і функції оподаткування.
3. Назвіть особливості нарахування й сплати таких податків: податку на додану вартість; акцизного збору; державного мита; податку на прибуток підприємства; земельного податку; єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва; місцевих податків і зборів.
4. Охарактеризуйте особливості, порядок начислення, ставки оподаткування і порядок сплати прибуткового податку з громадян.
5. Що нового вносить Податковий кодекс України в систему оподаткування?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. – К. : Преса України, 1997. – 143 с.
2. Закон України «Про господарські товариства» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – № 49. – Ст. 682.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – № 47. – Ст. 646.
4. Закон України «Про застава» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – № 47. – Ст. 642.
5. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – № 29. – Ст. 377.
6. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1992. – № 31. – Ст. 440.
7. Закон України «Про приватизацію державного майна» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1992. – № 24. – Ст. 348.
8. Закон України «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1992. – № 24. – Ст. 350.
9. Закон України «Про оплату праці» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1992. – № 17. – Ст. 121.
10. Закон України «Про фінансовий лізинг» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1998. – № 16. – Ст. 68.
11. Закон України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 37. – Ст. 237.
12. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1999. – № 40. – Ст. 365.
13. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про банкрутство» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 1999. – № 42–43. – Ст. 378.
14. Закон України «Про банки та банківську діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2001. – № 5–6. – Ст. 30.
15. Закон України «Про інноваційну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2002. – № 36. – Ст. 266.
16. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2006. – № 31. – Ст. 268.
17. Закон України «Про акціонерні товариства» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2008. – № 50–51. – Ст. 384.
18. Закон України «Про інститути спільного інвестування» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2009. – № 29. – Ст. 337.
19. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2011. – № 2–3. – Ст. 11.

20. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році» // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2016. – № 5. – Ст. 47.
21. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2001. – № 25–126. – Ст. 131.
22. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.
23. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2003. – № № 40–44. – Ст. 356.
24. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2010. – № 50–51. – Ст. 572.
25. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
26. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – К. : Парлам. вид-во, 2012. – № 44–45, № 46–47, № 48. – Ст. 552.
27. Положення «Про кредитування» : затверджено Постановою Правління НБУ від 28 вересня 1995 р. № 246 // Збірник нормативних актів НБУ за 1995 р. – К. : НБУ, 1996. – 240 с.
28. Порядок погодження умов і порядку проведення санації державних підприємств до порушення провадження у справі про банкрутство за рахунок небюджетних джерел фінансування : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 38.
29. Азаренкова Т. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. для самоств. вивч. дисципліни / Азаренкова Т. М., Журавель Т. М., Михайленко Р. М. – [2-ге вид., випр. і допов.]. – К. : Знання-Прес. 2006. – 287 с.
30. Бабо А. Прибыль : пер. с франц. / А. Бабо – М. : А/О Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1993. – 176 с.
31. Економічна теорія: Політекономія / Базилевич В. Д., Попов В. М., Базилевич К. С., Гражевська Н. І. – К. : Знання-Прес. 2007. – 719 с.
32. Фінансова діяльність підприємства : підручник / Бандурка О. М., Коробов М. Я., Орлов П. І., Петрова К. Я. – К. : Либідь, 2002. – 384 с.
33. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Білик М. Д., Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. – [2-ге вид., без змін]. – К. : КНЕУ, 2007. – 592 с.
34. Василик О. Д. Державні фінанси України : підруч. / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 608 с.
35. Гриньова В. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда. – [3-тє вид., стер.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 423 с.
36. Гриценко Л. Л. Фінанси підприємств: практикум : навч. посіб. / Гриценко Л. Л., Дейнека О. В., Боярко І. М. – Суми : Університетська книга, 2015. – 285 с.
37. Гроші та кредит : підручник / За ред. проф. Б. С. Івасіва. – К. : КНЕУ, 1999. – 404 с.

38. Жолнер І. В. Фінансовий облік за міжнародними та національними стандартами : навч. посіб. / Жолнер І. В. – К. : НУХТ, 2012. – 335 с.
39. Лемківський А. В. Гроші та кредит : навч. посіб. / А. В. Лемківський. – К., : Дакор, 2005. – 528 с.
40. Захарченко В. О. Систематизація методів оцінки фінансового стану підприємства / В. О. Захарченко, С. І. Счасна // Фінанси України. – 2005. – № 1. – С. 137–144.
41. Зятковський І. В. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Зятковський І. В. – [2-ге вид., перероб. та допов.]. – К. : Кондор.– 2003. – 364 с.
42. Епіфанов А. О. Обґрунтування фінансового механізму підприємства / А. О. Епіфанов, В. П. Москаленко, О. В. Шипунова // Фінанси України. – 2004. – № 1. – С. 3–11.
43. Мочерний С. В. Сутність фінансів у контексті економічних відносин / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. Я. Плахотнюк // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 16–22.
44. Національні стандарти бухгалтерського обліку: Закони, положення, інструкції. – К. : Консалт, 2000. – 254 с.
45. Непочатенко О. О. Фінанси підприємств : підручник / Непочатенко О. О. – К. : ЦУЛ, 2013. – 504 с.
46. Онисько С. М. Фінанси підприємств : підручник / Онисько С. М. – К. : Ліра-К, 2014. – 368 с.
47. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / Терещенко О. О. – К. : КНЕУ, 2003. – 554 с.
48. Ткаченко Н. М. Оновлена фінансова звітність в Україні : навч.-практ. посіб. / Н. М. Ткаченко. – К. : Ліра-К, 2015. – 66 с.
49. Управління фінансами суб'єктів господарювання: практикум : навч. посіб. / [Вожжов А. П., Сорокіна С. В., Колесова І. В. та ін.] ; за ред. А. П. Вожжова. – К. : Знання, 2014. – 324 с.
50. Філіна Г. І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. / Філіна Г. І. – [2-ге вид., перероб. та допов.]. – К. : Центр навч. л-ри, 2009. – 320 с.
51. Фінанси підприємств: курс лекцій : навч. посіб. / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 268 с.
52. Фінанси підприємств : підручник / [Поддєрьогін А. М., Білик М. Д., Буряк Л. Д. та ін.] ; за ред. проф. А. М. Поддєрьогіна. – К. : КНЕУ, 2012. – 546 с.
53. Финнерти Дж. И. Финансы корпораций: теория, методы и практика / Дж. И. Финнерти, Ч. Ф. Ли. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 686 с.
54. Фурик В. Г. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Фурик В. Г. – Вінниця : ВНТУ, 2006. – 131 с.
55. Шелудько В. М. Фінансовий ринок : підручник / Шелудько В. М. – [3-те вид., стер.]. – К. : Знання, 2015. – 535 с.
56. Шеремет А. Д. Методика фінансового аналізу / Шеремет А. Д., Сайфулін Р. С., Негашев Е. В. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 208 с.
57. Економіка підприємства : підручник / [Шегда А. В., Нахаба І. В., Баюра Д. О. та ін.]. – К. : Знання, 2006. – 615 с.
58. Фінанси підприємств : теорет.-практ. посіб. / [Шило В. П., Ільїна С. Б., Боровська С. С., Барабанові В. В.]. – К. : ВД «Професіонал», 2012. – 288 с.

Навчальне видання

**Зянько Віталій Володимирович
Фурик Василь Григорович
Вальдшмідт Інна Миколаївна**

**Фінанси підприємств
Частина 1
Навчальний посібник**

Редактор О. Ткачук

Оригінал-макет підготовлено В. Зяньком

Підписано до друку
Формат 29,7×42¼. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк. арк.
Наклад пр. Зам. №

Вінницький національний технічний університет,
навчально-методичний відділ ВНТУ.
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95.
ВНТУ, к. 2201.
Тел. (0432) 59-87-36.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.

Віддруковано у Вінницькому національному технічному університеті
в комп'ютерному інформаційно-видавничому центрі
21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95.
ВНТУ, ГНК, к. 114.
Тел. (0432) 59-87-38.
publish.vntu.edu.ua; email: kivc.vntu@gmail.com.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК № 3516 від 01.07.2009 р.